DNEVNIK RATNOG HIRURGA

Miodrag Lazić

Uvod:
Miodrag Lazic: Dnevnik ratnog hirurga, Knin 1991 - Srpsko Sarajevo 1995.
Dnevnik užasa - jer ga donosi ratni hirurg sa prve linije fronta jednog rata u kome u najstrašnijim mukama umire, ili ostaje obogaljeno, fizicki ili duhovno, najcešce i fizicki i psihicki istovremeno, bezbroj mladih ljudi, žena, djece, staraca. S druge strane, svjedocanstvo M. Lazica o nadljudskoj borbi zdravstvenih radnika u ratnoj bolnici "Zica" u Blažuju za život ranjenika spomenickog je karaktera - što je i svojevrstan omaž zdravstvenim radnicima uopšte, onima koji u svakom ratu ostaju u sjeni; malo ili nimalo se zna o paklu kroz koji ovi junaci prolaze.

O bezumlju građansko-vjerskog rata u bivšoj BiH već se pisalo i pisaće se još dugo. Progovoriće mnogi, osvjetljavajući, iz različitih uglova, veliku nesreću naroda sa ovih prostora. Ali, od ovog svjedočenja hirurga M. Lazića teško da će biti neposrednijeg i potresnijeg kazivanja o zlu koje se ovdje desilo. Dnevnik M. Lazića - dnevnik je užasa, ali, istovremeno, on je i spomenik Čovjeku. Dnevnik užasa - jer ga donosi ratni hirurg sa prve linije fronta jednog rata u kome u najstrašnijim mukama umire, ili ostaje obogaljeno, fizički ili duhovno, najčešće i fizički i psihički istovremeno, bezbroj mladih ljudi, žena, djece, staraca. S druge strane, svjedočanstvo M. Lazića o nadljudskoj borbi zdravstvenih radnika u ratnoj bolnici "Žica" u Blažuju za život ranjenika spomeničkog je karaktera - što je i svojevrstan omaž zdravstvenim radnicima uopšte, onima koji u svakom ratu ostaju u sjeni; malo ili nimalo se zna o paklu kroz koji ovi junaci prolaze. U tom svjetlu, zadivljujuća je i beskrajna ljubav hirurga M. Lazića za srpski narod koji je u ovom vremenu svekolikog beščašća Zapada doveden na rub propasti.

U osnovi te ljubavi je i Lazićeva svijest o besprimjernom čojstvu i junaštvu naroda kome i sam pripada. Dnevnik ratnog hirurga M. Lazića je pisan velikim srcem čovjeka - borca života. Pisan je, najčešće, neposredno poslije događaja o kojima govori, u uslovima koji su teško zamislivi. Otuda, u Dnevniku se nalazi poneka neizbrušena misao, ponavljanje i netzbalansirane riječi, ponekad pojake riječi nošene eksplozivnom emocijom. Sve je ostalo kako je prvobitno zapisano, bez naknadnih intervencija - što ovo kazivanje čini još upečatljivijim. Zbog svega toga, nesumnjivo je da će Lazićev Dnevnik biti veoma čitana knjiga, a odmicanjem od događaja o kojima govori, sve traženiji dokument o jednom tragičnom vremenu, vremenu zla, vremenu beščašća, a i vremenu neuništivog čovjeka. Na kraju, ali iznad svega: Dnevnik ratnog hirurga dr Miodraga Lazića jeste snažan protest protiv bezumlja rata uopšte.

* * *

Cetiri ratne zime. Ratni dnevnik pisan u časovima kada su se stvari dešavale. Bolnica. Rat. Ljudi. Događaji. Doživljaji. Ličnosti. Sve je opisano. Dnevnik prati moj put od Knina, preko Banije, Kordina, koridora, do sarajevskog ratišta. Nadam se da će ovo jednog dana biti roman koji će pričati o epopeji i stradanju srpskog naroda. Kada bih pisao roman, počeo bih ovako: Leto 1991. godine. Vreli avgust, grad Niš. Rat se rasplamsava na teritorijama srpskih krajina. Knin, bastion srpskog otpora, pred najezdom ustaških hordi, pijemont Republike Srpske Krajine. Niš i Knin, dva grada na suprotnim krajevima bivše Jugoslavije, vezuju moju sudbinu već pune četiri godine. Odgovarajući na poziv - vapaj srpskog naroda u Krajini, sa medicinskim radnicima, naročito hirurzima, napuštam Niš, porodicu, prijatelje. Odlazim u Knin, u vrtlog jednog od najstrašnijih ratova na tlu Evrope.

Tog 4. avgusta počinje mojih hiljadu i dvesto ratnih dana. Pošteno govoreći, tada sam mislio da idem nakratko, mesec ili dva. Moj sin Peđa tog leta je imao pet godina, a kćerka Nina tri. Danas su četiri godine stariji. Moja deca, tako mala, shvataju zašto otac nije dugo sa njima. Oni znaju da je njihov tata potrebam drugoj deci i njihovim mamama i tatama kada su ranjeni ili bolesni. Kroz moje ruke prošlo je desetine hiljada ranjenih, obogaljenih, mrtvih. Mislio sam da neću izdržati ni fizički ni psihički. Ipak sam izdržao. Koliko je samo litara srpske krvi isteklo preko mojih ruku, niz moje nogavice, natopilo moje klompe, čarape. A baš ta krv je najsvetija srpska reka, od koje nastadoše sve druge. Ponekad, kad zaspim, sanjam tu krvavu reku, zapenušanu i crvenu, iz koje se pojavljuju glave poznatih, izgubljene ruke i noge, tela neprepoznatljiva. Ispočetka, krik užasa i patnje, vrisak jada i bola. Onda urlik pobede i reči: "Ne dajte se, braćo, ne dajte srpsku zemlju"! Na mojim rukama su umirali srpski borci, deca, starci i starice. Sada, sećanja naviru jaka kao istina.
Septembar 1991, masakr ustaša nad srpskim življem. Selo Kinjačka, između Siska i Sunje.
Krvava dečija tela, masakrirani starci. Devojčica, jedanaest godina, pogođena metkom u glavu. I takva je lepa. Domaći čovek, lovočuvar, po imenu Džemo, vodič ustaškog krvavog pira, pozvao je dete po imenu. Gad, kome se njen otac zamerio, osvetio se preko nedužnog deteta. Devojčica izašla na prozor, i metak je pogodio svoj cilj. Stari Arbutina, dve kuće dalje, izašao na dvorište da vidi šta se dešava. Jedva preživeo teške nemačke rane iz 1942. godine, doživeo još teže nakon skoro pedeset godina. I desetine masakriranih tela okolo. Prva slika surove istine, a zatim koridor - "put života".

Juni 1992. Ranjeni srpski borac, mladić, ime mu nikad nisam saznao, negde kod Modriče: "Doktore, Srbijanac, gde je Beograd?" "Tamo, junače", pokazah rukom u pravcu Beograda. "Okreni me tamo, hoću da umrem gledajući prema Beogradu, tamo je sunce". Umro je posle nekoliko trenutaka... neznani junak. Sećam se mrtvih srpskih mladića koji su tog meseca probijali "put života", spajali Krajinu sa Srbijom. Umirali su ponosni kao Obilići. Otvarali su svojim životima "put života" za svoje u Krajini, zatvorene ustaško-muslimanskim obručem smrti. Smrt beba u banjalučkom porodilištu, glad dece u Krajini, nisu im dopuštali drugi izbor. Borili su se kao vukovi, ginuli kao heroji. Svedok sam njihovog ulaska u legendu.

Sećam se mlade žene, majke petogodišnjeg dečaka. Zvala se Radojka Bulat-Svrzikapa, dvadeset pet godina, pesnikinja i borac. Nikad se nije razdvajala od sveske sa pesmama, a u desnoj ruci ruski dobošar. Na braniku Srpstva, na Kupi, negde između Gline i Petrinje. Pala je kao borac, presečena ustaškim rafalom preko grudi.

Bio sam na sahrani, negde visoko na vrhu Kordunaške planine, pod nebom. Nas nekoliko - otac joj, majka i sin, dečačić ćutljiv i ozbiljan. Kiša je lila kao da Bog plače za dušom. Plakali smo svi, izuzev sina. Možda je i on. Ne znam zašto mislim da nije, jer kiša je lila niz dečije obraze. Nebo je plakalo i za nas. Sahrana srpskih boraca poginulih iznad Dvora na Suvoj međi. Grob, opet, nepristupačan, na vrhu planine. Više ljudi, i opet silna kiša i grmljavina.

Kiša je lila, rake su bile ispunjene vodom do vrha. Lelek i plač majki, sestara, dece. Najstravičniji hor u mom životu. Pitao sam se zašto su srpska groblja na tako nepristupačnim mestima. Prost odgovor - da ih ne ruši i ne pogani neprijatelj. Srbinu je grob svetinja, a uvek je bio i ostao okružen neprijateljima koji su, pored masakriranja, skrnavili i njihove grobove. Tužna je sudbina i istorija mog naroda - osim borbe za goli život, mora misliti i kako da zaštiti mrtve. Srpsko Sarajevo: junački Ilijaš, Ilidža, Vogošća, Rajlovac, Hadžići, legendarni Nedarići i druga mesta. Stotinu hiljada ljudi, žena i dece. Borba na život i smrt. Granate, ponekad i preko trista dnevno, snajper, pešadijske borbe prsa u prsa. Svakodnevno. Bolnica mala, razrušenog poda. Noga propada kroz drveni patos prekriven itisonom. Pod propao od krvi, litara tečnosti života. Duše srpskih boraca ugrađene su u podove i zidove bolnice podno Igmana, crnog zida iznad nas. Deco ranjena, srce je umiralo za vama, deco, mala slatka stvorenja, koja odoste od gelera granata i snajpera, duša je otišla za vama! Srpski borci, za svakog od vas dao bih život da vi živite!

Radio sam kao lud, kao natčovek. Verovatno sam od samog Boga crpeo snagu. Od Srpstva kroz vekove punio sam se silinom i moći. Krv i smrt, vrisak tuge, hropac odlazećih duša, i opet, radost pobede nad smrću. Zahvalnost najbližih, zahvalan pogled spašenog, uplijali su se u moju dušu. Sine! Ratniče! Ženo! Majko! Ima Boga i za nas Srbe.
"Doktore, ljudino, Bog pa ti! "A opet, kad mi ode drag borac, dete, čovek, vrisnem: "Ima li te, Bože?! Postojiš li?! Zašto mi ode borac iz Nedarića baš na Božić u dva ujutro?! Bože, ti se rodi, zašto uze njega?! Ima li te?! Sećam se Svetog Nikole 1992. godine - tri teška ranjenika, tri dečaka, sva tri umiru. Ne možemo da im pomognemo. Zašto Sveti Nikola?! Moja slavo! Zašto baš ti?! A onda Sveti Jovan '93, Sveti Nikola '93. i Božić '94. Pobede nad smrću, radost. Otpisani preživeše. Svi viču... čudo, čudo se desilo! "Ti si, doktore, Bog!" Ne, ne, ima Boga. Došao je, sišao na zemlju, među Srbe, sa svim svojim apostolima. Smilovao se našoj patnji, molitvama, našim žrtvama i pravednoj borbi. Javio se. Više nismo sami, sjedinjeni smo s Bogom.

Dnevnik sam počeo da pišem 12. aprila 1992. godine. Na prvo ratište, na prostor Republike Srpske Krajine, stigao sam 4. avgusta 1991. Preživeo mnogo teških trenutaka, tuge, radosti, umora, bola, svega onoga što prati jednog hirurga koji radi pod šatorima, po raznim objektima, školama. Radilo se dan i noć, u lošim uslovima, s lošim materijalom, bez asistenata, bez stručnog osoblja, sa mnogo ranjenih. Prvi put sam se sretao sa tako teškim povredama. Mnogo sam radio, i, verovatno, u tim prvim mesecima teškog posla napunio se energijom, snagom i željom da ono što se dešava oko mene i zapišem. Od avgusta '91. do aprila '92. vodio sam ratnu bolnicu u Dvoru na Uni, u koju su se slivali ranjenici sa celog područja Banije i Korduna. U to vreme vodile su se žestoke borbe za Glinu, Petrinju, Kostajnicu... Ta mala ratna bolnica bila je tada jedini spas za srpske borce i srpski narod Banije i Korduna.

12. april 1992. godine

Posle desetak dana boravka kod svoje porodice u Nišu, poleteo sam iz Beograda malim mlaznim avionom sa dvanaest putnika put Bihaća. U avionu su bili i predsednik Skupštine Republike Srpske Krajine Mile Paspalj i predsednik Opštine Korenica Božanić. Leteli smo na visini iznad četiri hiljade metara zbog mogućeg gađanja sa zemlje. Dugo smo leteli duž Save. Nakon pedeset minuta, sleteli smo na Vojni aerodrom u Bihaću. Aerodrom izuzetno očuvan. Vidim raketne i radarske sisteme. S leve strane, u pravcu sletanja, vidim ogromni planinski masiv. Dok slećemo, u njegovom podnožju zapažam tri ogromna otvora. To su otvori za podzemne piste i hangari za najmodernije supersonične avione. Negde visoko iznad njih, takođe u planinskim stenama, otvori za navigaciju umesto klasičnih kontrolnih tornjeva. Savršen aerodrom, jedan od najčuvenijih i najboljih na svetu. Inače, aerodrom se pruža u dužini od više desetina kilometara, jednim delom je u Bosni, a drugim u Hrvatskoj.

April-maj 1992. godine

- Glina Radim kao jedini opšti hirurg u glinskoj bolnici, jedinoj bolnici u Republici Srpskoj Krajini. Dan i noć - operacije, pregledi i previjanja. Pokrivam prostor od oko dvesta hiljada stanovnika. Prva linija fronta sa ustaškim snagama, reka Kupa udaljena samo tri kilometra od bolnice. Za ta dva meseca, april i maj 1992. godine, imao sam više od šezdeset ranjenih i četiri poginula borca. U maju smo dva puta granatirani. Četvrtog maja po Glini su padale granate od 22 do 1 čas. Teške eksplozije odjekuju oko bolnice. Ranjenici su u svojim krevetima. Bolesničke sobe se, inače, nalaze na drugoj strani zgrade, suprotno od pravca odakle dolaze granate, tako da su ranjenici relativno bezbedni. Na prvom spratu (a bolnica ima dva sprata), nalazi se Porodiljsko odeljenje. Trudnice po hodnicima - osluškuju. Strah... Panika. E Ipak, imamo sreće. Nijedna granata nije direktno pogodila u zgradu bolnice. Jedna je pala u dvorište, ali niko nije stradao. Inače, od 20. maja telefonske i kopnene veze sa Srbijom su u potpunom prekidu. Velike borbe u Prijedoru i njegovoj okolini. Trideset sedam poginulih srpskih boraca u prvom danu. Više stotina muslimanskih ekstremista ubijeno.

1. juni 1992. godine

Borbe u Bosanskom Novom. Gori sve. Pet stotina zarobljenih muslimanskih ekstremista, sedam poginulo. Vazdušna blokada Krajine traje već drugu nedelju. Zadnji helikopter poleteo je prema Banjaluci pre četrnaest dana. Potpuno smo odsečeni od sveta. S jedne strane Hrvatska, s druge strane blokada. 6. juni 1992. godine Lekovi ne polaze iz Beograda. Nemamo struje, vode, telefonskih veza, cigareta i šibica, kvasca, benzina i nafte. Agregati stali, hrana se pokvarila. • Inače, 13. maja doživeo sam, zajedno s narodom Srpske Krajine, najtužniji dan u životu, gledajući kako Jugoslovenska narodna armija napušta deo Otadžbine i deo svoga naroda, i odlazi za Srbiju. Šestoga juna imao sam sreću da lično doživim i vidim trenutak nastanka srpske vojske i njen polazak u bitku, u proboj "puta života", u bitku za koridor do Srbije. Neka im je slava. Idu da obezbede život svom narodu. Od Gline ka Dvoru, i dalje prema Banjaluci, kreće se u ranim jutarnjim časovima kolona srpske vojske. Na njenom čelu ponosno se vijori srpska trobojka sa četiri ocila na štitu. Mnoge borce znam. Dobri prijatelji. Mnoge, verovatno, više neću videti.
Za ova dva meseca poginulo je petnaest boraca na glinskom frontu. I jedna devojka,

pripadnik Ženskog bataljona, pesnikinja i majka, dvadeset šest godina. Čuvam njene dve pesme. Prisećam se trenutka od pre mesec dana i susreta sa njom na prvoj liniji, negde između Gline i Petrinje. Sa svojim prijateljem i kolegom, niškim oftalmologom, takođe srpskim dobrovoljcem, doktorom Jovicom Mršićem, nalazio sam se tog dana na položaju naših boraca. Našli smo na Ženski bataljon i upoznali Radojku Bulat-Svrzikapa. Devojka nežnog lika i dečačke glave, majka petogodišnjeg sina, pesnikinja i borac. Sa svojom sveskom i ruskim dobošarom ona - na braniku Srpstva. Jedini brat na drugoj strani, ustaškoj. Možda upravo na nišanu jedno drugom. Dva roditelja, dve nacije, dve strane. Kako je ovo prljav rat! "Eto nama sada ovog svetog rata, kad puca sestra na jedinog brata!" - poslednji stih jedne njene pesme. Sada je mrtva, raznesena rafalom preko grudi. Bio sam na sahrani. Borim se za život druge devojke, iz istog bataljona. Milka, dvadeset jedna godina. Pogođena u trbuh, creva na dvanaest mesta oštećena. Operisao sam je tri sata. Sada je dobro, izvući će se. Srećan sam.
Radim dan i noć, malo spavam. Čudno, ali ne osećam umor. Danas sam našao dve kutije cigareta - hrvatske LobengstonĆ, dobijene od pripadnika Nigerijskog bataljona. Nosim ih svojim prijateljima iz Dvora. Na položaju njih trista, a dve pakle cigara - bogatstvo. Već deset dana nemamo veze sa Banjalukom. Sve bolesne i ranjene sam zbrinjavam. Nemam anesteziologa. Jedan anestetičar vodi anesteziju. Blokada je potpuna. Ipak, sve oči su uprte ka majci Srbiji. Veruju, za divno čudo! 8. juni 1992. godine Upad muslimanskih ekstremista iz Cazinske krajine na dvorsku opštinu. Ubili su sedam naših boraca, lukavo i bezobzirno.

10. juni 1992. godine

Sahrana. Nebo lije kišu da spere krv. Jauk žena i dece. Počasna paljba banijskih boraca, negde visoko na planini iznad Dvora, pod nebom.

11. juni 1992. godine

Jutro, sedam časova. Vraćam se iz Dvora u Glinu. Srećem Srpsku vojsku Krajine koja hita u bitku za koridor. Oklopni transporteri, tenkovi, kamioni, veličanstvena kolona. Pozdravljam ih blendovanjem i sa tri prsta. Odgovaraju mi. Ponosni i odlučni. Odlaze... Odlaze put Dervente i Modriče. Hiljade njih, da otvore put svom narodu ka Srbiji. Srećno, junaci! Oči cele Krajine i srca svih nas su sa vama! U bolnici me čeka ranjenik. Prostrel kroz donju vilicu "dum-dum" metkom. Muslimanski ekstremisti iz Cazinske krajine ponovo nasrću na Banju.

12. juni 1992. godine

Ubijeno je još pet pripadnika srpske vojske Dvora. Vraćamo im. Žestoko, i po njih bolno.Četiri ranjena borca Srpske vojske Krajine. Ranjeni negde ispred Siska. Specijalisti za demontiranje minskih polja. Trenutak nepažnje iskusnih minera. Teške rane.

17. juni 1992. godine

Šta reći? Četiri nedelje bez struje i vode, bez bilo kakve veze sa Srbijom. Ni kopnom, ni vazduhom, ni telefonom. Jedna cigara na deset ranjenika, a i nebo se sručilo na ovu napaćenu zemlju. Neviđeno nevreme već dva dana. Stižu ranjenici čak iz Dervente u glinsku bolnicu. Tamo je teška borba. Ima dosta poginulih i ranjenih. Oči

Krajine, oči milion Srba, uperene su u taj front. Srpska televizija ne javlja ništa. Bio sam u Petrinji, život se u nju vraća. Vidim decu na ulici, igraju se. A golim okom vidim Sisak, ustaško uporište! Vidim zgrade, vodotoranj.

18. juni1992.godine

Donose četiri ranjenika. Pripadnici izviđačko- diverzantske grupe, pravi momci. Jedan naš borac ulovaćen i zaklan, ostavljen. Momci ga naši podigoše, ali telo je bilo minirano. Onog trenutka kada su digli telo, došlo je do strahovite eksplozije. Na sreću - svi živi, ali rane teške. Puno posla.

19. juni 1992. godine

Još jedan težak bolesnik. Teška bubrežna insuficijencija. Mlad čovek. Zadnje litre nafte iz bolničkog agregata uzimamo za sanitet - da stigne do Banjaluke. A šta ga tamo čeka? Čujemo da dijaliza ne radi. Problemi su i sa ishranom ranjenih i bolesnih. I hleb je problem, nemamo kvasca, a i brašno je na izmaku.

20. juni 1992. godine

Već drugu noć operišem uz tri petrolejske lampe i tanke žute sveće dobijene od crkve. Večeras sam počeo operaciju u sedam sati i nadao sam se da ću završiti do pola devet, dok ne padne mrak. Koristim svetlo koje ulazi kroz prozor. Žurim. Ipak, ne ide. Mrak pada. Operaciju završavam uz petrolejsku lampu, a i one su loše, jer umesto petroleja koristimo naftu koja brzo gori i dimi. Ipak, pronašli smo recept, litar nafte - tri kašike soli. Ne dimi i sporije gori. Operaciona sala je u mraku. Cela bolnicaje u mraku. Grad u mraku. Već devet noći neprekidno ni minuta struje. Fizički umor ne osećam, ali sam psihički iscrpljen, u srcu Srpstva, a tako daleko od Otadžbine - majke Srbije. Srpska vojska gradi veličanstvenu pobedu, prodor prema Srbiji. Saznajemo da je ostalo još deset kilometara do proboja "puta života" - koridora. Beogradska televizija ni reči. U veličanstvenoj bici srpske vojske, ravne Ceru, Kolubari i Kajmakčalanu, srpska vojska gradi put svome narodu ka Otadžbini, ka Beogradu, ka Srbiji. Dvadeset i dva časa. Pored bolnice pesma, devojačka i dečačka. "Saša"- naziv pesme. Maturanti, neuništivi. Život, ipak, teče dalje. Mladići i devojke slave zrelost, a za šest dana biće tačno godina kako su pod oružjem i u borbi. Divna srpska omladina. A tamo, u Beogradu, njihovi vršnjaci štrajkuju. Ne interesuju me njihovi motivi ni razlozi. Samo jedno znam: ni jedan motiv niti razlog za taj štrajk u Beogradu ne može biti vredniji od očajničke borbe ovog naroda za goli život. Tužno! Zalihe svega u Krajini su na izmaku. Bitka za koridor, za "put života", najveća bitka u istoriji srpskog naroda, ulazi u presudnu fazu. Imamo dosta poginulih i ranjenih. Strahovito teško svi ovde doživljavamo studentske proteste. Na desetine srpskih mladića gine svakodnevno, da bi osiguralo goli život za milion Srba u srpskim krajinama. A u Beogradu, gradu u koji su njihove oči uvek uprte, lepo obučeni mladići i devojke piše skupe cigarete i organizuju koncerte, protestujući protiv srpske vlasti. A ne shvataju da tako odmažu svom narodu u srpskim krajinama!

27. juni 1992. godine

Sve je isto. Ranjenih ima svakodnevno. Po mrklom mraku obilazim bolesničke sobe sa petrolejkom u ruci. Neraspoložen sam. Drži nas još bitka za srpski koridor. Beograd

ništa ne javlja. Danas je Banjalučka televizija javila o prvom susretu Krajišnika sa borcima Semberije. Da li je to, napokon, put do Srbije probijen?

28. juni 1992. godine

- Vidovdan Neverovatan dan! Srpska vojska Krajine probila je put za Srbiju. Na najužem delu pet kilometara širine. Veliko slavlje srpskih boraca. Pucanje u vazduh, veselje, suze, radost. Srpska vojska Krajine poklonila je svom narodu najveću bitku u istoriji. Poklonila "put života". Zarekli se da će to uraditi do Vidovdana - i uradili su. Osvetili su Kosovo i Jasenovac. Poklonili srpskom narodu još jedan Vidovdan, posle kosovskog. Hvala stotinama pogimulih srpskih boraca! Beogradski Vidovdan neću ni da spominjem. Jer, dok se ovde slavi velika srpska pobeda protiv ustaških koljača, Muratovih potomaka i srpskih izroda, vođe demonstracija se izvinjavaju za srpske mine i izjednačavaju žrtve nevinih i palih za slobodu sa žrtvama zlotvora. Borbe su i dalje žestoke. Naše snage idu nezadrživo ka Savi. Neprijatelj beži glavom bez obzira.

1. juli 1992. godine

Noćas sam u 22 sata operisao uz dve baterijske lampe i petrolejku. Borac, dvadeset dve godine. Nagazna mina. Ranjen na prostoru Cazinske krajine. Jedna noga istrgnuta ispod kolena, druga sva iskidana i puna blata, ali će, najverovatnije, biti spašena. Usne iskidane, lice isečeno, jezik isečen.

Sa momcima izviđačko-diverzantske grupe odlazim za Doboj. Veliki grad u srpskim rukama. U bolnici - četiri stotine naših ranjenih boraca. Radi šest hirurga. Grad je pust. Radnje ne rade. Na ulicama mnogo vojske. Pravo ratno stanje. Znamo da se neprijatelj sprema da napadne ovaj grad, ali spremno ga čekamo. Modriča. Sa petoricom prijatelja ceo dan tražim našu bazu. Pred mrak, nalazimo ih na četiri stotine metara od ustaškog uporišta, zvanog Dobar-kula. Radujemo se susretu, ali u tišini jer neprijatelj je blizu. Dole ispod nas je Bosna, a preko puta, uz njenu drugu obalu je koridor - "put života". Tuje i sam ulaz u Modriču. Gledam dvogledom: zastao konvoj naših kamiona i cisterni koji je pošao prema Beogradu. Ne shvatam zašto stoje. To što vidim ja vide i ustaše sa iste daljine, samo više ulevo od mene. U jednom trenutku pokušavaju da gađaju konvoj, ali naši iz Modriče žestoko odgovaraju i ućutkuju ih. Oko 21 sat konvoj odlazi. Tišina. Znam daje sutra ujutru, u šest sati, napad krajiških jedinica na Dobar-kulu, koja još uvek kontroliše koridor. Jutro. Celu noć pada kiša.

Tihi polazak. Odlaze mi najbolji prijatelji, njih sedamnaest. Ja se, sa trojicom, spuštamna obaluBosne ipreko improvizovanog pontonskog mosta. Naša artiljerija iz Modriče počinje napad na Dobar-kulu. Oni odgovaraju. Mine padaju oko nas. Projurila je i maljutka negde u blizini. A onda kreće naša pešadija, prekaljeni borci Krajine. Pobeda! Vije se srpska zastava na Kuli. Rafali radosti. Sada je put, napokon, bezbedan. Moji prijatelji odlaze dalje za Odžak, Brod, na Savu. Osvojili smo "put života". Mnogo nas je pogimulo. U samo jednom danu veličanstvenog Vidovdana, a tužnog sata, pogimulo je sedam hrabrih Kostajničana i dvadeset troje ranjeno. Srpski borci za koridor biće slavljeni kao novi kosovski junaci. Konvoji puni hrane i druge robe polaze polako iz Srbije i kreću ka Krajini. Narod ih dočekuje suzama, cvećem, raširenih ruku. U ovoj veličanstvenoj bici za koridor, za "put života", učestvovalo je više od devedeset hiljada srpskih boraca. Nikada u svojoj istoriji, ni u jednoj bici, nij

bilo više srpskih boraca. Ali značaj ovog koridora za krajine, za Banjaluku, jeste - život! Bez njega, života nema.

12. juli 1992. godine

Povratak kući u Niš. Kontrola srpskih vojnika na svakih desetak kilometara. Prolazim preko Vučjaka. Odatle je čuveni odred "Vukova sa Vučjaka". Ludo hrabri momci legendarnog komandanta Veljka Milankovića. Na desetak kilometara ispred Doboja ulazim u kolonu naših tenkova. Odlaze u Doboj. Posle nekoliko dana saznao sam razlog njihovog odlaska. Muslimanske snage su pokušale da napadnu ovaj grad, ali su sačekane i uništene. Nema više izdaje. Sve je dobro organizovano. Ovo je srpska vojska. Modriča je pust grad, dosta razrušen. Saznajem da su naše snage danas ušle u Odžak. Sreli smo konvoj kamiona koji ide put Krajine. Vraćaju život srpskom narodu. Za njima konvoj od dvadesetak autobusa "Laste" iz Beograda. Vraćaju žene i decu iz Srbije posle dva meseca potpune blokade. Sledeće mesto - Brčko. Pust grad. Nije mnogo porušen. Ljudi nema. Od Brčkog put vodi dvadesetak kilometara duž same obale Save. S druge strane obale je "lijepa njihova", samo kojih pedeset metara. Bijeljina. Slobodan i živ grad. Prodavnice pored puta sa voćem i sokovima. Važe svi dinari, i stari i novi jugoslovenski, i novi Srpske Republike. Kuzmin, teritorija Republike Srbije - granični prelaz. Kontrola dokumenata kratko traje. Nema nikakvih rampi. Posle tri meseca, opet na tlu Srbije. Radujem se, jer se vraćam u Srbiju, tugujem, jer napuštam srpske krajine. Beograd. Kafane pune, pića hladna. Deca liže sladoled. Izlozi puni. Vidim novine na kioscima. Ljudi puše prave cigarete. Kao da sam pao sa neba. Dva meseca boravka u Nišu, nakon povratka iz Krajine, prošla su kao rukom odnesena. Krajem avgusta i početkom septembra 1992. godine dobio sam poziv Ministarstva zdravlja Republike Srpske - molbu da na mesec dana dođem u Banjaluku, a odatle u Mrkonjić-Grad, gde se formira bolnica, da im pomognem neko vreme. Kasnije sam shvatio, to je bila bitka za Jajce i za taj deo Republike Srpske. Odgovorio sam da ću doći i, negde oko 15. septembra, krenuo u Beograd. Tamo su me ljudi iz Ministarstva zdravlja obavestili da su formirali hiruršku ekipu za Mrkonjić-Grad, ali da im je hitno potreban hirurg za Sarajevo, za Pale. Zamoliše me da krenem tamo i kraće vreme pomognem srpskom narodu i srpskim borcima. Prihvatio sam. Krenuo sam za Pale na mesec dana, a videćete, ostao sam pune tri godine.

20. septembar 1992. godine

Bolnica "Koran" Pale - ratna bolnica. Stigao sam helikopterom iz Beograda. Pale - centar, Televizija, Radio, Vlada, Predsedništvo. Sigurnost. Bolnica ,dobro opremljena. Operišem.

Odlazim na Ilidžu, na drugu stranu Sarajeva. Slepo crevo. Sa svih strana su "oni", samo jedan put slobodan - severnim obodom Sarajeva. Njive, potoci, puteljci, četiri sata putovanja. Ovim jezivim putem, nazvanim "srpska magistrala" (humor svojstven našem čoveku i u najtežim situacijama) putuju ranjenici sa "najžešćeg" dela sarajevskog fronta do prvog hirurga i spasa. Četiri do pet sati užasa. Putuju kamionom, sanitetskim, koji prima pet do šest ranjenika. Ko se jednom vozio tom "stodesetkom", zna kakoje teško i najzdravijem, na asfaltu, a kamoli ranjeniku po rupama, njivama i klizištima. A kad padne sneg, prolaza nema. Od pet ranjenih, dva umiru, tri prežive. Preživeli su u teškom šoku, na granici života. Ranjenici dolaze iz

pet sarajevskih opština: Ilidže, Neđarića, Hadžića, Vogošće, Rajlovca i Ilijaša. Drugi put za život nisu imali. Na Ilidži imaju bolnicu, ali nemaju opšteg hirurga. Sa instrumentarkom i jednim kolegom odlazim na Ilidžu, u neizvesnost, i, sigurno, najopasniji deo bosanskog ratišta. Bolnica pored Ilidže, jedan kilometar od Vrela Bosne, na samoj padini Igmana, ratna bolnica "Žica". Lep objekat, ali na čistini, osamsto-devetsto metara vazdušne linije od njihovih položaja. S jedne strane Igman, s druge - Otes. Igman, svuda oko i iza nas. Odatle se muslimani spremaju na proboj prema Sarajevu. Mi smo im, bukvalno, na putu.

26. novembar 1992. godine

Juče sam bio na Ilidži i greškom pošao prema Butmiru, koji "oni" drže. Malo je falilo da odem na neprijateljsku teritoriju. Inače, ovde operišem gotovo sve, izuzev glave. Jedini "radim" trbuh i grudni koš. Do sada, oko trideset teških operacija i više od sto ranjenih. Vodim i postoperativnu intenzivnu negu. Pre dva dana ovde je bila doktorka Braun iz Međunarodnog komesarijata za pomoć, i kada je videla Intenzivnu negu, broj ranjenika, teško operisane, pitala me je da li je moguće da sam sve to sam operisao. Kada sam odgovorio pozitivno, rekla je da mora da sam ili fantastičan hirurg, ili lud čovek. Pre pola sata gađani smo teškim granatama. Sedam ih je palo u krug od sto metara oko nas. Nije prijatno. Inače, imamo dosta ranjenih i poginulih. Bolnica i ja, kao jedini hirurg za grudni koš i trbuh, pokrivamo ogroman prostor, koji je, ujedno, i najžešća linija sukoba na sarajevsko- romanijskom ratištu, koja čini osamdeset odsto celokupnog ratišta. Mnogo radim. Fizički sam sposoban, psihički se držim. Za sada imamo materijala za rad. Kako će biti dalje - ne znam. Kompletnu bolnicu, lekove, opremu, instrumente, hranu, dobijamo od Francuza. Verovali ili ne, ali je istina. Iz Srbije, iz Jugoslovenskog crvenog krsta pomoć uopšte ne stiže. Da nije pripadnika Francuskog bataljona, francuskih "Lekara bez granica" i njihovih novinara, bolnice ne bi bilo.

27. novembar 1992. godine

Ponovno granatiranje Ilidže. Dvadeset pet ranjenih, četiri teško. Operišem mladića od dvadeset godina - ruptura desnog bubrega, tanka creva na više mesta iskidana, povreda kičme, krvari. Elez Želivoje, 1969. godine rođen, sa Ilidže. Mislim da će preživeti. Radim od podne do jedan sat ujutru.

28. novembar 1992. godine

Danas do 12 sati pet ranjenih. Operišem mladića sa povredom trbuha. Treći brat Simića. Pre dva meseca dva brata Simića takođe operisana. Ovaj jetra i želudac. Biće sve u redu. Posle toga, u mom životu najteža operacija. Pet sati očaja. Jevrić Dragan, 1958. godište, Ilijaš. Iskidani glavni krvni sudovi noge. Nemam veštačku protezu za premoštavanje arterije i vene. Da li samo zbog toga seći u kuku nogu mladom čoveku?! U zadnjem momentu pronalazimo jednu protezu, ali je ona mnogo većeg promera nego što treba. Uspevam da prespojim krvne sudove. Ujutro, noga topla i puls opipljiv.

30. novembar 1992. godine

Nekoliko ranjenika bez operacije. Danas sam bio u Štabu Bataljona Pejton, na Ilidži,

oko 18 sati. Vidim svetla, kao auto-put kod naplatne rampe Nais (to je ulaz u Niš iz Beograda). Svetla su na tristo-četiristo metara od mene. Pitam šta je to. Pista sarajevskog aerodroma Butmir. Puca na sve strane. .Vode se velike borbe u Otesu, naselju pod njihovom kontrolom. Inače, to je deo Ilidže. Vraćam se u bolnicu i pripremam se za sutra. Biće žestoko, osećam. Učestvuju dve naše brigade, tenkovi i sva ostala sila. Ipak, svi su bili sigurni da će sutra deo Ilidže, zvani Otes, biti naš. Gradska borba, zgrade, ulice. Dobili smo informaciju da neprijatelj može upotrebiti bojne otrove. Naši nemaju gas-maske. Svako veče zamračujemo prozore bolnice. Sa njihovih položaja vidi se naša bolnica. Taj famozni Otes, na koji sutra kreću naši borci, nalazi se oko hiljadu metara od naše bolnice. Vidim golim okom njihove zgrade. Zaista sam na prvoj liniji. Razmišljam o strahu, ali stvarno ga ne osećam. Otupeo sam potpuno.

Tri dana pakla. Više desetina naših ranjenih. desetine poginulih. Juriši naših snaga na Otes i Sokolje. Njihovi strahoviti kontranudari po Ilidži višecevnim bacačima raketa i minobacačima. Već tri dana i noći operišem bez prestanka. Imali smo sreću i ja i ranjenici što je na nekoliko dana neposredno pre napada došao pukovnik Borkovac, veliki hirurg i čovek. Došao je sa Pala da pomogne. Radimo bez prestanka u dve sale. Operišemo borce, ali i decu, žene, starce, ranjene za vreme granatiranja Ilidže, Hadžića, Rajlovca, Ilijaša. Evo samo nekih imena ranjenih: Trifunović Zoran, 1970, Vasić Miodrag, 1969, Rusov Đurica, 1969, Milanović Srđan, Andrić Branka, 1964, Šilj Nevenka, 1939, Kljajić Slobodan, Govedarica Radovan, 1953, Lalović Vid, Buha Dušan, Džebo Stojan, 1924, Mijatović Radojka. Sve su to teški ranjenici, pristigli u jednom do dva dana. Sve operacije trajale su po dva-tri sata, izuzetno teške i komplikovane. U šoku imam dve curice, od tri i šest godina. Starijoj je granata uletela kroz prozor, majku na mestu ubila, a njoj skoro amputirala nogu. Borba. Tri operacije. Mislim da će noga ostati. Mlađa ima samo tri godine. Zagrlila me i ne pušta. Kontuzija glave, granata u Vogošći. Tamo je sa bakom. Roditelji nisu uspeli da izađu iz Sarajeva. Na početku sukoba bila je kod bake i tu ostala. Samo pita za mamu i traži cucu. Da umreš. Spašava me jedna sestra iz Intenzivne nege. Kada je malecka videla nju, počela je da plače i dozivа je: "Mama, mama!" Verovatno liči na njenu majku. Sestra je uzima i malecka je ljubi. Suze. Svi plačemo. Ona grčevito drži Snježu. Kanonade traju neprekidno već tri dana. Doleću meci i na našu zgradu. Zamalo ne strada dečak, zovemo ga Kapetan, koji steriliše hiruršku opremu u dvorištu bolnice. Sa Igmana sipaju granate po nama. Naši neustrašivo vraćaju, uz velike žrtve, ali njihove su deset puta veće. Puni su rovovi njihovih leševa.

4. decembar 1992. godine

Svanulo je. Čudno zatišje. Navikneš se na kanonadu, a onda tišina. Ona više plaši. Sedam je sati. Kao da se zemlja otvorila. Pakao počinje. Moral naših boraca je izuzetan. Borba za svaku kuću. Oko nas gori. U sali smo od 10 ujutro do 21 uveče, neprekidno. Pet operacija. Oko dvanaest počinju da padaju teške granate na pedeset do sto metara oko nas. Nema straha. Operišemo i ćutimo. U 16 sati vidim užarene kugle naše artiljerije koje lete ka Igmanu. Pokušavamo da ućutkamo njihove minobacače. Više stotina mina po Ilidži. Gori Igman, gori Ilidža. Njihova smrtonosna gnezda su zaćutala. Ovo je pravi rat. Sad je oko 21 sat. Baš u ovo vreme donesen je leš komandanta Zorana Borovine. Poginuo je predvodeći svoje borce u jurišu. Nema desnu šaku. Povrede glave, grudi, lica. Među njegove borce pala je ručna bomba. Hrabri komandant Ilidžanske brigade pokušao je da je vrati neprijatelju.

Eksplodirala je u njegovoj desnoj šaci. Zaštitio je vojnike svojim telom. Bio je pravi komandant. Na levom džepu svoje vojničke bluze nosio je bedž sa likom Njegoša. U desnom je imao bombone. Iste one koje je delio deci pre pet-šest dana, kada je dolazio u posetu bolnici. Da li i on ima negde svoju decu? Žao mi je komandanta i velikog borca Zorana Borovine. Teško mi je i kao čoveku i kao hirurgu. Neverovatno teško. Ali osećam veliku sreću što pomažem svom narodu, ponosan sam što sam deo ove velike srpske borbe.

7. decembar 1992. godine

Još traje pakao. Prekjuče dvanaest operacija, juče četrnaest. Nisam imao vremena ni reč da napišem. Ni sna ni spavanja četrdeset sati. Juče pedeset ranjenih, osam mrtvih. Do sada, više od tristo pedeset ranjenih i pedeset mrtvih. Zovu me u prijemnu ambulantu. Trojica jako krvare. Noge. Izlazim iz sale. Jedan već mrtav. Od druge dvojice jednog mogu uzeti, drugog osuđujem na smrt. Ili, možda bih mogao da kažem: jednoga spašavam, a opet, ostaje mi u srcu, u mislima, da sam drugoga osudio na smrt. Biram mlađega. Tada nisam znao ni ko je, ni šta je, ni odakle je. Njegovo ime je Batkalj Aleksandar, 1968. godište, dobrovoljac iz Beograda. Klinički već mrtav. Uz hitnu reanimaciju, srce ponovo radi. Moram amputirati nogu u natkolenici. Ipak, spašen je. Živ! Sve to radim za dvadesetak minuta i trčim do drugoga. Kasno je! Mrtav je! Moje godište, 1955, Ildžanac. Sav sam u krvi. Gaće natopljene krvlju, čarape takođe, klompe se raspale. Ovo se rečima ne može objasniti! Stojim pored prozora Intenzivne nege i čekam da uradim jednu drenažu grudnoga koša. Na moje oči, na pedeset metara od prozora, direktan pogodak granate sa Igmana u najbližu kuću. Pršte crepovi, ruši se deo krova. Ovo je pakao rata! Okolo Bejrut! Unutar zidova krv, lelek i jauk ranjenih, a tela mrtvih slamjaju. Otes je slobodan, naš! Pobeda!

Radim u krvi, paklu i tuzi, ali i radosti života. Ponosan sam na ovu bolnicu i sve njene radnike, ali do ludila umoran. Tuga, bol, radost. Sve zajedno, ludilo. Jučerašnji dan - nestvaran dan. Sedam operacija - tri mrtva. Borac mojih godina, raznesena oba bubrega i kičma. Snajper. Ja operišem, on živi. Završavam operaciju. Umire nakon sat vremena. Strahovito iskrvario - nismo imali krvi. Ispred operacione sale čekaju njegova deca - sin sedamnaest godina, kći trinaest. Ja sa njima. Saopštavam da je otac umro. Plaču. Bol u grudima, suze. Lepa žena, 1956. godište. Teška rana u predelu gornjeg dela kičme. Intubiramo je. Pokušavamo da je reanimiramo. Želimo da živi. Umire. Devojčica, devojka, lepa kao slika, petnaest godina, pogođena u glavu gelerom. Mozak po majici i farmerkama. Sutra joj je šesnaesti rođendan. Nema spasa, umire. Otac plače, kuka, trči oko kreveta mrtve kćeri. Kako sve to izdržati?! Ne mogu više! Odlazim u svoju sobu i povraćam, dušu da ispovratim. Jovo, čovek iz obezbeđenja, ulazi i moli me da svratim do njegove kuće, da na trenutak zaboravim sve ovo. Zaboraviti - nikada! Ja sam mrtav, a ovo oko mene je, verovatno, pakao.

13. decembar 1992.godine

-15 sati Više od petnaest teških granata ppalo je na nas. Jedna samo dvadeset metara od mog prozora. Čudnoje koliko smo svi mirni i kako radimo dok padaju granate sa Igmana.

16. decembar 1992. godine

Borbe za Žuč još traju. Izgleda da smo deo teritorije vratili, ali oni, ipak, drže najvišu kotu, kotu 850. Kontrolišu put za Pale. Imamo žrtava. Ako nešto hitno moramo da transportujemo za Pale i Srbiju, možemo samo preko aerodroma koji kontroliše UNPROFOR. On odobrava prelaz preko aerodromske piste, ali to je krajnje opasno. Pucaju snajperima po nezaštićenom sanitetu. 18. decembar 1992. godine
Bio je to krvav dan. Više od pet stotina teških granata palo je po Ilidži i Blažuju, sedam stotina po celom našem frontu. A onda su krenuli pešadijskim napadima na Hadžiće, i sa Igmana na naše. Odbili smo ih uz žrtve. U operacionu salu sam ušao u šest, a izašao u 23 sata. Šest teških torako-abdominalnih operacija zaredom. Četiri borca, od kojih jedna hrabra devojka. Samardžić Radoslav, 1970. godište, iz Vogošće - teške povrede stomaka. Kakuća Radovan, 1955. godište, Semizovac - teške povrede stomaka i jetre. Rosuljaš Novo, 1968. godište, Ilijaš - teška povreda stomaka i Radovanović Sanja, samo dvadeset četiri godine, srpski borac sa Žuči, devojka iz Vogošće, eksplozivna rana trbuha - pola desnog bubrega je smrskano u trbuhu, pola je ispalo napolje, kroz veliku ranu. Debela i tanka creva su iskidana na više mesta. Delovi dva kičmena pršljena odvaljeni, veliko krvarenje pored kičme, smrskana bedrena kost sa desne strane. Radio sam je dva sata, brzo. Krvarenje je zaustavljeno, tehnički sve urađeno, ona stabilna. Čak i razgovaramo posle operacije. Biće dobro. Ovo mi je nagrada za sve muke. Jedan mladi život poklonjen. Kažem joj: "Sad je jutro, dva sata. Počeo je 19. decembar 1992. godine. Danas je Sveti Nikola. To je moja slava, a, Sanja, od danas, to je i tvoja slava." Tačno posle godinu dana, u moju sobu u bolnici ušla je jedna mlada, lepa devojka. Nasmešila se. Nisam je prepoznao: "Doktore, Sanja." Donela mije sliku, akvarel, na poklon. Sama je naslikala za vreme rehabilitacije u Srbiji. Danas ta slika visi na zidu moje radne sobe u Nišu.

19. decembar 1992. godine

Samo nekoliko sati odmora. Od 11 sati sam u sali, u 18 sam izašao. Više od sedam sati. Dve teške povrede. I dalje napadaju pešadijski. Oni su tu, na samo kilometar iza i oko nas. Tuku nas teškim mitraljezima. Operacije nikad teže. Povrede sve raznovrsnije, razaranja sve veća. Upotrebljavaju rasprskavajuće metke. Creva na više od dvadeset mesta iskidana i izbušena, bubrezi i jetra, kosti karlice, velika krvarenja. Mokar do kože od krvi i sadržaja creva. Juče sam završio operaciju tako što sam sa sebe skinuo i mantil i rukavice. Operisao sam golim rukama.

20. decembar 1992. godine

Jutros je mirno, ali to ne miriše na dobro. Juče su Srbi ovde slavili Svetoga Nikolu i sahranjivali svoje mrtve sinove.

31. decembar 1992. godine

Srećna Nova godina! Godina! Ironija! Gadost! Dvanaestoro dece je ranjeno u Hadžićima. Troje sam operisao. Velike povrede. Kad vidim ranjeno dete, umirem. Danas sam umro dvanaest puta. Očekujemo napad na nas. Veliku ofanzivu, kako je muslimani najavljuju. Ima ih dvadeset hiljada na Igmanu. A nećemo se dati! Zadnja dva dana palo je više od dvesta granata po nama. Pa onda reci - "Srećna Nova godina"

2. januar 1993. godine

Treća kalendarska godina kako sam na ratištima. Juče ujutru, 1. januara, u 7 sati, operisao sam jednog ranjenog borca. Trbuh. Sve je ostalo isto. Očekujemo napad. Sneg je žestoko napadao. Možda je to i dobro, da pokaže tragove zveri.

7. januar 1993. godine

Hristos se rodi! Nemam ni vremena ni strpljenja da pišem. Na desetine ranjenih i mrtvih za zadnja tri-četiri dana. Desetak teških operacija: Antelj Milivoje, 1960. godište, Hadžići, povrede velikih krvnih sudova desne noge. Ždrale Milorad, 1964. godište, Rakovica. Lemez Dragiša, 1957. godište, Rajlovac. Obojica teške povrede trbuha. Pajić Boro, Ilijaš, 1960. godište, teška povreda trbuha i krvnih sudova noge. Lazić Stanimir, 1966. godište, Rakovica, povreda grudnog koša. Serafijan Novica, 1950, Rakovica, povrede trbuha. Više od dvadeset četiri povrede tankih creva. Stolica Pavle, 1958, Rakovica, povreda trbuha. Adžić Dušan, 1923, Vogošća, povreda trbuha. Bjeloš Dušan, 1931, Ilijaš, povreda grudnog koša. Petrović Radovan iz Hadžića, povreda stomaka. Lazić Mile, 1949, Rajlovac, povreda trbuha. Uspeli su da nam probiju liniju na nekim mestima, ali nakratko. Danas su naši uzvratili. U jakom kontranapadu vratili su rovove na Veloj. Četrdeset njihovih leševa u snegu. Uglavnom, belosvetski džihad-ratnici.

1. januar 1993. godine

Primo je posla ovih dana. Ne pišem. Današnji dan počinjem rečju - snajper. Jedan santimetar sam bio od smrti, sigurne. Samo jedan santimetar niže, i pogodak u moju slepoočnicu. Spasao me je ram na desnim vratima golfa, na putu Ilidža-Vogošća-Pale. Metak nije uspeo da probije dupli lim. Pošto mi je u tom trenutku glava bila naslonjena baš na to mesto, bio sam samo kontuzovan. Da je išao jedan santimetar niže, bio bih bez pola lobanje. Tri sata ležimo u blatu, pod kišom metaka iz nekoliko snajpera. Kola ispred i iza nas. Ne pomeramo se. Tuku po nama nemilice. Gume na autima izbušene. Pucaju stakla na kolima. Jedan metak mi je prošao kroz džep pantalona, u kojem je bila vlažna kapa, i progoreo je, napravivši dve rupe na njoj. Zapaljivi meci. Na kraju, pretrčavanje brisanog prostora od pedeset do šezdeset metara. Nije prijatno. Čuvam zrno namenjeno meni.

Da li je to Bog poslao po mene? Operišem u osam sati ujutro, a onda, iznenada, nekoliko granata direktno po nama. Mislim da smo pogođeni. Ipak, sve je u redu. Nema povređenih. Bog čuva svoje Srbe. Petoro ranjene dece, iz Ilijaša. Dvoje operišem: trbuh, vilica, šaka. Jedan je kao moj sin. Tuga. Mala deca ranjena granatama. Dečak iz Ilijaša, Krsmanović Velibor, 1980, kao moj sin, liči na njega: trbuh, vilica, šake. Drugi, Malinović Radoslav, 1978, iz Hadžića, eksplozivne povrede lica i stomaka. Obojicu operišem. Tuga, mala deca ranjena granatama. Teži mi je ovaj dan nego svi drugi skupa. Mislim na moju Ninu i Peđu. I ovo su nečiji Peđa i Nina. Moram da ih spasem! Jedan je dosta iskrvario. Dvadeset tri je sata, Intenzivna nega. Milujem plavu kosicu. Deca povraćaju. Ostali su živi. Sve će biti u redu. Pored njih leži mala Tanja od sedam godina, iz Ilijaša, i plače. Mali Vele, pametan kako to samo dete može da bude, teši je: "Ne plači Tanja, proći će, tako mora biti." A Tanja zove: "Doktore moj lijepi!" Ljudi moji, pa oni su odrasli u telu deteta! 24. januar 1993. godine

Sedamnaest sati, sumrak. U sanitetsko vozilo ili, bolje rečeno, kamion "sto deset", pakujem "moje" troje dece. Bukvalno ih pakujem, kao sardinice. Tanja, Vele, Radoslav. Tanja me ljubi i miluje po kosi: "Doktore moj lijepi, ne ostavljaj me!" Vele pametno ćuti i samo namigne. U nosilima na sprat, uvezani pojasevima da ne ispadnu, jer put nije put, već potok i njiva. Sa strane vise vezane kese sa drenovima i sonde. Odlaze pod zaštitom mraka, jedinom zaštitom od snajpera i granata na putu do Pala i sigurnosti. Moram ih poslati. Pretrpani smo. Ovih dana se očekuju žestoke borbe na tom delu gde je put i on može biti neprolazan na duže vreme, a to znači u potpunom obruču, a deci je potrebna specifična nega na nekoj od dečjih hirurških klinika.
28. januar 1993. godine

Juče i danas se vode žestoke borbe. Žuč, Sokolje, Rajlovac... Osam je naših mrtvih boraca. Šest teških operacija. Mijatović Momčilo, 1968. godište, Rajlovac. Teška povreda karlice i unutrašnjih organa, veliko krvarenje, izuzetno teška operacija. Umro je pola sata nakon operacije. Draškovć Goran, 1966, Rajlovac, povreda grudnog koša. Đurić Niko, 1938, Ilijaš, teška povreda trbuha. Put za Pale, i naš jedini izlaz, zatvoren je! 29. januar 1993. godine Put je vraćen, uz žrtve, ali oslobodili smo ga i odbacili neprijatelja. Ponovo imamo vezu sa svetom.
30. januar 1993. godine

Azići, deo ilidžanske opštine koji su držali muslimani. U žestokom kontranapadu oslobađamo ga. Jedan borac je mrtav, više ranjenih. Jedna teška operacija grudnog koša. Beribaka Miro, 1964. godište, sa Ilidže; grudni koš razvaljen rasprskavajućim metkom, pluća iskidana, vise vam grudnog koša. Spašavam ga. Operacija traje dva sata, izuzetno teška, ali živ je. Da je stigao petnaest minuta kasnije, bio bi mrtav. Ali, pogimula su dva moja dobra druga, a jedan je teško ranjen. Novinari. Najhrabriji. Išli su zajedno sa našim borcima i snimali bitku. Ludo hrabri. Ovde biti, to je već hrabrost. Ići u bitku, u prve redove, sa kamerom i rečima, da direktno pišeš istoriju, to je ludo hrabro. Pogimuli su od granate. Moji dragi drugovi, novinar Radio-Ilidže Miloš Vulović, i snimatelj, saradnik TV Novi Sad, Žika. Svi smo ga tako zvali. Neka im je slava. Svi tugujemo za njima. Troje male dece ostaloje bez očeva. Moj drug, novinar TV Novi Sad, Vlado Vukašinović teško je ranjen. Odmah sam ga operisao. Život mu nije u opasnosti. Prebacujem ga na Pale, a odatle helikopterom na Vojnomedicinsku akademiju.
3. februar 1993. godine

Povratak u Srbiju, u Niš. Odlazak deci, porodici. Posle pet meseci. Noć, vožnja bez svetla. Na istom mestu gde su i ranije pucali na nas, ponovo su nas čuli dok smo gurali zaglibljena kola, i pucali po nama. Pogodili su samo zadnji branik i lim. Rupa od metka. Srbija, zvornički most, posle pet meseci. Na Ilidžu se vraćam za dve nedelje. Ne ostavljam svoje prijatelje, ni narod! Ne ostavljam Republiku Srpsku!

22. mart 1993. godine>BR> Ilidža. Proleće je otpočelo granatama i haubicama. Haubica i dalje ukopava Srbe, ravna srpsku zemlju i plaši. Ilidžu već četiri-pet dana intenzivno granatiraju. Ima pogimulih. Stravičnost rata je svakodnevica ovde. Vratio sam se na Ilidžu pre mesec dana. U Nišu sam bio petnaestak dana. Danas prvi put pišem. Pre sedam dana ovde su se vodile žestoke borbe. Još traje bitka za Ilidžu, Rajlovac, Hadžiće, Ilijaš, Vogošću, Sokolje. Tu su, da nam pomognu, specijalne

jedinice iz Doboja, Bileće, Trebinja, Bijeljine. Žestoke borbe, gori zemlja. Gledamo sa prozora bolnice. Vidimo eksplozije, dim, čuju se jake detonacije. Sokolje, jako muslimansko utvrđenje, odakle nas svakodnevno gađaju. Tamo su ljudi pacovi, koji dočekuju svaki naš pešadijski napad. Ukopani duboko pod zemljom, u tranšejama, idu ispod kuća, preživljavaju artiljeriju, a onda izlaze na površini kao pacovi. Oko 11 časova, ponovo žestoke borbe. U bolnicu dovoze ranjene. Nisu uspeli da se dokopaju prvih muslimanskih tranšeja. Jedan od ranjenih je sa prezimenom Bratić. Mislim da je iz Trebinja. Otac četiri devojčice. Stiže i deo naše tenkovske posade, ranjeni. Jedan mladić bez pola trbušnog zida. Maljutka je prošla kroz transporter i spržila mu trbušni deo. Ime mu je Domazet Nemanja, sa Ilidže. Operišem ga, sve je u redu. U isto vreme uzvraćamo na muslimanske napade u predelu Stupskog brda. To je za nas kapija Sarajeva, za njih jedini izlaz i proboj blokade.

Hrabri Ilidžanci se bore i polako napreduju, kuću po kuću, ka čuvenoj Hladnjači, mestu odakle snajper gađa po ilidžanskim ulicama i donosi smrt građanima. Sa Ignana gađaju, kažu, nekim novim oružjem. Jake detonacije. Granate koje lete sa Ignana padaju na asfalt. Ne na zemlju, nego na asfalt. Donose smrt civilnom stanovništvu. Pet mrtvih civila. Velika razaranja. Ovo su žestoke borbe. Donose Draga Milanovića, 1963. godište, Ilijaš. Teška eksplozivna povreda, šok, povrede dijafragme, pluća, slezine, bubrega, velikih krvnih sudova. Hitna operacija, borimo se za njegov život. Umro je petnaest minuta nakon operacije. Kljajić. Dragan, 1943, Rajlovac, povreda trbuha, operisan, dobar. Ilikić Željko, 1965. godište, strahovite povrede trbuha, povreda slezine, bubrega, pankreasa, debelog creva, želuca. Da li će ostati živ? Teška operacija. Preživeo je. Transportovan za Beograd. Damjanović Sretko, 1934, Rajlovac, teška povreda grudnoga koša, jetre, pluća. Popović Bogdan, 1933, povreda grudnoga koša. Kopić Slobodan, 1956, povreda grudnoga koša. Kandić Vukosav, 1938, Aerodromsko naselje, povreda stomaka i debelog creva. Kljajić Branislav, 1967, Ilidža, teška povreda stomaka i jetre. Rončević Radivoje, 1970, Hadžići, povreda grudnog koša. Mijatović Ana, 1949, Ilijaš, povreda stomaka s povredom debelog creva. Surtov Dragoje, 1947, Naselje aerodrom, teška povreda stomaka, tri puta operisan za pet dana. Borba za njegov život, i naša i njegova. Ostao je živ. Čudo, ostao je živ! Zbog velikog broja ranjenih i malih kapaciteta bolnice, uz pomoć Francuskog bataljona, njihovim transportnim sanitetima pacijenti se prebacuju na Pale. Odatle odlaze na Vojnomedicinsku akademiju, Urgentni centar u Beogradu i druge bolnice. Neposredno pred polazak, u Intenzivnoj nezi, pacijent je premešten sa kreveta na nosila. U prisustvu francuskog lekara, dva oficira i dva-tri vojnika, morao sam da radim urgentnu torakocentezu, sa troakar-drenažom. Specijalnim troakarom, šiljkom, probija se grudni koš i postavlja dren, da bi se krv iz grudnog koša izvadila kako bi se omogućilo normalno disanje. Toje strahovito bolno, i za očijeztvo. Normalno, to sam morao da radim naživo, bez anestezije. Ni reči, ni grimasa bola, a ludački boli. Kada su Francuzi pitali pacijenta kako je, kako to izdrži, pokazao im je palac i rekao OK. Pravi srpski borac, junak! I mače, Legija stranaca sa oznakama UN, koja se u ovom trenutku nalazi na ovom delu sarajevskog ratišta, dosta nam pomaže. Svojim transporterima oni preko aerodroma prebacuju naše ranjenike, i time se put do Pala sa četiri skraćuje na manje od jednog sata.
Put do Pala, do helikoptera, do spasa! Beograd, Vojnomedicinska akademija, Urgentni centar, druge bolnice. Bez Francuza mi preko piste ne možemo, jer muslimani kontrolišu taj deo snajperima, minobacačima. Nalaze se sa obe strane piste, na dvesto-tristo metara, tako da naš sanitet ne može da prođe. Francuzi nam to čine kad god ih pozovemo. Prijatelji bez ikakvih obaveza, barem za sada. Upoznao

sam Branka, legionara. Rođen je u Tivtu, živeo tamo četrnaest godina. Sada ima trideset. Sa sedamnaest godina je prišao Legiji i nikad više nije bio kod svoje kuće, u svom gradu. Sestru od tada nije video, majku prvi put pre godinu dana, u Italiji, i nije je prepoznao. Govori nekim čudnim crnogorskim akcentom, ali francuski savršeno. Pomaže nam koliko može. Ponekad nam nabavi hranu, lekova. Krv nije voda. Mnogo je ljudi, priča, sećanja... Rat je. Slika za slikom se veoma brzo menja, i što se ne zapiše - brzo se zaboravlja. Ono što je bilo strašno, duboko tragično, brzo bledi pred novom tragedijom, novim razaranjem, pred smrću, koja je svakodnevica. Ponovo stižu ranjeni borci. Pripadnik Specijalne jedinice iz Doboja Dragan Đukić - geler kroz grudni koš, probijeno plućno krilo krvari. Geler je prošao kroz grudni koš i probio ruku. Hitna drenaža grudnog koša. Vadimo krv, skoro dva litra. Uspostavljeno disanje. Mladić je spašen. Gledam ga i povezujem naše sudbine. Došao je iz Doboja da pomogne srpskom narodu u Srpskom Sarajevu, da obuzda muslimanski fimdamentalizam, džihad-ratnike. Ja sam došao iz Niša da lečim ranjene borce.

Svakodnevno po nekoliko ranjenih. To postaje uobičajeno. Ilidžu i dalje besomučno granatiraju.

25. mart 1993. godine

Dvanaest časova, primirje, ili dogovoreni prekid vatre. Nastupilo je tačno u 12 sati, a u 12,30 donose četiri momka. Četiri dečaka, ranjena granatom. Jedan teže, tri lakše. Dolaze iz Hadžića. Neprijatelj je samo trideset minuta poštovao primirje, a onda poslao granatu. Jednog dečaka pretvorio u invalida, trojicu lakše ranio. Petnaest sati. Beogradski dnevnik javlja: "Primirje se poštuje." Izveštač iz Sarajeva, sa Pala, takođe javlja: "Primirje se poštuje. Nema nijednog ispaljenog metka na sarajevskom ratištu." A šta je sa majkom koja plače pored ranjenog sina sa istrgnutom šakom?! Šta je to?! Je li to jedan metak. Taj metak je toliko velik da primirja nema. Jedna majka plače, jedan dečak je ostao invalid, a svi javljaju: "Primirje se poštuje. Nijedan metak nije ispaljen."

28. mart 1993. godine

Žestok napad na Aerodromsko naselje. Uspeli su da probiju deo naših linija. Imamo ranjenih. Niko u životnoj opasnosti. Ovo pišem zbog jedne zanimljivosti. Možda da približim svu žestinu i neobičnost rata koji hara na ovom prostoru. Muslimani su probili našu liniju tako što su zauzeli jedan ulaz u zgradi koja ih ima deset. I nisu zauzeli ceo ulaz, nego jednu polovinu - vrata i deo ulaza sa dvorišta. Naši drže drugu polovinu sa ulice. Žestoke borbe za jedan ulaz. Ručni bacači, bombe, mitraljezi. Ovo više nije rat dela zemlje protiv drugog dela, grada protiv grada, kuće protiv kuće, ulice protiv ulice - ovo je rat "polovine ulaza protiv druge polovine ulaza". Naši su u žestokom kontranapadu uspeli da povrate prvobitne položaje, i da zagospodare u svih deset ulaza i delom ulice. Neprijatelj se povukao u susednu zgradu, čitavih pet-šest metara daleko.
Front je ponovo uspostavljen. Linija razdvajanja takođe. Nalazimo se na bezbednoj daljini od pet do sedam metara. Tolika je linija razdvajanja na mnogim delovima Ilidžanskog ratišta. Oko ulaza je ostalo petnaest leševa džihad-ratnika. Danas mi je u poseti bio kapetan Lemon. Kapetan jedne od elitnih jedinica Legije stranaca. Pravi je prijatelj. Pomaže nam, druži se sa nama. Čuli smo da ga muslimani zovu "četnik". Takvi kao što je on daju nam nadu da ceo svet nije protiv nas, da će istina pobediti.

On je pošten, realan čovek, pravi vojnik, izvanrednog karaktera. Dolazi i pomaže koliko može. Verovatno je osetio na čijoj su strani istina i pravda. Jednog dana nam donese pomorandže, drugog dana lekove. Jednom je dao krv. Juče je sneg padao četrdeset osam sati neprekidno. Kraj je marta, a ovoliki sneg?! Ja ovakav nikad nisam video. Sada je najteže našim borcima u rovovima. Transport je potpuno nemoguć, kretanje otežano i ograničeno.

31. mart 1993. godine

Ranjenik sa Dobrinje. Pogođen snajperom. Tanka creva na više mesta iskidana, debela creva, jetra takođe. Mnogo je iskrvario, ali još je živ. Borimo se za njegov život. Dva sata posle operacije dobro je, priča, stabilan je. To su naše pobede. U 16 časova sa istog mesta u Dobrinji - drugi hitac dežurnog snajperiste. Ovog puta tačno u srce. Borac je donesen mrtav. Jutros rano operisao sam devojčicu od četiri godine. Teško zapaljenje slepog creva. Zakasnila je, perforacija, akutni abdomen. Ispiram trbuh, čistim, biće dobro. I to je sudbina. Dva-tri dana dete boli stomak, ali nema automobila da je prevezе do bolnice. Stanuje negde u brdu prema Ilijašu. Teško je doći i do ove bolnice, koja je bukvalno na prvoj liniji. A kako tek doći do neke regularne bolnice u Beogradu? Malo bi ljudi preživelo. Juče mi je dolazila mala Tanja iz Podlugova, posle teške operacije, posle ileostome, izvađenog tankog creva kroz stomak. Bila je u Beogradu, u Centru za majku i dete. Vratila se zdrava, popravila se. Ljubim je, a ona se privila uz mene kao uz oca. Dao sam joj sok, kompot od kajsija, to što sam imao kod sebe. Mislim da smo konzerve kompota dobili od Francuskog bataljona. Vidim u njenim očima radost i ljubav. Najtužnije oči na svetu sada se ponovo smeju. Priča mi da je u bolnici u Beogradu za 8. mart naslikala tri crteža, i da ju je čika doktor pohvalio. Kaže da je uzeo crteže za izložbu u holu bolnice. Pitam je šta je bilo na tim slikama, šta je crtala, a ona kaže ovako: "Prvo sam nacrtala čestitku na kojoj je bila moja majka, zatim sam nacrtala tri crteža. Prvi crtež, to je bio veliki, veliki helikopter." Tim helikopterom ona je otišla sa Pala za Beograd. Sama. Najusamljenije dete na svetu. Mala se nadala da će se takvim helikopterom vratiti kući. A to je, verovatno, želela najviše na svetu. Na drugom crtežu - kuća koja gori, a na trećem - deca koja se igraju u prirodi. Eto vam, dečiji psiholozi i psihijatri! Eto vam teme. I vidite kako deca žive, i da li su to uopšte deca? Pitam se samo gde ste?! Trebalo bi da ovde pomažete deci. Zvanično primirje traje već tri-četiri dana, ali ga stalno krše. U njega niko ne veruje. Znamo da se muslimani grupišu i gomilaju na Igmanu.

Šesnaest časova. Još jedno dete. Dragan Lazarević, devet godina, iz Podlugova. Pogođen metkom u stomak dok se igrao ispred svoje kuće. A morao se igrati iza kuće, jer on u kuću ulazi kroz prozor. Dete se zaboravilo, izašlo napred, na vrata. S jedne strane siguran si od zidova, dok si već na drugoj strani meta neprijateljskog snajpera. Surovost rata, i još jedno dečje lice. Raznesen trbuh, tanka creva, debela creva, bubreg. Duga i komplikovana operacija. Dečko bistar, da bistriji ne može biti. Prepametan. Leži na stolu i čeka da ga uspavamo za operaciju. Gleda aspirator i pita: "Čemu služi ovo čudo?" Operisao sam ga. Šok soba. Budi se, zove me: "Doktore!" Pitam ga kako je. Traži mi vode. Kažem mu: "Ne može, Dragane, vode. Kad ti je stomak operisan, voda ne sme da se pije. Jesi li čitao nekad one romane o partizanima, o dečacima Mirku i Slavku? Znaš kad kažu, pogođen u stomak, ne sme da pije vodu." Gleda on mene, i mrtav-hladan kaže: "Kakav si ti to čovjek kad mi ni vode ne daš? Kad bi ti došao kod mene u Ilijaš, ja bih ti dao sve." Ćutim, tužno. Ovaj

rat ne zaobilazi decu. Stradaju svakodnevno. Ali ne zaobilazi ni "budale". Evo, trojica, napili se i bacali bombe. Sami sebe ranili. Paradoks rata. Juče je ovde obeležena godišnjica ustanka srpskog naroda Ilidže protiv islamskog fundamentalizma. Na taj dan pogođena je beba. Imala je samo tri meseca. Pogođena u svojoj kolevci. Ranjena kroz prozor. Zalutali metak. To je borac od tri meseca. Prvoborac. Metak je prošao kroz obe noge, a da nijednoj nije oštetio kost. U ovom ratu i na ovoj teritoriji više nisu sigurne ni bebe u kolicima. Moji prozori su zamračeni. Razmišljam - kada bude mir, i kada odem odavde, verovatno ću se teško navikavati na prvi sumrak, na to da stalno ima struje i da ne moram prilaziti prozoru da spustim roletne i navučem tamne zavese.

18. april 1993. godine

Muslimani su napadali, a naši izvodili žestok protivnapad. Do 14 časova sve je bilo u redu, a onda, četiri ranjena. Svi ranjeni u predelu karlice. Naši borci su odbili napad. Linija nije pomerena, jer iza nje nema druge. Iza te linije su Hadžići i srpska sela, iza te linije žive njihove porodice, i zato se mora braniti, po cenu života!

19. april 1993. godine

Od granate u Otesu stradalo je četvoro dece. Jedno mrtvo. Mali Siniša Milivojević, 1982. godište. Odvratnog li rata, gde nam decu donose ranjenu, gde nam mrtvu decu donose, gde su deca meta za odrasle! Odvratnog li rata!

26. maj 1993. godine

Nikad neću zaboraviti dan i noć 26. maja. Uvek sam pisao odmah, pod utiskom događaja. Sada nisam imao snage. Nisam mogao. Dan smrti. Vreme primirja. Televizija i radio ćute. Naše snage napadnute u rano jutro, lepo i sunčano, sa Igmana. Žestoke borbe prsa u prsa. A onda, naš kontranapad ka brdu Stupnik, dominantnoj koti iznad Hadžića. Za dvanaest minuta zauzeli smo cilj, brdo Stupnik. Brza i laka pobeda, ali uz gubitke. Opijeni srećom što su potukli nadmoćnog neprijatelja, naši borci ponašali su se u tom trenutku suviše slobodno i nepažljivo. Oslobođeno nekoliko naših ljudi koji su tu, na tom prostoru, kao zarobljenici, kopali rovove za muslimane. Izuzetan uspeh. A zatim - trenutak nepažnje. Muslimani se ubacuju u našu vezu. Motorole prave dezinformacije. "Balijama" stiže pojačanje i pomoć. Mrtvi i ranjeni. Operacija za operacijom. Operišem trojicu. Sve mladići od dvadeset do dvadeset dve godine. Prvi put mi umiru pacijenti posle operacije. Teške povrede karlice i krvnih sudova. Već iskrvarili kad su primljeni. Roditelji i sestre ispred Operacione sale plaču. Nadajm se. Kažem, nade nema. Umiru. Plač i lelek. Dan smrti, poraza i tuge. Ne ponovilo se, ako ima Boga! Od tog dana nikakvog primirja nema. Dan za danom ranjeni i mrtvi. Znamo da su na njihovoj strani ogromne žrtve, ali meni, kao hirurgu, kao Srbinu, kao rodoljubu, patrioti, nije važno i ne interesuje me koliko je njihovih poginulo. Ja vidim naše mrtve dečake, naše ubogaljene borce, naše stradale civile. Vidim užas ovoga rata.

31. maj 1993. godine

Slučajno, danas je moj rođendan. Krvav i lud dan. Granate lete od ranog jutra. Ilidža Rajlovac, Hadžići, žestoke borbe. Televizija takozvane Bosne i Hercegovine javlja i

prikazuje krvave slike. Na Ilidži mrtvo dvoje dece. Beogradski dnevnik javlja o jednom od najkrvavijih i najtežih dana na sarajevskom ratištu. Istog dana iz Ilijaša donose dečaka od sedamnaest godina. "Pašteta". Noga raznesena iznad kolena. Pošao na kupanje u svoju reku, gde je znao svaki kamen, svaku grančicu, a nije znao da tu ima "pašteta", nekunanog oružja koje u trenutku može otkinuti nogu. Dovoze hrabrog načelnika MUP-a Branu Mijatovića, iz Hadžića. - Ranjen na Igmanu, u žestokoj borbi protiv muslimana. Sam je puzao skoro kilometar i po, dok nije došao do naših. Živ je. Operišemo ga, previjamo. Četiri metka u njegovom telu. Jedva čeka da se ponovo vrati u svoje redove. To su pravi sinovi srpskog naroda, Obilići, Lazari. Mnogo utisaka, mnogo znanih i neznanih heroja. Mnogo, da se samo čudom izdržava A onda shvatam da crpim snagu od tih junaka i običnih ljudi. Zato imam toliko snage Nisam verovao da mogu sve to da izdržim. Crpim iz njihove siline, njihovog junaštva.

Dve žene iz Aerodromskog naselja pogođene snajperom. Prva u glavu, dolazi bez pola lobanje. Druga pravo u srce. Treći borac, Mika Moćević, koji ih je izvlačio, pogođen u grudni koš, prostrelna rana, dosta iskrvario. Velika povreda - iskidani mišići i rebra, ogromna rupa. Sala zauzeta. Ne možemo ga operisati u opštoj anesteziji, umreće. U lokalnoj anesteziji, u Prijemnoj ambulanti, zašivam grudni koš dužine više od dvadeset santimetara. Dreniram ga. Čuti i trpi. Kad sam završio, pitam ga: "Živ si, bre?", a on diže tri prsta. Ne može ni da progovori, ali ipak diže tri prsta. Ostao je živ. Sva ta zla čine snajperisti njihove specijalne grupe "Laste", to se zna. Kada oni "rade" i gde oni "rade", tada stižu mrtvi, žene, deca, borci.

7. juni 1993. godine

Lepa noć i, za divno čudo, mirna. Okolo pokoja eksplozija granata i povremeno štektanje automatskog oružja. Ništa novo. A u zraku se oseća napetost. Sprema se, izgleda, nešto veliko. Možda i vidim kraj rata. Načulo se da se nešto sprema, da ćemo napokon, pokazati muslimanima ko smo i šta smo, jer ovo sarajevsko ratište je, po procenama mnogih vojnih analitičara i političara, jedno od najtežih ratišta u bivšoj Bosni i Hercegovini. A po meni, i po mnogim uvaženim ljudima koji se time bave, sudbonosno mesto za rešavanje ovoga rata.

10.juni1993.godine

Dve operacije u isto vreme, u obe sale. Jedine dve sale koje imamo. Dole čovek iz Ilijaša, 1936. godište, Todorović mu je prezime - arterija i vena, glavna butna vena presečena, vratna arterija takođe. U gornjoj sali mladić Marko Dugančić, dvadeset godina, iz Lepenice, Kiseljak, Herceg-Bosna. Sin jednog od funkcionera HVO-a. Leva butna arterija i vena iskidane, trbuh takođe, debelo crevo, bešika, mokraćni kanali. Strašne povrede. Iskrvario. Za našeg čoveka, Srbina iz Ilijaša, nije bilo spasa. Umro je u prvim minutama na stolu,jer krvarenjeje bilo tako veliko da je srce stalo i nismo uspeli da ga povratimo. Mladić iz Herceg-Bosne ostao je živ. Istovremeno sa našim čovekom operisan je i on. Samo zahvaljujući našoj brzini, veštini, i, pre svega, brzini, ostao je živ. Tako se bore srpski hirurzi i lekari, humanisti. Bore se za svaki život, ne gledajući ko je ko. Taj Marko Dugančić mora zapamtiti da je ostao živ zahvaljujući nesebičnoj pomoći srpskih lekara i srpskih sestara. To je etika. Hrvatski mladić je čudom ostao živ, čudom koje ni medicina ne poznaje. Gledajući njegove povrede, gledajući koliko je iskrvario, gledajući šta se sve moralo uraditi za kratko vreme - vidim čudo!

12. juni 1993. godine

Subota. Iznenada, kao što to najčešće biva, iz čistog mira, žestoke borbe. Počinju da pristižu ranjenici. Muslimani su, kako čujem, krenuli u proboj iz grada prema Rajlovcu, Vogošći. Tuku po Vogošći krvnički. Samo u toku ovog dana više od četiristo

granata. Šezdeset sati bez spavanja. Dva i po dana neprekidno u sali. Između operacija -voda, sok, čaj, poneka otvorena konzerva, i ponovo radi, radi, radi... Onda sam zaspao kao mrtav, samo tri-četiri sata, pa ponovo na posao. Nikad mi niko neće verovati: u toku operacije šijem tanko crevo i spavam. U jednom se trenutku trznem i pitam svog asistenta, doktoricu, hirurga Miru Bošković: "Je li, Miro, je li ja zaših drugi sloj, ili samo prvi?" Ona me zapanjeno gleda. Shvatio sam da sam spavao. Šio i spavao. I hirurzi, kad to čuju, neće verovati da takve povrede radiš i spavaš. To je umor. Muslimani su probili neke naše linije. Zaustavili smo ih i uspeli zadržati. U Vogošći su sve naše snage ubačene u borbu. U bolnicu stižu naši borci. Borbe tri-četiri kilometra od nas. Ima ranjenih Krajišnika iz Grahova, koji su stigli na ovo ratište da pomognu srpskom narodu. Dobri i hrabri momci. Trojicu operišem. Svi su dobri. Jedan od njih se zove Marko. Zovu ga Vojvoda. Borac sa Kupresa, očvrsnuo u borbi, ljudeskara čeličnog srca. Iz džepa vadi pet amblema ljiljana. Ratni trofeji. Kaže: "Nisam ispunio normu, a ranjen sam." A norma je deset amblema. Ali, čim rane prođu (prostrel grudnog koša), ići će na ispunjenje norme. Inače, on je iz Mokrog Luga, jednog sela između Livna i Grahova. Došao je ovde da pomaže svom narodu. Ranjenici su teški. Ranjavani svakojakim oružjem, koga verovatno nema ni u jednoj literaturi. Jedan mladić iz Specijalne jedinice sa Ilidže ranjen je u lumbalni deo leđa. Rana od trideset santimetara dužine, ogromno oštećenje. Iskidani mišići. Vadim gelere, a geler - čelična brava za hangare. Takve su muslimanske granate, punjene bravama, komadima limova, šrafovima, zavrtnjima. U leđima ovog mladića nalazi se brava dužine sigurno sedam-osam santimetara. Tromblone pune svim i svačim.

Momak iz jedinice vojvode Vasketa ranjen komadom čelika, pet puta tri puta dva santimetra, u donji deo grudnog koša. Raznesena desna polovina jetre. Debelo crevo ne postoji, a tankog više od pola. Borba za njegov život - tri i po sata. Završavam operaciju, sve je urađeno, ali mladić ne reaguje; srce radi, mlad, jak momak. Nakon četiri sata borbe on umire u Intenzivnoj nezi. Mozak je dugo bio bez krvi, faktički, ostao je bez mozga, vegetirao. Mladić je mrtav. Njegov komandant Vaske sedi kod mene i priča da ih žestoko bijemo. Stavi PAT na kamion, ide kroz linijn levo-desno i bije po muslimanima. Traže ga ceo dan granatama, snajperima, minobacačima, ali ga je teško pogoditi, jer je to pokretna meta. I, u celoj toj gužvi, dolaze Hrvati, Hrvatsko vijeće obrane. Oni nemaju bolnicu. Dolaze iz cele centralne Bosne, Fojnice, Vareša, Kakanja, Kraljeve Sutjeske, Kiseljaka, Lepenice, Busovače i mnogih drugih mesta u centralnoj Bosni, gde se vode žestoke borbe između HVO-a i muslimanskih fundamentalista. Hrvati imaju veliki broj ranjenih i mrtvih, a nemaju bolnicu. Imaju jednu "nazovi" bolnicu, koja više liči na magacin smrti. Nalazi se u Novoj Biloj, u nekom manastiru. Nemaju ni struje, ni transfuzije, ni hirurga. Ljudi tu umiru. Sve ranjenike dovoze u našu bolnicu "Žica", jer je sledeća njihova bolnica u Mostaru, a Mostar gori. Naredna je u Splitu. Mi im spašavamo živote, i odavde kreću za Split. Mlada majka, dvadeset jedna godina, Antonija Jurić, Kraljeva Sutjeska. Pričala mi je kako joj je, na njene oči, ubijen muž, dva devera, roditelji, a majka njenog muža gledala je smrt svoje troje dece. Sa čvrsto prigrljenim malim detetom, Antonija je pokušala da beži. Stiže je, preko nogu, rafal muslimanskih zlikovaca. Pada. Dete ostaje. Nju odvlače u kuću koju pale. Onako prebijene noge, uspela je da izađe kroz zadnji prozor. Nije žrtva izgorela.

Sve se to dešava 12. juna 1993. godine, selo Kovači, blizu Kraljeve Sutjeske. Teško ranjena stiže do Vareša. Nose je od Vareša do nas. Kod nas je stigla 16. juna. Posle

četiri dana. Četiri dana sa prostrelnom ranom desne butine, smrskanom kosti i inficiranom ranom. Za dete ne zna ništa. Samo mu je dve godine. Moli se Bogu da su dete i svekrva živi. Razgovaram s njom. Strah u njenim očima. Žena-dete. Oči srne, panika, strah. Ipak se oporavlja. Posle mesec dana oporavka, Antoniju i nekoliko hrvatskih boraca uspeli smo da avionom pošaljemo za Split, na dalji oporavak. Plakali su kad su odlazili. Govorili su: "Vi ste prijatelji." Neko mi je rekao: "Doktore Lazo, gde god da se sretnemo u životu, da znaš da ti nema spasa! Ima da pijemo dok ne padnemo obojica pod sto." Antonija je otišla. Uspeo sam da saznam preko prijatelja da joj je dete živo, a i majka njenog muža. Mnogo spašenih hrvatskih života. Srbin je čovek, ima dušu, nije zver. A onda, priča o mladoj bolničarki, našoj devojci iz Nađarića, sedamnaest godina, Ljilji Radovanović. Hrabra devojka, u sanitetu u Nađarićima od početka rata. Izvlači ranjenike i previja ih na prvoj liniji. Deo granate bestrzajnog topa stigao ju je dok je pomagala mladom borcu. Pogodio joj je nogu i razneo glavnu butnu venu. Hitno je prebačena u našu bolnicu. Dosta je iskrvarila. Operišem je. Prespajam venu. Njena rođena sestra radi kod nas, kao medicinska sestra. Ljilja je dobro, noga je spašena, danas hoda. Lepa devojka.

Dani ludila. Dani i noći neprekidnih operacija. Dolaze hrvatski vojnici i njihovi bolesnici. Zatim naši borci. Radi se bez prestanka. Radimo za dve države, za dve vojske. Bolnica mala, malo nas je. Radimo kao da nas je deset puta više. 25. juna, to jest juče, jedan je od tih ludih dana. Dolazi naš borac iz Specijalne jedinice Karišika. Ranjen u stomak, jetra iskidana. Odmah potom drugi, takođe trbuh. Operišemo, borimo se, spašavamo živote kao mnogo puta, stotinu puta do tada. Izvlačimo ljude iz smrti. Pobeđujemo. Ta pobeda i snaga ranjenih boraca nas održavaju. A odmah zatim, posle njih dvojice, stiže ranjeni hrvatski borac. Ranjen od polovine grudnoga koša. Hitno intervenišemo i spašavamo ga. U 22 časa stiže žena. Porođaj je krenuo. Hitno dolazi ginekolog, operiše je. Imamo i ginekologa i pedijatra. Sve imamo, sve radimo. I u najžešćim bitkama žene se porađaju, a deca imaju zapaljenja slepih creva. Mora se sve raditi.

28.juni 1993. godine

Nezaboravni petak. U salu sam ušao u 20.30 časova i neprekidno radio do 13 časova. Operacija za operacijom, teške povrede stomaka, prostrelna rana u stomak, teška povreda creva, veliko krvarenje. Pavlović iz Kiseljaka, teška povreda tela, izgleda, bombom. Njegov sinovac Vlatko Pavlović takođe ima tešku povredu stomaka. Milutin Stanišić, Ilijaš, prsnuti čir, operacija. Jure Mijić, Kraljeva Sutjeska, teška povreda leve nadlaktice. Operacija za operacijom. Osam operacija, jedna za drugom. Svaki hirurg koji ovo pročita shvatiće koji je to napor, koliko je to teško, pogotovo sa takvim povredama i u takvim uslovima, posebno ako mesecima pre toga ne izlaziš iz operacione sale.

3. juli 1993. godine

4 sata i 20 minuta ujutro. Ne znam da li je početak dana sredina, ili njegov kraj. Okupao sam se. Saprao sa sebe najodvratniju mešavinu, sa najodvratnijim mirisom, mešavinu krvi i fekalija. Moja uniforma, moje klompe, bili su natopljeni tom mešavinom čiji miris, kad se upije, teško izlazi. Počeo sam da operišem u 21 čas, a u četiri ujutro izašao iz sale. Žena Kata, iz Fojnice, granata, šezdeset pet godina. Stomak raznesen, tanka creva na više mesta, debelo crevo, jetra. Odmah potom stiže

dete iz Fojnice. Povreda glave. Donose mladića iz Fojnice, osamnaest godina, Florijan Berić, takođe Hrvat, borac HVO-a, bukvalno razvaljen snajperom. Čudni su putevi metka. Prošao kroz pluća, dijafragmu, slezinu, bubreg, jetru, debelo i tanko crevo, sve sa leve strane. Operisan. Do pre petnaest minuta mrtav, sada je živ, i preživeće. Negde oko 3.30 donesen je skoro mrtav, ali je sada živ.
Prolaze tenkovi. Jutro je pred nama. Napolju lavež pasa. I ponovo rafali. Kažu da je danas "taj" dan, da danas krećemo da potučemo neprijatelja na Igmanu, neprijatelja koji nas svakodnevno granatira i nanosi žrtve našim civilima, našoj deci. Kreće se i odavde i sa Igmana. Kreću i naši borci sa Ilidže, iz Hadžića. Čujemo da je general Mladić krenuo preko Treskavice, Bjelašnice. Očekujemo ranjenike. Još nisam oka sklopio. Nema druge, mora se raditi dokle noge drže, ali plašim se dokle ću izdržati. A ovaj dan se krvavo nastavlja, krvavim radom u Operacionoj sali. Donose Mladena Popovića, 1966. godište, sa teškom ranom grudnog koša, teško krvarenje, brza drenaža, zaustavlja se krvarenje. Dobar je. Marko Samardžić, šezdeset pet godina, iz Semizovca, takođe povreda grudnoga koša, ista intervencija. Đorđe Marčeta, četrdeset šest godina, Nedarići. Teška povreda trbuha delom granate, povrede tankih i debelih creva. Operacija dugo traje, pacijent dobar, živ. Stevan Rajić, 1948. godište, povreda grudnog koša, krvarenje, drenaža, zaustavljanje krvarenja. Pacijent dobar. Sve ovo u jednom danu. I dalje... Dečko, Miroslav Miljanić, sedamnaest godina, odavde, sa Ilidže. Čudnom igrom slučaja rođen u Nišu. Dovode ga bukvalno iskidanih pluća, sa krvarenjem iz potključne arterije. Prisebna sestra, bolničarka, pritisnula prstom arteriju. Zbog takve povrede čovek umre za petnaestak sekundi. Sa tako pritisnutom arterijom došao je do nas u bolnicu. Srećom, baš u tom trenutku, u ambulanti smo se našli kolega Popović i ja. Onje stisnuo prstom mesta arterije, ja sam je uhvatio klemom i, na taj način, zaustavili smo krvarenje. U tom trenutku dečko je već bio klinički mrtav. Masažom srca i veštačkim disanjem vratili smo ga. Krv je liptala iz pluća. Brzo sam zatvorio rupu i drenirao grudni koš da izvučem krv i na taj način malo raširim plućno krilo i smanjim krvarenje. Na nesreću, u tom trenutku obe operacione sale su bile zauzete. Hitno ga nosimo u 1 šok-sobu, reanimiramo ga, dobija krv. Posle pola sata, jedna sala slobodna. Taman kad smo se spremali da ga snesemo u salu, ponovo kardial-arest, prestanak rada srca. Ponovo masaža srca, disanje - i srce ponovo radi. Hitno u salu. Otvaram grudni koš. Levo plućno krilo, donja polovina, potpuno iskidana. Klemujem krvne sudove, sečem deo pluća. Operacija teška. Dolazi i kolega Pejić, koji završava arteriju gore, spajajući iskidane krajeve u predelu levoga ramena. Za vreme operacije još jednom je došlo do prestanka rada srca. Rukom u rukavici masiram golo srce. Ponovo počinje da kuca. Prvo lagano igra, treperi, a onda se u njemu oseća snaga, postaje sve jače i jače. Dobiva dragocenu krv. Više od osam litara. Postaje jako. Vidimo ga kako lepo igra u pravilnom ritmu. Operacija je završena posle tri i po sata. Dečak je živ. Dečak sa Ilidže, rođen u Nišu. Preživeo je. Imao je veliku sreću. Inače, ranjen je zabranjenim rasprskavajućim metkom. Samo pola sata nakon operacije u Intenzivnoj nezi dečak gleda, kao da se ništa nije desilo. Šta je život?! To su naše pobede. Uvek kažem - pobede nad smrću. Jedan mlad život, sedamnaest godina spašen je. Ali i umire se. Kovač, sa Ilidže, pogođen metkom u stomak samo pola sata ranije. Dolazi bez pulsa, sa širokim zenicama, bez rada srca. I pored svih napora, pored svih pokušaja intubacije, mrtav je. Plač iza mojih leđa. Plače njegova bliska rođaka, medicinska sestra, koja, eto, radi tu, gde su doneli njenog rođaka.

A kada sam već kod bolničarki i ostalog osoblja, rade junački i natčovečanski. A briga teška, i strah u očima svih. Čim se čuje sirena koja javlja da dovoze ranjenika,

da ranjenik stiže, u očima strah. Strah za očeve, braću, sinove, kćeri. muževe, sestre, za decu. Svi su oni u žestokoj borbi. Često se dešava da sestra koja radi na prijemu, i ona koja prima na Intenzivnoj nezi, prima nekog od svojih najbližih. Jutros nam stiže Naredba o ratnom stanju i o ratnom radnom vremenu. Šta to znači? Znači, radi se bez prestanka. Pa, ljudi, mi smo u ratnom radnom vremenu od prvog dana. Mi stalno radimo, bez odmora. Ova bolnica je drakstor. Ta naredba ne važi za ovu bolnicu. Na snazi je od prvog trenutka rata, i biće ukinuta onog dana kada rat prestane. Malopre, kad nabrajah seriju operacija, spomenuo sam i jedno dete iz Fojnice. Ne sećam mu se imena. Četiri godine je imalo. Tada je granatirana Fojnica, onaj deo gde su živeli Hrvati, civili. Teško je povređeno. Sinoć je operisano. Jutros je umrlo. Mali Hrvat. Suze u očima srpskih sestara. Ovo je dnevnik, ovo su istrgnute stranice života. Mnogo je hrabrih boraca koji su došli u ovu bolnicu, ranjenih, čudnih igara sudbine, a svi oni nisu mogli da uđu u ovaj dnevnik jer su se događaji dešavali filmskom brzinom. Žao mi je što nisam mogao da zapišem imena svih tih ljudi, sve sudbine, spomenuti sve te hrabre mladiće.

Ovom prilikom moram da se vratim mesec dana unazad, na 13. juni 1993. godine. Ime - Zdravko Crnogorac, godište 1979, Rajlovac. Zovu me u ambulantu. Leži mlad dečko, lep, bled... bled... bled... iskrvario. Donesen dva-tri sata posle povređivanja. Teška povreda desnog ramena, desne pazušne regije. Ne mogu da zaustavim krvarenje. On polako umire. Hitno u salu! Ulazim. Pokušavam da zaustavim krvarenje u pazušnoj jami. Ne može se, toliko je raznesено. Vidim da nema mnogo vremena, možda deset-petnaest minuta. Ako budem duže pokušavao da zaustavim krvarenje, dečak će verovatno umreti. A koje je drugo rešenje? Seći ruku u ramenu?! Kako seći ruku u ramenu, kad su prsti čitavi, nepovređeni. Ispod operacionog kreveta stvara se lokva krvi. Anesteziolog govori: "Lazo, uradi nešto, jedva ga držim!" Gledam, i ne mogu da se prelomim. Znam da je život u pitanju, ali, kako odseći ruku. Anesteziolog govori: "Lazo, odlazi. Ne mogu više da ga držim!" U trenutku kažem - "skalpel"; u sekundi, u nekoliko sekundi, mlad lep dečak ostaje bez ruke u ramenu. Operaciju završavam automatski. Ne mogu da gledam dečaka bez desne ruke. Pitam anesteziologa, skoro nezainteresovano, kako je? Žao mi je ruke, kao i života. Kaže: "Izvući će se. Dobro je." Rasprskavajući metak u Rajlovcu. Dobro je, ostao je živ, iako je ostao bez ruke. Zašto ovo tek sada pišem? Pre dva dana svratio je kod mene dečko, lep, zgodan: "Kako ste, doktore? Evo, doneo sam vam flašu pića." Ne mogu da se setim ko je. Kad je skinuo jaknu, nema desne ruke. Setih se. Kaže: "Doktore, super je. Ja sam srećan čovjek, jer sam živ!" U tom trenutku shvatio sam da sam uradio pravu stvar. A malo je falilo da ruku ne odsečem, da se još borim za nju, i da danas taj dečko ne bude živ. Njegovi roditelji, njegovi prijatelji, moraju biti srećni. Mnogi su i zbog manjih rana daleko, daleko od ovih prostora, otišli gore, verovatno u raj.

5. juli 1993. godine

19,30 časova. Tutnji iz pravca Sarajeva, Kiseljaka, sa Igmana, svuda okolo. Nas granatiraju sa Igmana i Sokolja. Dokle će? Nadam se ne dugo. 16.juli1993.godine Kremula je, izgleda, naša velika srpska bitka. Bitka za Igman. Srpska vojska je krenula sa generalom Mladićem na čelu. Krenula da skine zidine iznad srpskih glava, koje svaki dan odnose po nekoliko života. Oslobađamo Trnovo. Povezujemo se sa srpskom Hercegovinom. Srpska vojska, neustrašiva i nazadrživa, ide ka Bjelašnici i Igmanu. Ispred nas beže muslimani. Tutnji zemlja. Panika u Sarajevu. Beže iz Dobrinje, Butmira, u Centar. Koliko nas je taj Igman koštao života? Nadnesen nad

nama kao crni zid, donosio nam je smrt i patnju, razaranje i uništavanje. Sada se ljulja. Odozdo nismo ništa mogli, a više puta smo pokušavali. Sada dolazimo sa druge strane, otpozadi, odakle nas nisu očekivali. Cilj nam je Igman, a zatim, videćemo. Nadam se - i Sarajevo će doći na red. Slušamo vesti. Šiber, ustaški general na strani muslimana i načelnik njihovog štaba, kaže da je oko Sarajeva veća sila nego oko Berlina. U strahu su velike oči. Srbi ovde, Rusi onde. Imam nekakav osećaj da mu to dođe isto. A ja se nadam da će kraj biti isti, kako za Nemce, tako i za muslimane. Ponovo su u istom ratu, na istoj strani. Izgleda da će sudbina jednog postati sudbina drugog. Ovih desetak dana radim dan i noć. Spavam kad mogu, u tri-četiri ujutru, u podne, u šest po podne, u devet, kada imam vremena. A nikada duže od sata. Ima dana kada operišem bez prestanka, po ceo dan. Držimo dva fronta. Naš, srpski front, i front HVO-a, centralnu Bosnu. Ogromno ratište, na desetine ranjenih. Pre dva dana pogođen je autobus koji je vozio sa Pala na Ilidžu. Operišem ženu - iskidan trbuh, jetra, creva, krpim, spajam. Dug posao, težak. Život je ostao. Posledica, verovatno, neće biti. Svaki dan je borba za život. Stres. Trka s vremenom i otkucajima srca. A kada srce nastavi da radi, ja skinem rukavice. Radost zbog pobede nad smrću daje novu snagu. Mnogo je tuge, tragedije, ali i mnogo sreće i osećanja pobede i uspeha. Kažem, stalna borba života i smrti. Dođemo kao neki borci na strani života - i osoblje, i kolege, i sestre, i svi ostali. Fantastični, neumorni, živimo jednim dahom, jednom misli. Stotine srpskih boraca smo vratili u stroj. Vratili majkama sinove i kćeri, deci očeve i majke. Mnogo je suza i boli prošlo našom bolnicom, ali mnogo više života i radosti. U takvom paklu crpim energiju iz tih ljudi, iz tih tragedija, tih radosti. Ovih dana radimo sa još jačom snagom. Ide se na Igman. Naši dobro idu. Gaze one koji su do juče sijali smrt po ovim prostorima.

17. juli 1993. godine

Ova priča i ova stranica posvećena je dečaku od sedammaest godina, po imenu Peđa. Tako se zove i moj sin. Moj sin je u Nišu, a ovaj dečak je sa Vrela Bosne. Tačnije, bio je sa Vrela Bosne. Ceo dan žestoke borbe za Igman. Tutnji oko nas. Žestoka bitka. Posle dvanaest meseci kreće se na tu "planinu smrti". Zavila nas je u crno i, evo, i danas gađaju po nama, po bolnici, po prostoru na kojem se nalazi. Oko sedammaest sati, iz očaja, iz nemoći, fanatici ciljaju bolnicu. Jedna granata pogađa dvorište susedne kuće. Majka i sin. Sin, sedammaest godina, ima ime kao moj. Otac Žika je gore na Igmanu. Bori se za svoju porodicu i svoju kuću. Ispratili su ga jutros rano žena i sin. Brinu za njega, gore visoko na Igmanu, odakle vidimo i čujemo žestoku bitku. Ostali su u svojoj kući i brinu za oca i muža. Direktan pogodak. Granata tačno između njih dvoje, na dva-tri metra. Dečko bez rada srca, u kliničkoj smrti. Hitno ga intubiramo, reanimiramo, masiramo. Majka, takođe teško ranjena, plače i pita za sina. Srce ponovo radi, dečak je živ. Hitno u Operacionu salu. Operišem ga. Grudni koš, jetra, bubreg, creva, leva ruka, više od trideset rana po telu. Završavam operaciju. Možda je grubo rečeno, ali operacija je tehnički dobro odrađena. Dečak ide u Intenzivnu negu, ali se ne budi. Jedna zenica je šira. Strah u mojim očima. Mnogo sam puta to video i znam kako izgleda kad je mozak oštećen, kontuzovan. Nešto se u glavi dešava. Plašim se da se, i pored ove operacije, neće nikada probuditi. U drugoj sali kolega Čalić operiše majku. Takođe teška operacija. Više desetina povreda. Slika sledeća: dečko i majka u Intenzivnoj nezi. Jedno pored drugog. Kreveti broj četiri i pet. Majka umire neposredno posle operacije. Dečak se budi. Na trenutak počinje spontano da diše, govori nešto nerazumljivo i okreće glavu prema krevetu gde je bila njegova majka, do pre nekoliko minuta. Nešto strašno!

Neverovatno! Da niko ne veruje! Suza u dečakovom oku i jedine reči koje je izgovorio jasno: "Majko". Rastaje se sa srpskom bolnicom i njenim osobljem. Poljupci i mahanje. Na maše: "Do viđenja", njegovo, na srpskom jeziku: "Akobogda!" Drag prijatelj je otišao. Ostalo je veliko prijateljstvo. Hvala ti za sve, hvala ti na podršci, na pomoći srpskom narodu. Neka je Bog sa tobom, to ti žele tvoji prijatelji, Srbi sa Ilidže. Šta donosi sutrašnji dan? Bože, poštedi decu! Nemoj samo deca da stradaju! Još sam pod utiskom dečaka od četrnaest godina koji je pogođen u grudni koš dok se igrao u centru Ilidže. Mnogo dece je stradalo u ovom ratu, i već se plašim njihovog dolaska u bolnicu. Oni ostavljaju poseban trag u našim dušama. Mnogo veći, mnogo jači ožiljak, od koga se teško oporavljamo. Pišem, ali mi je sve teže da uzmem olovku u ruku. Da li to znači da me ruše strahote ovog pakla, ili sam premoren? Od krvi i rana nemam vremena za druge stvari.

Jutro, pet sati. Možda će se neko pitati zašto pišem u to vreme. Pa pre pola sata sam završio zadnju operaciju. Mi nemamo ni dana, ni noći, ni sata, ni vremena. Da li je pet ujutro, tri popodne, da li je deset pre podne, ili si u sali, ili spavaš, ili pišeš? Nema onih normalnih vremena, određenog vremena za rad, za spavanje, druženje. Krade se slobodno vreme, pa makar i u pet ujutro. Eto, tako, sedoh jutros da napišem nešto. Celog prethodnog dana nisam uspeo da napišem ni reči. Žestoke borbe se vode i dalje oko nas, za Žuč i Sokolje. Detonacije od 12 sati razvaljuju po sarajevskoj kotlini. Ranjenici neprekidno stižu. Dečak iz Milića, teške povrede trbuha i grudnog koša. Dečko iz Vogošće, stomak. Mladić iz Ilijaša, grudni koš i stomak. Sve za jedan sat. Trojicu operišem zaredom, sva trojica su dobro. Stižu novi ranjenici. Borbe za Žuč, za Golo brdo na Igmanu. Važno je da su naši zauzeli kotu Golo brdo i da nezadrživo napreduju. Neprijatelj ima mnogo mrtvih i beži u panici. Borbe traju celu noć. Teške detonacije. Dolazi ranjenik iz Milića, prostrel podlaktice. Posle petnaest minuta stiže još jedan mladić, iz Srebrenice. Teška povreda glave. Desna strana oduzeta, a samo dvadesetjedna godina. Bitka ide dalje, tmuji sve. Donose Svetozara Kašikovića, hrabrog borca elitne jedinice iz Ilijaša, teško ranjenog. Operišem trbuh i grudni koš, izuzetno teške povrede, veliko razaranje organa trbuha, pluća. Sestra i majka su se odmah tu stvorile. Pored njega su. Čim je izašao iz sale, one ga gledaju sa strahom u očima. Sestra pored njega sedi ceo dan, noć. Jedan sat posle ponoći, kažem joj: "Idi, odmori se malo, lezi". Majka je sve to teško primila pa su je odneli kući, da se odmori, da se smiri. Znao sam da ću raditi cele noći, da neću ležati u sobi. Hteo sam da se sestra, koja satima sedi pored svog brata, odmori. Jutros u pet sati polako otvaram vrata sobe, ali nje tamo nema. Vraćam se. Ona sedi pored Intenzivne nege, i kroz staklo netremice gleda u brata.

25. juli 1993. godine

Nedelja. Kakav je to bio dan! Dan zvaničnog primirja. od deset časova. Sve okolo trešti od detonacija. Dvanaest operacija u opštoj anesteziji, jedna za drugom. U isto vreme, više od četrdeset osam ranjenika prolazi kroz ovu bolnicu bez operacija, samo sa obradom rana i pružanjem hitne hirurške pomoći. Operacije, ne zna se koja od koje gora. 26. jula, ponedeljak, radio sam do tri ujutru. Jedva sam se dovukao do kreveta. Mislim da ću spavati danima, ali znam, biću srećan ako odspavam nekoliko sati a da me ne probude. Dvanaest operacija jedna za drugom, bez pauze. Anto Ramljak, 1963. godište, Lepenica, teške povrede. Savo Simanić 1939. godište, Neđarići, teška povreda grudnog koša. Božo Slišković 1953. godište, Kreševo, povrede stomaka. Nenad Rajić, 1966. godište, Kiseljak, teška povreda trbuha. Nikola

Bagarić, 1933, povrede stomaka. Anto Maksimović 1964. godište, Dobroševići, teška povreda velikog krvnog suda noge. Radim trbuh, grudni koš i vaskularnu hirurgiju. Mladen Kablar, Pale, 1972, povreda trbuha. Budimir Savić, Vogošća, 1964, povreda grudnog koša. Nevenka Subotić, 1958. godište, sa velikim iskrvarenjem, medicinska sestra iz Vogošće, teška povreda grudnog koša. Spašena u poslednjem trenutku. Mnogo je iskrvarila ležeći u Intenzivnoj nezi, iako smo joj davali krv neprekidno - ona je čekala na red, jer bio sam zauzet u sali. Trenuci su odlučivali. Srećom, brzo sam završio prethodnu operaciju. Nevenku smo odmah prebacili na operacioni sto. Otvorio sam grudni koš, zaustavio krvarenje, i ostala je živa. Strašno je to kad možeš pomoći, a nema dovoljno hirurga i nema dovoljno operacionih stolova, a pacijent čeka na red. A taj red, to nije red za bioskopsku kartu, za hleb - to je red za život. Najstrašniji red na svetu!

U ratu, pred bolesničkim vratima, pred operacionom salom, leže mladi ljudi, žene, dečaci, borci, i čekaju na red. Zato ne mogu a da se toga ne prisetim. I nikada neću oprostiti lekarima i hirurzima koji su odavde pobegli i ostavili svoj narod, a isto tako ne mogu da shvatim hirurge iz Srbije, Jugoslavije, Crne Gore, sveta, što ne dođu da pomognu. Da li oni znaju šta je to red za smrt i red za život. Da li oni znaju kako je kada biraš između dvoje. Ti izabereš jednog, a onog drugog - njega osudiš na smrt, jer znaš da nećeš stići da mu pomogneš. To su najteže dilemе, a moraš brzo da reaguješ. Kako biraš? Postoje osnovni hirurški principi, redovi hitnosti, a šta ako su oba ISTOG reda hitnosti, ako oba krvare isto, obojica iz jetre, ili jedan iz stomaka, adrugi iz grudnog koša, i znaš da obojici nema spasa ako ih za pola sata ne operišeš. Gde su onda redovi hitnosti? Ti ih onda biraš. Nekad biraš mlađeg, jer život je pred njim. Nekad biraš starijeg, jer ima decu. Neka živi otac za decu, a ne onaj mladi koji nema dece, koji nije oženjen. Nekad biraš dete, nekad devojku. Nekad misliš da ženi treba da pokloniš život, da deca imaju majku, a nekad, opet, devojci da rađa, da živi... Strašne dilemе! Ne bih voleo nikom, ni najgorem neprijatelju, poželeti da se nađe u jednoj takvoj situaciji, da mora da bira koga će ostaviti u životu, a ko će umreti?

Radomir Radović, 1942. godište, Ilidža, iz serije tih dvanaest operacija. Teška povreda grudnog koša, stomaka, tanko, debelo crevo, karlične povrede. Mira iz Rajlovca, tužna žena, pogođena snajperom u grudni koš. Ne želi da živi, izgubila je sina. Kaže: "Doktore, pustite me da umrem!" "Ne, nećeš, Miro, umreti, ima da živiš" Preživela je. Đorđo Stupar, Vogošća, povreda stomaka, grudnog koša, veliko iskrvarenje, izuzetno teška operacija. To je ta serija od dvanaest operacija. Uopšte mi nije jasno kako izdržavam. I opet kažem, napajam se snagom ovog srpskog naroda, koji se ovde sam odupire svetu, "turcima", svima. Bori se za pravdu, istinu. Danas je 8. avgust 1993. godine. Nisam pisao desetak dana. Mnogo toga se dešavalo brzo, iz trenutka u trenutak. Smenjivali su se događaji, a mi smo bili zatrpani poslom. Dosta ranjenih, mnogo operacija. "Radi se" Igman. Tutnji iznad naših glava, na petsto metara do kilometar. Ovo je jedinstvena bolnica. Na samoj polovini Igmana, na nekoliko stotina metara od nas je neprijatelj.

Jutros u četiri potpisano je novo primirje, ko zna koje po redu. Naša vojska prepušta Bjelašnicu, Treskavicu, delove Igmana Ujedinjenim nacijama. Da li time nešto gubimo? Naš cilj nije bio da sa Igmana i Bjelašnice tučemo neprijatelja, nego da ga njihovim oslobađanjem oteramo, i time, napokon, prekinemo besomučno granatiranje Ilidže i Hadžića. Drugi cilj je bio sprečavanje dotura municije, koja se preko te dve planine doprema u Sarajevo. Te ciljeve smo ostvarili. Ako muslimani pokušaju da se

vrate, da ponovo preuzmu Igman i Bjelašnicu od strane Ujedinjenih nacija, kojima, istini za volju, ne verujemo, i svi se toga plašimo, ali, ako to urade, onda "neka im je Alah na pomoći". Juče je bio prvi dan primirja, a imali smo dva mrtva i dva teško ranjena. Rajlovac, snajper. Uvek smo teže stradali i imali više ranjenih u primirju, nego u borbama.

3. oktobar 1993. godine

Dugo je vremena prošlo od kada sam zadnji put zapisao nešto u ovaj dnevnik. Vreme mrtvo. Ništa ne ide nabolje. Ovako dugo ne može. Primirje, a ljudi ginu. Strah, stradanje, neizvesnost. Osamnaest časova, u hodniku naše prijemne ambulante vrisak, izbezumljen i neljudski. Sedeo sam u kuhinji, tik uz ambulantu, i večerao. Nekoliko izbezumljenih mladića nose telo mladog borca. Na prvi pogled, dok ga stavljaju na krevet, vidim da je povređena lobanja, glava. Stravična slika. Pola mozga vani, pola lobanje fali. Kroz lobanju vidim oči iznutra. Dva mladića se valjaju po podu, plaču, vrište. Jedan od njih u šoku samo ponavlja: "Ne dajte mi brata bliznaca!" Braća Vukadin, 1975. godine rođeni, bliznaci. Dečaci sa zlatnim minđušama u levom uhu, vraćaju se sa vrleti Bjelašnice, posle petnaest dana. Vraćaju se na svoju Ilidžu. Sreća, radost, pesma na kamionu. A onda, nadvožnjak na pružnom prilazu između Zoranova i Ilidže odnosi glavu sedamnaestogodišnjeg Darka Vukadina. Odnosi je u trenutku dok izviruje kroz ceradu da vidi svoju Ilidžu. Vrišti brat od bola, spasa nema. Sve na svetu dao bih da mogu da pomognem! Slika strave. bol do neslućenih granica ljudske svesti. Medicinske sestre očvrsle na slike smrti, krvi, slike koje bi nekada, u miru, bile slike strave ludačkih režisera - te sestre plaču. Dolaze dečakova majka i sestra. Vrisak do neba. Bili su to zadnji bliznaci na Ilidži. Mislim da su mi rekli da ih je bilo osam parova. Ilidža više nema bliznaca. Ništa dobro ne vidim. Pisano 20. oktobra 1993. godine u 19 časova.

29. oktobar 1993. godine

21 sat. U 19,30 gledao sam dnevnik TV-Beograda. Ni reči o ratu i borbama na sarajevskom ratištu. Mir božiji. A pre samo pola sata u našu bolnicu doneta su dva mrtva mladića. Jedan 1971, drugi 1959. godište. Snajper sa Dobrinje. IC-uređaj, noć. Žrtve iz Nedarića. I opet kažem - mir božiji. Za pet-šest dana idem u Niš, do kuće, do moje porodice, do mojih prijatelja, do mog grada. Valjda je ovo kraj mog dnevnika, ili tek sredina. Jedno sigurno znam - da nije početak. Ovaj dnevnik je pisan u jednom rokovniku - s jedne strane dnevnik, s druge - moje operacije. Evo, srećemo se na sredini. Još dve strane i sreću se operacije, imena ljudi koje sam operisao, i moj dnevnik. Kraj ovoj svesci. Napolju tutnje granate. Naši vraćaju Dobrinji dug Nedarića. Dva mrtva mladića traže žrtvu na drugoj strani. Krv za krv, tuga majke za tugu majke. Rat traje, daleko je mir. Teški dani, a najteži za mene, kao hirurga, od početka rata. Kažem kao hirurga, jer bilo je mnogo težih i crnjih dana za mene kao čoveka, za napaćenu dušu i bolno telo. Desetak neverovatno teških operacija u istoj noći. Spašavam živote. Srbi su čudni, neshvatljivi za sebe, a kamoli za druge. Podjednako operišem srpske i hrvatske mladiće. Jednog iznosimo sa stola, drugog unosimo - jedan Srbin, drugi Hrvat. Radimo ih. Operišemo sa prevelikom željom da im pomognemo, bez obzira na naciju, a u ratu smo. Meša se krv na operacionom stolu, na podu operacione sale, u venama. Šok-soba je puna teških ranjenika, i Srba i Hrvata. Verujem u čoveka, i verujem da će teški hrvatski ranjenici osetiti zahvalnost prema srpskim lekarima, srpskim sestrama, srpskoj vlasti, prema narodu koji im je

omogućio da se leče ovde, da prežive. Ali, isto tako verujem da njihova vlast i njihova država neće. Oni ne znaju šta je zahvalnost.
Verujem sada da će nam vrlo brzo vratiti to na najnezahvalniji i najpodliji način. Verujem da će nam njihova vlast i država iskazati zahvalnost za sve ovo što radimo tako što će nam zabiti nož u leđa. Srpskom narodu krajina, a i nama ovde. Gori sarajevsko ratište - Vogošća, Rajlovac, Igman, Kasindolska ulica, Nedarići. U zadnjih nekoliko dana više od petnaest ranjenih Hrvata iz Kiseljaka i sve više iz Vareša. Dan i noć operišemo. Da li je Bog sa nama? I najteže operacije se završavaju uspešno. To je ona radost, ona vrednost koja čini da preživimo sve ovo. Radost koja briše svu muku, znoj i napetost naše profesije. Napolju granate, mitraljezi, haubice. Avioni NATO-pakta preleću nisko iznad bolnice. Bolnica je u srcu rata, u podnožju Igmana, na puškomet od najtežih bitaka sarajevskog ratišta. A ja, šta ja osećam ovde? Pišem iz trenutka u trenutak i iznosim svoja osećanja. U ovom trenutku osećam ili ne osećam, ali dobro znam, i ne vidim nikako kraj, kraj ovog rata, ovog pakla. Vidim krv, vidim patnju, vidim smrt. Vidim pakao rata, glad, mrtvu decu.

25. decembar 1993. godine

Ističe treća godina rata. Počeo je 1991. godine u Krajini. Rat u Krajini i ovaj ovde, to je isti rat. Samo se pomerio. Nismo ga zadržali na granicama Une i Save, ali se nadam da ćemo ga zadržati da ne pređe granice Drine. Otišao sam u osmom mesecu 1991. godine u Krajinu. Evo, za pet-šest dana ulazimo u 1994. godinu.
1991,1992,1993, eto je i 1994. A mir je tako daleko. Dugo nisam pisao, ne zato što se ništa nije dešavalo, već što sam i ja u ova dva meseca zapao u neku monotoniju, ili, možda, počeo da se adaptiram na sve ovo. Prepunjen osećanjima, prepunjen patnjama ljudi, tragedijama oko sebe, morao sam malo da se praznim, da ćutim. A sve oko je ludo, strašno.
Odakle da počnem? Od svega što se događalo do sada. Počeću od smrti, jer ovde sve počinje i završava smrću. Boro Stanišić, divan mladić, otac malog klinca Igora, veliki borac Ilidže i Republike Srpske, poginuo hrabro i slavno, kao što je i živeo. A sećam se Bore, video sam ga dva dana pred smrt - tih, nenametljiv, divan. Slavni vozač transportera, učesnik mnogih bitaka, uvek prvi. Išao je ispred pešadije, bio snaga i sila srpskih boraca. To je onaj mladić što je u Otesu svojim transporterom, izlažući život opasnosti, prešao preko kolone od dvadeset automobila, da nekom našem borcu ne bi palo na pamet da prvo odveze auto, pa tek onda da se bori. To je čovek koji je svojim transporterom prilazio ranjenicima na čistinu, izvlačeći ih i rizikujući sopstveni život. Poginuo je hrabro na Ulogu. Neka mu je slava! Slava Bori Stanišiću, srpskom gardisti, srpskom borcu!

Vode se velike bitke oko Sarajeva, Olova. Oslobađajući srpsku zemlju, zajedno se bore borci Ilidžanske, Igmanske, Ilijaške, Gatačke brigade i delovi mnogih drugih. Ovih dana vode se žestoke borbe na samim prilazima Olovu. Neprijatelj tuče Ilidžu. Padaju granate. Mnogo ranjenih i četiri poginula. Ljudi se opustili, izlaze na ulice, i granate ih pogađaju. Pisao sam o Bori Stanišiću, a samo petnaest dana od njegove pogibije u bolnicu je donet njegov brat od strica. Pogođen granatom na Ilidži. Operisao sam ga. Tanka creva, debela creva, grudni koš, jetra. Umro je dva sata nakon operacije. Glava nije izdržala. Težak i jak vazdušni udar ili, kako mi kažemo, blast oštetio je mozak i mladić je umro. Sedamnaest godina. Granata je pala u centar Ilidže. Borbe se vode svuda. Puca se po Žuči i oko Ilidže, Nedarića, Hadžića. Bitke na delovima ilidžanskog ratišta, u rejonu Azića, Stupa, Nedarića. Ranjena su mi dva

druga, Terza i Nikola. "Pašteta". Srećom, noge su ostale, ali je došlo do velikih povreda stopala.

Danas nas je posetio general Mladić. On nikada ne najavljuje svoj dolazak. Vojni puk je stao ispred bolnice. Sam je izašao sa jednim borcem i krenuo prema ulazu. Odmah se interesovao za jednog ranjenog borca, Gačanina Ognjena Todorovića. Obišao je bolnicu i pozdravio se sa svima - osobljem, lekarima, pacijentima, ljudima koji su došli na pregled. Svakome po neku reč rekao. Posle je malo seo sa nama, osobljem i lekarima. Pričali smo o bolnici, o životu, o svemu. Izrazio je oduševljenje našom bolnicom. Rekao je da nije verovao da je tako velika i da pruža tako veliki stepen medicinskih usluga. Impresioniran je i osobljem. Izjavio je da je na najvišem nivou i za mirnodopske uslove. Rekao nam je da će Evropa i svet vrlo brzo shvatiti da se ne može tek tako lako udariti na Srbe, i da je ovo najteži rat koji su Srbi vodili, jer nikad do sada nisu bili sami i bez saveznika, kao u ovom ratu. Bez ikoga osim pojedinih dobrovoljaca. I onda je, doslovice, rekao ovo: "Evo doktora Srbijanca. Doktore, ti ne slutiš kako si ti meni i ovom narodu podigao moral i unio snagu svojim prisustvom ovde. Hvala ti!" Hvala Tebi, generale Mladiću, što sa svojom vojskom, njenom snagom i snagom svoje ličnosti i znanja, braniš srpsku nejač, srpske domove i srpsku zemlju! A šta o generalu pričaju sestre, ljudi, osoblje i pacijenti? Divan, neposredan, konkretan, sve zapaža, hrabar. Ali, među svima vlada jedan veliki strah da mu se nešto ne desi, jer on je uvek prvi, ne samo na liniji nego u napadu, u borbi, akciji.

Noć uoči Srpske nove godine. Jutros rano, u tri sata, vratio sam se iz Niša. Tamo sam primio nagradu Grada - Oktobarsku nagradu. Primio sam je za dostignuća iz oblasti medicine. To je izuzetno priznanje, koje se smatra najvećim priznanjem Grada. Primio sam je na velikoj svečanosti. Sa mnom, u Nišu, bili su prijatelji odavde, iz Srpskog Sarajeva. Lepo smo dočekani. Uvaženi, sa puno iskrenosti i topline od moga grada, i od ljudi koji u njemu nešto znače. Nišje uvek bio i ostao grad koji oseća sudbinu naroda sa druge strane Drine. Moja bolnica takođe. Srećan sam, jer su to osetili i videli i moji prijatelji iz Srpskog Sarajeva.

Januar 1994

Inače, danas je ovde, na Ilidži, bilo pakleno. Oko 11 sati počele su da padaju granate. U tom momentu našao sam se tamo. Mogao sam i da nastradam. Vratio sam se u bolnicu. Vrlo brzo je stiglo nekoliko ranjenika iz policije komandanta Karišika. Ranjeni su na Žuči. Srećom, nijednom od tih momaka život nije bio ugrožen. Ima ih iz svih krajeva - Srebrenice, Bratunca, Ilidže i drugih gradova. Danas je Nova godina. Bolnica je puna ranjenika, bez i jednog praznog mesta. Hodnicima odjekuju srpske borbene patriotske pesme. Strašan kontrast života i smrti, krvi i radosti. Danas sam operisao jednog momka iz Vareša, Hrvata - pluća, dijafragma i jetra. Ime mu je Slađan Rankić, 1972. godine rođen. Stigao je u zadnjem momentu. Živ je. Još jedan život kao poklon od mene.

12. februar 1994.

Prošlo je mesec dana otkako nisam ništa zapisao. Mnogo toga se desilo a da se nisam latio olovke i sveske. Poginulo je nekoliko hrabrih momaka, dosta ranjeno. Što se tiče vojne situacije, sve je isto. "Rade" minobacači i snajperi. Nekoliko teških operacija. Posebno teška i tužna bila je borba za život hrabrog srpskog borca sa Igmana,

Strahinje Štake. Teško ranjen u karlicu i stomak, donet je sa položaja nakon tri sata. Borba u sali traje pet sati. Četrnaest litara krvi. Neverovatno! Jedva zaustavljamo krvarenje iz karlice, koja je bukvalno razvaljena. Bubrezi ne rade. Uplašena deca - sin petnaest, kći trinaest godina, mole za očev život ispred sale. Ipak, preživeo je! Iznose ga iz sale, unose u Intenzivnu negu. Priča, maše deci. Sreća, radost. A onda, bubrezi otkazuju, dugo su bili bez krvi, ne mogu da prihvate funkciju. Nakon tri dana hitno ga transportujemo za Beograd. Odatle dolaze dobre vesti. Ima nade, oporavlja se. Neverovatno kako je ostao živ! Ali, trinaestog dana nakon operacije, javljaju da je umro! Bože, po hiljaditi put te zovem, molim te! Tolika je bila njegova borba i želja za životom! Još jedan život se ugasio, još dva stročića ostala. I kako posle toga prihvatiti ucene, tamo, sa Zapada? Kako možeš prihvatati ultimatume? Kakvi ultimatumi, kakvi avioni i bombe?! Snobovi i licemeri evropski, nasrćete na napaćeni narod! Ne plaši se on vas, a ultimatume ovaj narod nikad nije prihvatao!

Evo, sad je šest sati ujutro. Cele noći avioni nadleću sarajevsku kotlinu. Pre šest stotina godina, kad smo stali pred Turke Osmanlije, Evropa nas je izdala. Sad smo opet stali, i ostali sami. Ovog puta pred "turke Sandžaklije". A ta ista Evropa preti i ucenjuje. Preti ovom hrabrom narodu, uvek žrtvovanom, i uvek na braniku pravde i slobode. Evropo, dabogda se ugušila u sopstvenom smradu, dabogda nestala u svojoj dekadenciji i licemerju, kao što je nestao stari Rim! Rim nakon Nerona i Kaligule. Ovaj narod će živeti, istrajati i pobediti! Naše žrtve i našn stročići, usahle oči naših majki i srce ponosnog Srbina garant sutoga! A ti, državo francuska, poznata kao simbol slobode, pravde, jednakosti, nekadašnji prijatelju i sestro, srami se ovog vremena dokle postojiš! Da ti prihvatiš ucene i ultimatume upućene srpskom narodu?!

To nikada nismo mogli da očekujemo, a nikada nećemo ni zaboraviti. Ne plašimo se mi ni "turaka" ni pretnji NATO-pakta. Istina i pravda su uvek na našoj strani. Neko drugi bi uređivao skloništa i podrume. Mi se ismejavamo i pravimo viceve na račun vaših pretnji, vaših čeličnih ptica, vašeg gvožđa, tona eksploziva. Srbi su božanski narod, a vi? Šta ste vi? Bivši varvari, i ponovo varvari! Pitajte kapetana Lemona, poručnika Peresa, i mnoge druge. Plakali su otvrdli legionari kad su nas napuštali sa rečima: "Zdravo, prijatelji. Zdravo, Srbi! Čuvajte se, i ne dajte se! Naša srca uvek će biti sa vama, ma gde da budemo." Dođite, sad, sa bombama i smrću, videćete drugo lice srpskog naroda! Videćete što videli niste! Ovaj narod se ne plaši, ne ukopava, ne beži! Radi mirno. Dođite, napokon, ne pretite više, čekamo vas! A vi, ako ste pametni, zaboravite što ste naumili. Doživećete pakao.

24. februar 1994.

Nedelja. Dan uoči ultimatuma. Sinoć sam na muslimanskoj televiziji slušao ceo Klintonov govor. Njime je konačno potvrdio da je dan donošenja ultimatuma bio, u stvari, dan donošenja odluke o vazdušnom napadu na Srbe u sarajevskoj regiji, i dalje. Cele noći ujutru, pa i sad, a ponoć je, američki NATO-avioni preleću iznad nas. Mi smo pripremili bolnicu, zamračili prozore, organizovali transport - i legli da spavamo.

Osamnaest sati i trideset pet minuta. Šta se desilo? Ništa! Popustili ponovo. Posle Ljubljane, Krajine, posle Kukanjčevog Sarajeva, posle Igmana i silne bujice srpske vojske koja se kretala ka sarajevskoj čaršiji. Ponovo su američki psihoanalitičari bili

u pravu. Ne američki vojni stratezi, jer oni nisu bili spremni da udare na Vojsku Republike Srpske. Samo psihoanalitičari. Ponovo smo popustili, a nismo smeli. Krenulaje NATO-vojska. Sarajevo je bilo "in medias res" ovog rata, i našeg postojanja. Tu se rešavala sudbina Srba. Popustili smo maja '93, ali nismo smeli i februara '94. Čemu sve žrtve i velike pobede?! Možda samo mislim, ali vreme će pokazati, nadam se. Popustili smo, prihvatili da uklonimo artiljeriju, srpsku snagu i sigurnost. Šta će biti sa nama? Ali, mi smo, Srbi, nepredvidivi i feniksi. Bože, daj da se ponovo probudi srpski inat, snaga vekova, da vaskrsnu vaskoliki srpski junaci. Bože, daj da Srbi ostanu Srbi! I kad su bez izlaza, oni pobeđuju. Bože, ovog puta to nam je jedina nada. A zašto uvek živeti u nadi? Šest stotina godina je prošlo od Kosova. Zar opet da "turci" dobiju, a mi da živimo u slavi guslarskih pesama i priča, koje lepo pevaju i pričaju dedovi svojim unucima? Neću pesme, neću priče, neću gusle i slavu! Hoću život svome narodu! Hoću slobodu i mir svojim prijateljima, sestrama i braći. Dosta slave! Daj, Srbine, pobedu i zemlju srpsku! Nadam se da ovo nije kraj mog dnevnika. Ako tako bude, ponovo će srpske majke i sestre, rađajući Obiliće, vesti goblene srpskih pobeda, a muslimanska zastava lepršati na kotarna za koje živote dadosmo. Igman više neće biti Igman. Ja to ne želim. Ovaj narod to ne želi. Verujem da tako neće biti, inače ni nas, Srba, braće i sestara Ilidže, Nedarića, Kasindolske, Ilijaša, Vogošće, Hadžića, Rajlovca, Rakovice, svih ovih malih i velikih mesta oko Sarajeva i u Sarajevu, nas, Srba Srpskog Sarajeva - neće biti da to vidimo. Siguran sam da ćemo svojim telima odbraniti srpsku zemlju, da nećemo dozvoliti da je prljaju noge tuđina. Ako treba, svojom ćemo krvlju natopiti, i ponovo prekriti crvenim božurima srpske sudbine. Molim te, Bože, da okrenem naredni list ovog mog dnevnika!

16. april 1994. godine

Tri sata i trideset minuta ujutro. Do večeras ne dodirnuh Dnevnik, a onda otvorih stranicu za koju se molih Bogu. Srbi su ponovo u oklopima. Kosovske suze istočiše srpske granate i srpske oklope. Naše srce i duša, vekovi naših stradanja, dadoše nam snagu da ponovo iznikнemo i dokažemo vekovnom neprijatelju, lažnim prijateljima, i svom dobru i zlu ovoga sveta, da nas niko i ništa ne može uništiti. Iznikla je srpska vojska kao duh na obalama legendarne reke Drine, krvave i zelene, suzama mućene, srpskim pobedama veličane. Baš tu, na tom mestu, na toj arteriji Srpstva, srpska vojska, vojska potomaka i ratnika Kosova, Čegra, Cera i Kajmakčalana, vratí postojanje Srpstvu. A aveti Zemlje, lažni mirovnjaci, napokon su shvatili da ne mogu da zaplaše srpske borce i narod. Njihovi fantomi, miraži, njihove rakete, slomili su se o oklope srpskih boraca. Za kratko vreme dobili su lekciju, kojuje trebalo da dobiju još pre godinu dana.

25. april 1994. godine. Ratna 1994. godina.

Moja priča se zove Dragan Josipović. Starešina Vojske Republike Srpske, komandant slavne brigade Sarajevsko-romanijskog korpusa. A tamo negde, u Srbiji, u pitomoj Vojvodini, njegove četiri devojčice. Heroj, vitez i Sinđelić, komandant slavne Ilijaške brigade, udarna pesnica, čelik i srce bitke za Drinu i Goražde, osvetnik drinskih krvavih talasa. Ovo je moja priča o jednom čoveku, o živom heroju, heroju rata, koji čuva Srpstvo svom silinom vekova i krvlju predaka. Od njega se neprijatelju krv ledi. Čovek, otac četiri devojčice, došao je da se bori za srpski narod.

Borio se na najtežim ratištima, uvek na prvoj liniji, uvek napred. Ponekad i nekoliko stotina metara iza neprijateljske linije. Bog za svoje borce, uvek ispred njih i sa njima. Krajišnik po rođenju, Jugosloven po državljanstvu, borac Republike Srpske. Vole ga svi. Borci obožavaju. On je otelotvorenje svih srpskih junaka. Nema ga na televiziji, radiju, u novinama. Uvek u snopu vatre i neprijateljskih tromblona. Njegovo ime je legenda i sigurnost, i zato, Bože, čuvaj ga za ovaj narod i ovu zemlju! On je poslednji Mohikanac i Don Kihot, on je Obilić i Kosančić. On je srž Srpstva i, prosto, on je junak. Sinoć je došao sa Goražda, danas je u bolnici, u poseti svojim ranjenim borcima. "Najobičnijim od običnih boraca". Ali to su njegova deca, njegovi borci. Sedeo je kod mene, u sobi gde živim, u bolnici. Pričali smo, pričali obične priče, dva obična čoveka, istih sudbina i misli. Pričali o deci, o ljudima, o našim sudbinama, o onome što nas čeka, i gde smo. Skuvali smo kafu. Obojica pijemo dosta slatku. Hirurg, dve godine u ratu, u krvi do kolena, i heroj - ratnik, dve godine u vatri i smrti. Sede sami, kuvaju kafu, u sobi koja je slična onim studentskim. Nasmeja se što spavam na dvosedu i moram kao produžetak staviti stolicu, za noge, jer je ležaj suviše kratak. A ja pomislih - kada i gde on spava? U zadnjih dvadeset pet dana jedva da je jednom skinuo čizme. To je borac i komandant što ostvari mnoge pobede. Pričali smo obične ljudske priče, a ja zapamtih: "Jedva kupih deci polovne knjige"... ili: "Kada zaspim, a zazvoni poljski telefon, prvo u strahu pomislim da mi javljaju da je neki moj borac ranjen, ili poginuo." Dragane Josipoviću, i Tebi i sebi želim da stignemo do svog cilja, do svojih ideala, svojih verovanja. Dok je takvih kao što si Ti, dok je Tebe, dok je srpskog naroda i srpskih boraca, idemo napred, i verujemo! Još nešto, priča o Tebi je moja prva priča o pojedincu. Ostajem dužan još jednu, priču o čoveku kojije dao svoj život za narod i Otadžbinu, i koji već živi u legendi: priču o Zoranu Borovini. Popismo kafu sa po dve kocke šećera. Nisi hteo da popiješ rakiju - reče da piješ samo van rata, ili kad odeš kući. A kad si zadnji put bio kod kuće? Ležerno, u maskirnoj uniformi, potamnelo od prašine, blata i znoja, ali s pečatom snage u živim borbenim očima, Josipović sede u vojni auto, mahnu, i ode. Gde?

A evo i nekoliko kratkih priča, tužnih događaja, što su teret na srcu, što te lome i melju, što ruše i bude ljudsko u tebi. Prva je napisana 28. aprila 1994. godine. Zavijajuća sirena. Svi u tremu na nogama, pred vratima bolnice. Koga će izneti iz kola? Po kolima prepoznaju odakle stižu - Ilijaš. Uvek pomislim - samo da nije dete. Ali iznose dete. Bledo, plavih usana, velikih plavih očiju, plave kosice slepljene uz obraze. Odnekud je tu bila kamera, televizija. Snimaju. Ovo je sva istina o tragediji srpskog naroda. Dete od trinaest godina, lepa devojčica, Slađana Milanović., Pogođena snajperom dok je vozila bicikl, sa daljine od tristo-četiristo metara. Ko je pucao u dečiju dušu? Mogao je na nišanu da vidi njene plave oči, njenih dvanaest - trinaest - četrnaest godina, kad je pucao u karlicu i razneo život. Borba za njen život. Operaciona sala. Gde je granica između života i smrti? Iskustvo mi neumoljivo govori da se plave oči gase. Operacija. Otvaram trbuh. Gejzir krvi. Srce je stalo. Masiram ga, ponovo radi. Velikom krpom kupim krv iz trbuha i cedim napolje, podvezujem krvne sudove, zaustavljam krvarenje, prešivam creva. Tehnički, posao završen, ali život je otišao. Osta još samo da se plave oči potpuno ugase. Nesrećni otac i majka čekaju ispred Intenzivne nege. Govorim im istinu. Otac plače, udara se šakama po glavi, majka sedi šokirana i izgubljena. Otac mi ljubi krvave klompe i moli za život svog deteta. Dižem ga, kažem da sam sve učinio. Bilo je 20 časova. Dva sata ujutru. Smrt. Saopštavam roditeljima. Trenutak tišine, a onda vrisak. Urlik bola! To mi je stalno u glavi, na javi i u snu. Taj vrisak bola, gubitak poslednje nade - neopisiv

trenutak. Njega se uvek plašim. Još jedno dete je mrtvo. Još jedna tuga, bol u duši svih nas. Kako izdržati?

Dete, sedam godina. Prošlo je samo nekoliko dana, ponovo sirene, ponovo vrisak roditelja, ponovo smrt. Deco moja, zašto vi stradate? Vi ste se igrali kada su odrasli počinjali ovaj rat. Da li su mislili na vas? Mali Nikola Radojević, sa Vrela Bosne, u podrumu kuće našao je eksploziv. Kolega Pejić i ja operišemo zajedno. Ja stomak, grudni koš, desnu ruku, on levu ruku i lice. Jezivo, preteško. Radimo kao automati, samo naše oči odaju osećanje užasa. Umro je dva sata nakon operacije. Priča treća Dvojica mladića sa položaja na Nišićima. Neprijateljski tromblon. Jedan bez ruke do lakta. Sav u ranama, diše spontano. Drugi, noge. Prvog operišemo, umire sat vremena nakon operacije. Rupa od gelera na lobanji, mozak. Drugi je ostao živ.

Priča četvrta, 4. maj 1994. godine Jedanaest časova. Ponovo sirene, ponovo Ilijaš. Srđan Vujadinović, 1962. godište. Eksplodirala nagazna mina dok je puzao. Oba oka zatvorena, krv svuda. On viče da ne vidi, da je izgubio oči, moli me da mu spasem bar jedno. Sam sam, ne znam, nisam očni lekar. Prvi put radim oči. Ispiram ih špricom. Razmišljam šta je sa njima. Pune su blata. Nakon dobrog ispiranja, radostan vrisak mladića: "Vidim, vidim na desno oko! Vidim lampu! Vidim, doktore, Vaše prste!" Levo oko ima povrede. Natapam ih antibiotikom, fiziološkom otopinom, i stavljam gaze. Šaljem ga na Odeljenje. Imao je sreće. Jedno oko je ostalo, možda i drugo. Sutra ga transportujemo na Sokolac, oftalmologu. To su četiri priče za pet dana, a koliko ih je još bilo u ovih trideset meseci, za ovih devet stotina dana. Slomljeno mi je srce. Ostale su samo ruke, i razum. A dokle će me slušati? Kada će kraj ovome paklu? Hoću li ikad izaći iz njega?

13. maj 1994. godine

Petak, crni petak. Izgleda da samo tužne priče postaju deo našeg života. Priča o Neni Kinvaču, trideset godina starom borcu, o teškom danu za srpske borce na Nišićima. Napad "Lasta" na naše rasturene redove, koje su držali pripadnici rezervnog sastava milicije sa Ilidže. Ima poginulih, nestalih, ranjenih. Borili su se dok im ne nestade municije. Istog dana dve žene, majka i kći. Nosile su kafu našoj tenkovskoj posadi. I baš u tom trenutku, direktan pogodak u tenk. Pored posade, koja je stradala, nastradaše i njih dve. Povrede su bile preteške. A taj Neno Kinvač otac je tri deteta. Najstariji je tek pošao u prvi razred, druga dva mlađa, bliznaci, četiri godine stari. Naša mala Dada, učenica četvrtog razreda medicinske škole i sestra u našoj bolnici, već petnaest meseci živi sa starom bakom pod samim Igmanom, na Vrelu Bosne. Neno joj je ujak, bakin jedini sin. On ih je čuvao, hranio. On im je bio jedina sigurnost. Oko 15 sati Dada je pošla kući i u hodniku prepoznala tek pristiglog ranjenika, druga iz rova Nene Kinvača. Pitala ga je za ujaka. Čovek, ranjenik, odgovori: "Poginuo je!" Vrisak deteta i očaj. Plač do neba. Bol koji je dopro do svake duše koja se tu našla. Kuka: "On mi je samo ostao, nemam nikoga! Šta ću ja bez njega? Ne mogu više da živim. Najviše ga volim!"

14 maj 1994. godine.

I dalje ranjeni. Ovo je priča o Zoranu Žuži, novinaru SRNE. Došao je na Ilidžu sa Pala da se, na punktu u Kasindolskoj ulici, posle dve godine, sretne s majkom koja je morala da se vrati u Sarajevo jer su tamo ostali, kao taoci, bliski rođaci. Oko 13.30,

pored transportera UNPROFOR-a, formirala se kolona vozila radi prelaska "plavim putem" sa Ilidže u Lukavicu. Dok je stajao pored auta, pogodio ga je snajper. Kroz ceo trbuh. Pripadnici Francuskog bataljona su stajali i gledali kako leži. Petnaest minuta nisu prišli da mu pomognu. Tada je stigao sanitet sa Ilidže i dovezao ranjenika u našu bolnicu. Očevici tvrde da su francuski vojnici uperili cevi svog oružja prema Srbima kada je Zoran bio pogođen. U bolnicu je stigao bez vitalnih znakova života. Odmah je prebačen u salu. U trbuhu katastrofa - pola jetre iskidano, desni bubreg probijen, trbuh pun krvi, oko tri litra. Šijem jetru, vadim ostatke bubrega, zaustavljam krvarenje. Uvek verujem da ćemo pobediti smrt. Ovog puta sam pesimista. Zoran se budi iz anestezije. Priča. Živ je. Čudo božije! Petnaestog maja izjutra, Zoran dobar, krvarenja nema. Izgleda daje preživeo. Bože, ovo je tvoje i moje delo. Osećam se čudno. Posle hiljadu operacija, izmučen sam. Možda sam neskroman, ali ujednom trenutku osetio sam se tako bliskim - kao da drugujem s njim. Čudotvorcem. Ovo pišem kao jedan trenutan osećaj, ali Zoran je čudo. Ko ga je spasio? Sada više ni sam ne znam. Moji prsti, iskustvo, znanje, ili još neko?

18. maj 1994. godine

Bitka, rat, ponovo ofanzive. Nišići. Od 15,30 do 21 čas u sali, tri abdomena: Radić Zoran, 1968. godište, Vogošća - teška povreda trbuha, tankih creva. Jeftić Borislav, 1972. godište, Ilijaš - teška povreda debelih creva. Đurčić Dragoslav, Podlugovi - teška povredajetre i bubrega.

Obrad Popadić, najbolji prijatelj, drug, ratni drug, načelnik Štaba Ilidžanske brigade. Od prvog dana na čelu srpskih boraca. Junak u pravom smislu. Oslobodilac Ilidže. Rame uz rame sa svojim komandantom Zoranom Borovinom oslobodio Zoranovo-Otes. Ratnim stazama koračao samo gde najsmeliji idu: Igman, Goražde, pa onda Nišići. Tu, na Nišićima, poginuo je. Kršni Hercegovac, sin Alekse Popadića. Na tim Nišićima i rodio se. I heroj i legenda. Poginuo je u jurišu na "balijske" rovove, na njihove bunkere. Pred samim muslimanskim bunkerom pao je, pokošen. Ostao je tu nekoliko sati, dok ga njegovi saborci ne izvukoše. Još dvojica stradaše - mali Novak, devetnaest godina, sin nekada poznate plivačice Atine Bojadži, i mlađani Tomić, osamnaest godina, već jednom ranjen u stomak, pre dve godine. Padajm pogođeni, pokušavajući da izvuku telo mrtvog komandanta. Glas o pogibiji Obradovoj začas je prostrujao Ilidžom. Neverica, žalost. Za sat vremena ispred Štaba Bataljona u Pejtonu skupilo se stotinu boraca sa zahtevom da odmah pođu, poginu, ali da izvuku telo mrtvog komandanta. Samo da ne padne muslimanima u ruke. I uspeli su. Pored Obrada, u tom jurišu, pao je i njegov saborac, njegov pratilac Bojan Pejić. Mlad dečko, dvadeset godina, sa Vrela Bosne. Ranjen, uspeo je da se dovuče do našeg rova i tu je odmah izdahnuo, pogođen u grudi. Nadljudskom snagom dovukao se do svojih drugova. Samo da ne ostane zverima, da se ne naslađuju njegovim telom. Obrade, prijatelju moj, dan pred pogibiju bio si kod mene u bolnici. Pričali smo, smejali se, zafrkavali. A te noći pred smrt, pred pogibiju, zvao sam te oko 23 sata i rekao da ću ići u Niš za dva-tri dana, i da ću svratiti sutra kod tebe, da se dogovorimo za auto i benzin.Ti mi reče da dođem uveče kod tebe kući, jer sutra ideš gore na brdo, na ceo dan. A ja: "Pazi se gore, nemoj da ti se šta dogodi dok ne središ auto i benzin." Smejali smo se, a sudbina učini svoje. Ostavio si svoju suprugu Milanu i nerođeno dete. Još tri meseca i video bi ga. Sahranjen si 27. maja 1994. godine u 18 sati. Kiša je padala, lila, "satirala" - ne znam kako dočarati taj potop. Svi smo mokri do gole kože, kao da smo satima plivali Bosnom. Što je čudno, nebo je lilo kišu samo iznad

groblja, iznad Vlakova. Svuda okolo ne pade ni kapi. Plač tvoje supruge i sestara, plač i suze tvojih prijatelja, saboraca, naroda. Obrade Popadiću, ne verujem da si mrtav! I nisi. Živiš svuda oko nas, i u našim srcima. Zbogom, dragi prijatelju, nedostajaćeš mi!

2. avgust 1994. godine

Sveti Ilija. Isprepletale su se srpske radosti i tuge, srpske pobede i porazi, i uvek, nekako čudno, poklapali su se sa velikim svecima. Nišići. Vode se žestoke borbe od juče popodne. A unazad dva meseca, koliko nisam pisao, dešavali su se ranjeni, mrtvi, ljudske sudbine i obične priče. Prividni mir, a smrt svakodnevna. Učmalost, apatija, depresija ljudi i okoline. Čudi me što cveta, što sunce izlazi. Ljudi su utučeni. Dve i po godine rata, patnje, smrti... i sad nigde. I onda, plan evropskih prevaranata. Predaja. Nude potpuni poraz umesto osvojene pobede. Nude nam delove, komadiće, nude nam age i begove, nazivaju nas rajom. Kako to prihvatiti, u ime koga? U ime sve ove mrtve dece, poginulih sinova i kćeri, očeva i majki, u ime njihovih grobova. I šta predlažu - da se selimo sa vekovnih srpskih ognjišta, sa Kupresa, Ozrena, leve obale Neretve, Drine. A kako? Kako preseliti grobove najmilijih. Zar ih u smrti ostaviti! Pa oni su dali svoj život da mi ostanemo tu, i ostali smo! Jedino moguće, jedino časno je ostati sa njima, na jedan ili drugi način. Danas sam počeo da pišem o Nišićima, o velikim borbama na toj visoravni iznad Sarajeva. Žestoka muslimanska ofanziva. Imamo dosta poginulih, ranjenih. Muslimani su pomerili linije prema nama, prema Sarajevu. Uspeli smo da ih zaustavimo. U bolnici veliki broj ranjenika. Operišemo već dva dana bez prestanka. Meni je noga u gipsu. Na tim istim Nišićima pre sedam dana slomio sam skočni zglob i povredio ligamente. Ipak radim. Sinoć sam operisao mladića, srpskog borca iz Milića, više od četiri sata. Ime mu je Đojić Aleksandar, 1960. godište. U šoku, donesen je u bolnicu. Sestre su na čas pomislile da je mrtav, delovao je tako. Ipak, onako, s nogom u gipsu, s jakim bolovima, jedva sam sišao do Prijemne ambulante, pogledao, pipnuo puls na vratu i osetio da još radi. Bio je u teškom hemoragičnom i traumatskom šoku, razvaljenoga grudnog koša i stomaka. Mastrali smo srce i zenice su se suzile. Rekao sam: "Odmah u salu" "Ko će ga operisati, doktore?" "Pa ja, ko će drugi." Strahovita povreda grudnog koša, dijafragme, slezine, debelog i tankog creva, mokraćne bešike, mokraćnih kanala, velikih krvnih sudova. Više od četiri sata, uz neviđen napor, bol, operisao sam tog dečaka, stojeći na levoj nozi, a ispod desne sam stavio stolicu i kolenom se oslonio na jastuk. Morao sam izdržati, i izdržao sam. Mladić je došao bez pulsa i tenzije, sa teškim povredama grudnog koša, trbuha i karlice. Ušao je u salu mrtav, izašao živ. U grudnom košu dve i po litre krvi, u trbuhu litar i po. Za vreme operacije dobio je oko osam litara. Prešio sam pluća, dijafragmu, izvadio smrskanu slezinu, odstranio deo tankog creva, prešio debelo crevo, zaustavio krvarenje, prešio mokraćnu bešiku, sredio mokraćne kanale. Jutros priča, ne krvari, diureza - do 12 časova litar. Ima Boga, bukvalno je otrgnut od smrti. Koleno me boli. Imam dekubitus na njemu. Stopalo takođe boli, ne mogu izdržati bez injekcije. Ali - šta je bol prema ljudskom životu?! Danas smo ga prevezli do Pala, a odatle je odmah prebačen na Vojnomedicinsku akademiju u Beogradu. Teško sam izdržao ovu operaciju, stojeći četiri sata sa slomljenom nogom. To je još jedan dokaz velike potrebe za hirurzima. Da nisam operisao, mlapić bi umro. Radim i dalje. I bez obe noge bih radio - našao bih način.

3. avgust 1994. godine

Sećate se priče o Neni Kavači, ocu troje dece, bliznaca, borcu sa Ilidže. Tačno nakon četrdeset dana, njegova majka je dobila leš svog sina. Unakažen ubodima i bestijalnošću zlotvora. Spušten je u srpsku zemlju. Postavljam uvek isto pitanje: kako sada otići sa te zemlje?

4. avgust 1994. godine

Sigurno najtužniji i najnesrećniji dan u mome životu, i, verovatno, u životima miliona Srba. Teška odluka. Igraju se sudbinom i životima srpskog naroda. Ja ovde danas brojim šest mrtvih, šest poginulih srpskih mladića. Jurišaju "turci" kao drogirani, opijeni srpskom svađom. Sinošnja Skupština Republike Srpske, jednoglasno "da" smrti, jednoglasno "ne" predaji. Oni nisu imali izbora, izabrali su smrt. Drugi izbor je predaja, ja to dobro znam! Ja sam hirurg, dobrovoljac tri godine na ratištima, i Srbijanac (kako ovde zovu Srbe preko Drine) i Srbin. Osećam dušu ovog naroda ovde. Osećam obe duše. Oni nisu imali drugog izbora. Jutros, odgovor Srbije: blokada na Drini, granica. Zašto? Ne mogu shvatiti. Verovatno je to nešto što nije u domenu moga shvatanja, mog razmišljanja. Sve ostalo mi nije važno. A dotle, stižu mrtvi srpski mladići, braneći svoje kuće, svoju decu i majke. Samo nekoliko stotina metara iza njihovih leđa nalaze se kuće i porodice. Ljulja se Nišićka visoravan, ljulja se Srpsko Sarajevo, ljulja se Doboj, Brčko, ljulja se Srpstvo. Sad je 5. avgust 1994. godine, 00,30 časova. Upravo sam spasio jedan život - Opačić Nebojša, 1966. godište, sa Ilidže. Grudni koš. Ne damo se još! Noga me boli, posebno desno koleno koje držim na stolici, zbog gipsa na potkolenici.

6. avgust 1994. godine
Subota. Naleti aviona NATO-pakta, nisko i bučno. Pokušavaju da nas zaplaše. Niko se ne plaši. Ljudi su toliko razočarani, apatični... Posle onog što se desilo pre dva dana, ništa ih više ne može uplašiti. Rano ujutru iz "Energoinvesta" na Ilidži izvukli smo četiri tenka i prebacili na Nišiće. Napolju magla i mrak. Nisu mogli da nas primete iz aviona. Prošli su tik iza bolnice. Probudili su nas. Juče su celog dana nadletali avioni. U 18,30 časova istresli su smrtonosni tovar negde na Igmanu. Čule su se detonacije. Mi smo već četrdeset osam sati odsečeni od sveta. Nemamo telefonskih linija.

7. avgust 1994. godine
Teška operacija. Danilović Radojica, dečko iz Banjaluke, 1975. godište. Broving. Potpuno uništena leva natkolenica, a zatim je metak ušao u stomak - teške povrede karlice, tankog i debelog creva. Borba za život traje više sati. Noga boli pod gipsom. Koleno žulja na stolici. Dečko je spašen. Metak izvađen. Tanka i debela creva prešivena, ostao bez desne noge u kuku, ali živ.

8. avgust 1994. godine
Opet ranjeni borci. Operacija trbuha, sve u redu. Prešto creva. Noga i dalje boli. U 15,30 časova dovoze mrtvu ženu. U sred Hadžića pogodio je broving. Stomatolog Gospić Tanja, 1958. godište, vraćala se s posla svojoj deci. Metak je ušao na jedan kuk, izašao na suprotnu stranu. Verovatno je trenutno bila mrtva, jer je prekinuo glavne arterije karlice i abdominalnu aortu. Sa Ilidže je, radila u Hadžićima. Kod kuće čekaju dvoje dece. Sin od deset i kćerka od jedanaest godina. Sami. Otac stradao na početku rata. Mali stročići čekaju majku koja nikada više neće doći. U bolnicu je došla Tanjina svekrva, u stvari, sestra njene svekrve. Baka od sedamdeset dve godine,

jedini rođak. Deca su kod nje. Plače baka. Jauče. Ko će čuvati decu? Ona je stara, a jedina im je ostala. Ostali su bez oca, sad i bez majke Plaču iskusne sestre. Suze naviru svima. Jadna mala deco, siročići mali! Da sam Bog, da mogu ispuniti samo jednu želju, oživeo bih vašu majku. Tugo, rate, siročići, deco - smrt i užas! I dalje nam ne rade telefonske veze s Jugoslavijom. Potpuno smo blokirani. Dvadeset i jedan sat. Idem u Operacionu salu, operišem abdomen, trbuh. Još tri ranjenika čekaju na operaciju. Prvi - bubreg, drugi - povreda trbuha, treći - otvoreni prelom noge. Brzo, za četrdeset pet minuta, završavam debelo crevo i mezenterijum, a onda u obe sale ulaze sledeća dvojica. Ujednoj operiše kolega Čalić, urolog, u drugoj-traumatolog. Ambulanta puna ranjenika. Opšti napad na Ilijaš, a ranjenici govore da "balije" jurišaju u talasima, uz pištaljku i uzvik: "Juriš, braćo!" Sad je 1 sat, još dolaze.

9. avgust 1994. godine.
Deset časova. Starac, civil, Sekula Balorda, 1917. godište. Grudni koš, teška eksplozivna povreda. Obe sale zauzete. Radim ga u ambulanti. Šijem izuzetno teško, i za mene i za pacijenta. Kokoruš Milan, 1969. godište, Ilijaš - teška penetrantna povreda trbuha sa oštećenjem više organa. A onda dečak, Lemez Mladen, 1990. godište, pet godina star, Vogošća - eksplozivna povreda trbuha i obe šake. Našlo dete eksplozivni upaljač, neoštećen. Aktiviralo ga. Došlo do eksplozije, povrede trbuha i šake. "Uradili" smo ga moj kolega Sekulić i ja. Sve će biti dobro. Ide muslimanska ofanziva na Srpsko Sarajevo, na Doboj, Brčko. U isto vreme, NATO-avioni nas bombarduju. Neverovatna "koincidencija"?! Ali ovaj narod i njegovi borci su od čelika. Bore se junački, izdržavaju, ne povlače se. Deset dana žestokog otpora, mnogo poginulih mladića i civila. Dan i noć gore nebo i zemlja na Nišićkoj visoravni i nad Ilijašem, ali srpski borci Sarajevske brigade zaustavljaju napade. Sami protiv svih! Dva dana je mirno. Očekujemo napad sa Igmana.

15. avgust 1994. godine
Danas je rođendan mojoj sestri. Nadao sam se da ću joj čestitati. Tamo u Nišu, u mom Nišu, u mojoj Srbiji. Tako blizu, a tako daleko i nedokučivo. Telefoni - nemi. Već petnaest dana nema veza. Ne znam ni kako su mi deca. Kako su roditelji? Možda ne shvatam ovu politiku. Možda je ovako moralo da bude, možda je ovako trebalo. Možda je ovo jedini način da krajnji rezultat bude pozitivan, da ostvarimo svoj cilj. I danas stižu ranjeni sa Nišića, iz Ilijaša. Stigao je dobrovoljac, delija iz Zemuna. Ranjen, srećom lakše. Ima nas još Srba iz Srbije. Sestro, srećan ti rođendan! Deco moja, Nina i Peđa, živ sam! Da li ste vi dobro? Kako mama, babe, deke? Voli vas vaš Tata. Ove će reči ostati zapisane 15. avgusta 1994. godine u 18,45 časova. Samo, misli nam još niko nije uzeo. Sreća što nauka nije u tom pravcu daleko otišla. Ali srce, srce nam je uzeto, srce ovog napaćenog naroda je slomljeno.

20. avgust 1994. godine
Tri dana svakodnevnih operacija. Hercegovci. Gačani, iz Bileće, Trebinja, Srbinja, iz Nevesinja. Njih više od hiljadu stiglo je u pomoć. Zgazili su muslimane, pobili, pomerili linije, teraju ih dalje od Ilijaša, na Brezu, i dalje od Srpskog Sarajeva. Imaju ranjenih i poginulih. Teško ranjen Ivković Rajko, mlad, pre dva meseca oženjen, hrabar borac, kažu jedan od najboljih, najhrabrijih. Borimo se za njegov život. Uzalud - umire. Težak blast učinio je ono što ni jedan hirurg na svetu ne može da popravi. Njegov komandant Mastilović, takođe teško ranjen u glavu, geler kroz mozak. Legendarni komandant i borac. Zajedno su ih doneli. Hrabri ljudi. Hercegovci. Idu duž cele Republike Srpske i tuku se s muslimanima. Uvek daleko od

svoje kuće. Samo napred. Ne staju. Čvrsti, hladni, obični ljudi. 20 časova. Od 17 do 20 - sedam ranjenih, jedan mrtav. Poginuli srpski borac iz Gacka, Boljanović Kosta. Jedinac. Bestrzajac na Čemernom. Ranjena još dvojica Gačana, tri Trebinjca i jedan Ilijašanin. Mladost u borbi za Republiku Srpsku, za Srpstvo, za Srpsku Čast, Krst, Slobodu, za Porodice i Otadžbinu. Na dan Cerske bitke. Pravi sinovi srpskog naroda.

22. avgust 1994. godine
Dolaze ranjeni Bilećani. Jedan mrtav - glava. Bajčetić Milan, pripadnik dobrovoljaca grupe Radovića iz Bileće. Drugi u komi. Šest do sedam gelera u glavi. Prezime mu je Kapor. Trojica lakše ranjenih, i ranjenik iz Semizovca - obe ruke prostreljene PAM-om. Vode se žestoke borbe na planini Čemerno.

29. avgust 1994. godine

Borbe i dalje. Gine mladi srpski borci za slobodu Republike Srpske i svoga naroda. Ćurčić Milan, Trebinje - teške povrede glave, smrt. Ovih zadnjih sedam dana bolnica je puna ranjenika. Borbe su ogorčene. Nikad neću zaboraviti mladog Trebinjca Milovana Knežević. Dok mu je sečena noga ispod kolena, svestan, u spinal-anesteziji, sluša jezivi zvuk testere i govori:
"Stati ne smijemo! Ja sam dao sebe. Radujem se životu. Da me vole moja dječica."
Tog dana mu je sin krenuo u prvi razred. Ima još jednog sina i kćerku od dve godine.
"Sad će se, valjda, neko pobrinuti za mene." Kad je saznao da sam ja dobrovoljac iz Niša: "Bravo, alal ti vjera! Nisi ti kao oni tvoji tamo." A na moju rečenicu: "Hajde da ih sredimo, zajedno", odgovorio je: "Nikad više, druže moj, na svoga. Jednom smo to uradili i šta nam se desilo. Nikad više!"
A testera lagano pili nogu i ječi kroz noć ispod Igmana, i dalje kroz celu Republiku Srpsku, i valjda će preći i preko Drine, da maženi Srbe i tamo. Juče, mladi Gačanin Slijepčević Aleksa. Dvadeset jedna godina. Otišlo stopalo. Ni reči. Miran. Ratuje od Vukovara. Danas su mu došli roditelji iz Gacka. Dan i noć su putovali kamionima, peške, kako su znali i umeli, da iz Gacka dođu do daleke Ilidže. Otvrdle seljačke ruke oca drže ruku mladoga borca. Meko, vlažno od suza, lice majke ljubi sinovu nogu. Umesto stopala, gomila belih gaza. Seća se majka kad se rodio, kad ga je kupala u limenom koritu. Soba seoske kuće u hercegovačkom kršu, zagrejana vatrom od suvog drveta koje pucketa, a njen odsjaj titra po belim zidovima sa ikonom Bogorodice i malim žutim kandilom. Seća se majka kako mu je ljubila prstiće na nožicama, kao i svaka majka kad kupa svoje dete. Seća se, i suze klize, a lice puno ljubavi i nežnosti. Strah od neizvesnosti šta je sa sinom. Da li je samo teše da je dobro? Zebnja još ne nestaje sa njenoga lica. A posle dva sata, kada sam svratio u bolesničku sobu, na slobodnom krevetu, do sina, spavala je majka. Marama i dalje na glavi, a šaka hercegovačke seljanke, velika i žuljevita, ispod glave. Verovatno je mnogo puta, umesto na jastuku, spavala na ruci. Otac na stolici, puši. Ko zna koju cigaru zaredom. Žuti prsti i žuti brkovi. Gleda kroz sina koji spava. Prvi put posle dva dana. Gde su očeve misli, teško je dokučiti? Daleko, to je sigurno. Verovatno kroz njegovu glavu prolaze vekovi patnje i borbe za život, i pitanje da li će ikada živeti slobodni, ostaviti pušku. Koliko se generacija očeva mog naroda to pitalo gledajući svoje ranjene sinove, unakažene, mrtve, i koliko će se generacija još to pitati? Ej, Srbijo, budi se! Kvare ti najbolji sinovi! Spomenuh malopre mladića Ćurčić Milana, devetnaest godina, 1975. godište. Umire u našem "šoku". Lobanja, mozak. Smrt, jutros u šest sati. Telefoni ne rade. Jadna majka, otac i tri sestre, još ništa ne znaju i neće saznati do prekosutra, dok ne stigne leš mladića na vojnom kamionu u njegovo Trebinje.

Lelek će odjekivati hercegovačkim kršem. A možda je majka jutros, u šest sati, kad seljanke iz Hercegovine porane da pomuzu kravu i urade kućne poslove, stala. Nešto je steglo u grudima. Možda je majka jutros rano osetila da je sin zove. Majke junaka, ja vam se klanjam! Vi ste danas Srbija! I bile ste, i bićete! Srpske majke! Majke Obilića!

31. avgust 1994. godine

Mladi borac Aleksa Slijepčević jutros je sa majkom i ocem otišao za Beograd, na Vojnomedicinsku akademiju. Čujem da je otac hrabroga borca Rajka Ivanovića, već sam pisao o njemu, odmah nakon sahrane sina u Gacku, uzeo njegovo oružje, došao na planinu Čemerno i zauzeo sinovljevo mesto. Kakvi su to posebni ljudi, od kakvog materijala satkani?! Njih je mogla iznedriti samo zemlja gde vekovima ginu najbolji sinovi za slobodu i život. Duhovi predaka žive u njima. Snaga vekova. I to je Srbija!

2. septembar 1994. godine

Mirno je u ova dva-tri zadnja dana. Za ovu bolnicu i ovaj kraj potpuno mirno. Razmišljam o ovoj ratnoj bolnici. Mnogo sam pisao o ratu, o ranjenima, a malo o osoblju ove bolnice. Nenametljivost, to je još jedna odlika ovih vrednih, humanih i neumornih medicinskih radnika. Žive u bolnici već dvadeset dva meseca. Volim ih sve kao porodicu. Kolege, svako sa nekom "svojom" osobinom, ali rade teško dan i noć. Loš život, za razliku od onog predratnog. Pejić, direktor, vredan čovek, za ranjenika dao i daće sve. Ipak, težak, danonoćan rad, preopterećenje, čine svoje. Čovek na granici umora. Ortoped Popović i traumatolog Anušić - za njih ima mnogo posla. Rade teško, svakodnevno. Navikli na lep život pre rata, sada žive ispod svakog nivoa. Kolega Ilija Čalić. Hirurg. Došao u "Žicu" krajem 1993. Radi rame uz rame sa mnom. Neurohirurg Saratlić, radi, ništa mu nije teško. Dvoje male dece. Stiže sve svojom starom folcikom, kao iz crtanih filmova. Anesteziolog Vujičić, od prvog dana možda najviše opterećen. Mnogo radi, uvek smiren. To mnogo znači, ali, kao i svi anesteziolozi, malo u senci. Porodica Malinović, muž Milenko, urolog, i žena Ranka, anesteziolog, izašli su iz Sarajeva pre četiri meseca. Rade sa nama. Doktorica Mira Bošković, hirurg, za neki mesec specijalista-urolog, moj prvi i najbolji asistent. Bez nje ne znam kako bih sve ovo izdržao i radio. Svaki mi potez zna unapred. Sve zna u hirurgiji, a još nije završila specijalizaciju. Tri godine rada - dan i noć. Asistent meni i svima. Sigurno ima najviše operacija. Nikad ni jednim gestom, ni jednim pokretom, ni jednom rečju, nije pokazala umor ili nezadovoljstvo. Neverovatno krhko telo, sa tolikom fizičkom i duhovnom snagom. Divna je. Svi je volimo. Tu su i ostali. Pedijatar, doktorica Zorica Vujisić. žena reaktivirana iz penzije, ali puna snage i volje. Mnogo znači za ovu decu ovde, za ove ljude i za nas, jer teško je kad ti dođe bolesno dete - a ona sve zna o deci. Ovde su i doktorice, početnice, Olja, Slavica, Snježa, Duška, Tanja. Od prvog dana rade dosta i mnogo su naučile. Danas su već iskusni vukovi. Tu su i predivne sestre, da im ne nabrajam imena. Mnogo njih. Savesne, odane, pravi drugari, vredne - poveriti im sve. Čak i posao hirurga. Za ove tri godine toliko su naučile, da bi negde mogle obavljati, sigurno i savršeno posao lekara. Rade sve, od intenzivne nege, prijemne ambulante, sale, odeljenja. Rotiraju se i sve znaju. Poveriti im pacijenta - nema problema. Odmene te kada imaš mnogo posla, i znaš da pacijentu neće ništa škoditi, jer takva sestra, koja sedi pored njega, vredi jednog dobrog lekara. Tu su i ostali radnici koji čine bolnicu - vozači-drugarčine, koji su mnogo puta izložili svoj život vozeći ranjenike opasnim putevima,

gde tuče snajper, gađaju muslimani automatskim oružjem ili minobacačima. Tu su čuvari i svi ostali, bez kojih ova bolnica ne bi bila ovo što jeste.

3. septembar 1994. godine

Dovoze ranjenog borca iz Ilijaša. Rosuljaš Mihajlo, 1962. godište. Ranjen u Rajlovcu. Pogođen iz brovinga kroz trbuh i karlicu. Od toga se ne ostaje živ. Ogromna izlazna rana u predelu leve polovine karlice, ulaz na sredini trbuha, jedva živ. Još može da priča, i ponavlja mi da je iz Ilijaša, da mu je danas kćerki šesti rođendan, da je žurio kući. I ja imam kćer od šest godina. Odmah ga šaljem u salu. Otvaram mu trbuh, a još nije uspavan. Moram da kradem svaki sekund. Radim brzo. Molim Boga da ga spasim.' Ne želim da umre na šesti rođendan svoje devojčice. Zar da joj svaki naredni rođendan bude smrt njenoga oca. Uspevam! Živ je! Tri sata žestoke borbe: tanka creva, debelo crevo, karlica, krvni sudovi, kosti, tamponada. Ujutro je spreman za dalji transport. Sigurno će biti dobro. Krvarenje je zaustavljeno, vitalno je dobar, priča. Došli su mu kći i žena da ga posete. Hvala ti, Bože, još jedan život sam spasio, još jednom detetu sačuvao oca! U 16 sati trebalo je da odem drugu Srđanu Milanoviću, borcu sa Ilidže, bez noge, na veridbu. Odložio sam odlazak za 19 časova, i to je spasilo život Mihajlu Rosuljašu. Da sam otišao, isteklo bi nekoliko dragocenih minuta, i on ne bi bio živ.

6. septembar 1994. godine

Noćas i danas sam odmarao. Pre toga, dva teška dana, više operacija, od čega tri izuzetno teške. Sedam dana nisam ni minuta izašao iz bolnice. Izlazim ponekad, jednom u desetak dana, inače bih poludeo. Živim, spavam, radim, provodim sve vreme u bolnici. I kad izađem, uvek blizu. Telefon je tu, uvek spreman da se brzo vratim. Četvrtog septembra u 11,50 dolazi u moju sobu Rajko, naš vozač, i kaže mi: "Lazo, brzo do ambulante, dovukli su Vasu Jeremića, ranjenog!" Silazim u ambulantu za nekoliko sekundi. Vaso u teškom stanju, jedva izgovara: "Lazo, gotov sam!" Stomak mu raste na moje oči, krvari brzo, tone. Vičem da ga nose odmah preko dvorišta u Operacioni salu. Ja, prečicom preko hodnika, u prolazu oblačim hirurške pantalone i dolazim za manje od minuta. Anesteziolog masira srce i saopštava da je Vaso egzitirao, u prevodu - umro. Ne može, nikako! Počinjem da snažno masiram srce. Gledam Vasu, mog prijatelja i kuma Obrada Popadića. Nisam mogao pomoći Obradu, zar ni Vasi?! Masiram snažno, lomim rebra... Čudo, nakon dva minuta srce radi! Otvaram trbuh samo u rukavicama, bez hirurškog mantila, a Vaso u uniformi, razdrljene košulje i otkopčanih pantalona. Nalazim iskidane donju mezenteričnu arteriju i venu, i još nekoliko manjih krvnih sudova. Podvezujem oštećene krvne sudove. Živ. Srce radi. Čudo! Šijem tanka creva, odsecam jedan deo, prespajam... Nakon sat vremena je dobro. Juče dobro, danas još bolje - spasao sam ga. Srećan sam, zbog njega, njegove dece, zbog još jedne pobede života nad smrću. Dragi Obrade, dobio si sina pre deset dana. Nisi uspeo da ga vidiš, a toliko si ga želeo. Tvoj kum Vaso će ostati živ, da te zameni koliko može, da pomogne tvojoj Milani i tvome malom sinu Obradu - Bati. Sve to mi je prolazilo kroz glavu dok sam radio, vodio bitku za život Vase Jeremića. A Bog mi je svedok koliko puta sam proklinjao sve, što nisam imao šanse tebe, Obrade, da spasem. Vaso je danas dobro, vitalno neugrožen. Sve se vrti u krug, život je, izgleda, takav. Tek što sam završio operaciju, stigao je mladi Zvorničanin, Đokić Goran. Grudni koš. Nova operacija, nova bitka, opet pobeda. Dobar je. Danas mu je stigao otac sa Majevice, da se vide. Otac i brat na

majevičkom ratištu, on na ilijaškom, a majka u Zvorniku. Sudbina srpskih porodica.

7. septembar 1994. godine

Dan pakla. Stižu ranjeni Ilidžanci, Zvorničani. Gori zemlja na Nišićkoj visoravni. Više od dvadeset ranjenih za pola sata. Operišem mladog Zvorničanina, dvadeset pet godina. Krajišnik Ranko. Razoren trbuh, pola tankih i pola debelih creva iskidano. U donjoj sali borba za nogu. Krv, krv, krv...

8. septembar 1994. godine

Dvanaest časova. Današnji dan mog dnevnika posvećujem Simi Hercegovcu, zvanom Munja. Šezdeset dve godine. Starac, velikih sedih brkova, sitnoga rasta, ali ogromnog srca i velike duše, koju možete da vidite u njegovim otvorenim plavim očima. Znam ga više od godinu dana. Borac "kakav može biti". Dobrovoljac u svim bitkama. Igman zna kao svoj džep. Vodič i borac specijalnih jedinica. Juče otišao kao dobrovoljac na planinu Čemerno, u veliku bitku koja traje već više od mesec dana. Govorili su mu: "Ne idi, Simo!" Niko ga nije mogao da odgovori. Danas je vraćen mrtav. Poginuo junak, starac već opisan u pesmama i guslama, opevan kroz likove mnogih junaka naših vekova i prostora. Tužan sam. Žao mi ga - do neba mi žao! Sin mu je pre godinu dana ostao bez pola stopala. Još uvek je na lečenju i rehabilitaciji. Bori se da sačuva potkolenicu. On sam sa unukom. Unuk sam sa njim. Pre deset dana pošao u prvi razred. Neverovatno liči na mog sina. Malom sam operisao slepo crevo pre godinu dana. Od tada, svakih petnaestak dana dođe Milan, tako mu je ime, do mene. Posedi pola sata i ode. Oca nema, majka nije tu, čujem, preudala se. Mali, a tako velik ponašanjem i životom. Evo, već godinu dana dolazi do mene. Uvek spremim za deda-Munju flašu rakije, malom po neki slatkiš. Kad nemam ništa, dam mu pet-deset dinara. Neće da uzme, ali ja ga nateram. Juče je deda-Munja dovezen mrtav. Sećam ga se kada je unuk ležao posle operacije, a potom i ranjeni sin. Dolazio je sa Igmana u staroj radnoj uniformi bivše Jugoslovenske narodne armije, blatnjav. Takav, dolazio je svaka dva-tri dana da vidi i pomiluje unuka i sina. On im je bio sve. Danas je mrtav. Sin daleko, u izolovanoj Srbiji, na rehabilitaciji. Vest o pogibiji oca ne možemo mu poslati, a mali Milan sam u kući. Verovatno je tek došao iz škole. Telefon ne radi. Protiv koga je isključen?! Da li protiv ranjenog srpskog borca koji se hrabro borio protiv muslimana, kako mu se ne bi moglo javiti da mu je otac poginuo? Da li protiv sedmogodišnjeg dečačića sa prve linije, da ne može pozvati ujaka, a samo njega ima? Makar da oseti da nije sam. Ko nas prokle, i kada?!

9. septembar 1994. godine

Dvadeset i jedan sat. Pre desetak minuta vratio se naš sanitet iz Zvornika. Odvezao je dva teško ranjena Zvorničanina, operisana i spašena kod nas - Gorana Đokića i Rajka Krajišnika. Kratka i zapanjujuća vest, prenosi nam je sestra: "U Zvorniku nemaju antibiotika, ni kristalnog penicilina, ni garamicina!" To su osnovni antibiotici, najprostiji i najjeftiniji. Bez njih, za dvadeset četiri sata pogoršaće se stanje ranjenika. Što je još strašnije, u Zvorniku imaju samo litar fiziološke i pola litra glukoze, a dvojici ranjenika treba po tri litra dnevno. Naša dva litra fiziološke i glukoze su bukvalno oteti iz saniteta. Stravično, tužno!

11. septembar 1994. godine

Dolaze ranjeni. Tako, maltene, počinje svaki dan, i svaki list ovog dnevnika. Tačno u dvanaest sati stigao je teško ranjeni komandant Specijalne jedinice iz Srbinja, Gojko Janković. Donose ga njegovi borci, čvrsti i odlučni momci. Ne ispuštaju ga iz ruku. "Doktore, ovo je veliki čovek, učinite sve!" Odmah u salu. Oni ga nose trčeći preko dvorišta. Ostaju ispred sale. Tu su stajali sva četiri sata, koliko je trajala operacija. Žurimo. Ranjenom komandantu, na stolu, prestaje da kuca srce. Otvaram grudni koš skalpelom p direktno masiram srce, u tamponadi od krvi. Produžavam rez prema trbuhu. Jetra, duplo veća, raste na moje oči i puca. Jednim rezom skalpela otvaram srčanu maramicu i krv se izliva u grudni koš. Srce je oslobođeno, počinje da radi. Prvo lagano, a onda sve jače i jače. Jetra prestaje da raste, ostaju pukotine iz kojih lipri krv, a zatim počinje polako da se smanjuje. Šijem je. Teško zaustavljam krvarenje materijalom koji imamo. Tu bi bile najbolje trake za šivenje jetre, ali šijem običnim ketgut- koncem. Ipak, komandant je živ. Nakon četiri sata operacija je završena. U šoku je. Živ, priča, traži vode. Njegovi borci su sa njim. Kažem im da je potrebno organizovati transport helikopterom do Vojnomedicinske akademije, do Kardiohirurgije. Čujem da je imao i infarkt pre tri meseca. Borci trče. Za pola sata su obezbedili helikopter sa Pala. Do tamo ga transportujemo specijalnim vozilom Ujedinjenih nacija za četrdeset pet minuta. Odatle odmah odlazi na Vojnomedicinsku akademiju. Telefonom zovem Pale. Kažu da je došao stabilan. Još jedna dvadesetčetvoročasovna borba za život je završena. Stižu novi, novi borci za život svog naroda, za Srbiju, pravu i jedinu, gde Drina nikada neće biti granica, već arterija Srpstva.

17. septembar 1994. godine

Danas sam, preko dvojice boraca iz Srbinja, saznao da je njihov ranjeni komandant Gojko Janković, u izuzetno teškoj operaciji, ostao živ, da je dobro, da je izašao iz Intenzivne nege na odeljenje Vojnomedicinske akademije u Beogradu. Srećan sam što je spašen jedan život, ali i ponosan što smo dobili polivale za naš rad na Vojnomedicinskoj akademiji. Na Nišićima i dalje borbe. Naši grade pobedu. "Turci" su odbijeni. Sinoć su došla četiri ranjenika sa Nišića. Impozantan sastav - jedan iz Subotice, jedan sa Pala, pa Rus Oleg, i jedan iz Ilijaša, Sarajlija. Srpska vojska, dobrovoljačka, prava, ne poznaje granice. 23. septembar 1994. godine

NATO - avioni opet dejstvuju. Ovog puta po našim položajima u Srpskom Sarajevu. Samo četiri kilometra od bolnice, selo Dobroševići. Ništa nisu pogodili. Ispalili su dve rakete, jednu krmaču, i tuku rotirajućim topom sa aviona AD-10. U napadu su bila dva jaguara. Dva dana pre toga muslimani iz Sarajeva su, sa oko dvesta granata, tukli po nama. Gađali su baš sa Baščaršije i drugih gradskih lokaliteta. Mi smo tada morali da odgovorimo našim teškim oružjem. A ovo sad, što se desilo s NATO-vom avijacijom, to je odgovor Ujedinjenih nacija. Sve nam izgleda nekako dogovoreno i sinhronizovano. Gledao sam, sa prozora moje sobe u bolnici, od 18 do 19 časova, kako se avioni obrušavaju, kruže, a onda su se desile dve jake eksplozije. Već večeras sve svetske kuće, pa i muslimansko glasila, javljaju o napadu NATO-avijacije na srpske položaje oko Sarajeva. Glavni Štab Vojske Republike Srpske se izjasnio da će, zbog sve češćih napada na nas, biti odgovoreno udarom na ciljeve Ujedinjenih nacija. Stvari se "zakuvavaju". Ujedinjene nacije, izgleda, konačno rade poslednju etapu transformacije u NATO-snage. Odavno sam ovde. Opasno je, krajnje opasno! I kada me pitaju šta je to što me ovde drži, citiram reči kojima to mogu najlakše da objasnim.

Citat, ne mogu sada da kažem čiji je, glasi ovako; "U istorijskom hodu, ljudski je život samo bleda iskra u beskonačju, ali shvatiti i svesno prihvatiti težinu istorijskog trenutka nije ništa drugo do pitanje dostojanstva, ljudskog življenja, pitanje ponosa i ličnog morala." 18. novembar 1994. godine

Sada su 22 sata. Zadnji put sam pisao, u kontinuitetu, do 23. septembra. Već skoro dva meseca nisam ništa zapisao. Koliko se toga desilo, koliko ljudskih sudbina protutnjalo ovim prostorom, koliko tragedija. Koliko litara krvi je natapalo napaćenu zemlju srpsku. Početkom oktobra bio sam deset dana kod kuće, u Nišu. Imao sam dva rada na Kongresu ortopeda Jugoslavije. Bio sam sa svojom decom. Volim ih i tugujem za njima, ali tugujem i volim i svoj narod, koji krvari. Bukvalno hiljadu pogleda, reči. Ljudi gledaju u mene sa strahom da ih ne napustim. Dok se ovo ne završi, mislim da ih nikada neću napustiti, ni zbog svoje profesije, ni zbog svoga patriotizma i rodoljublja. Žestoke borbe od Drine do Krajine. Žestoke borbe na području Sarajeva. Žestoka muslimanska ofanziva "Sloboda 94". Puno toga. Posao, krv i smrt, ali i mnoge pobede, potpuno su me odvojili od ovog dnevnika. Ova dva meseca su protutnjala, prohujala. Uzeo sam sveski operacija, i ovaj zapis sada nastavljam imenima svojih pacijenata. Možda će ta hronologija najbolje dati sliku jednog trenutka ovog krvavoga rata: Stojanović Zoran, 1961. godište, hrabri Vranjanac, dobrovoljac, jurišnik na Nišićkoj visoravni, platou Sarajeva, krovu naše kuće. Otac četvorogodišnje curice. Teško ranjen - eksplozivna povreda trbuha, razvaljen bubreg, slezina, dijafragma, pluća. Spasio sam ga. Bio je pre desetak dana, zdrav, u uniformi, sa lepom ženom nežne plave kose i "slatkim šećerom" od četiri godine. Ponovo na liniji. Istog dana operisan je i hrabri dobrovoljac iz Sombora, Mađar Seketi Robert. Ostao je bez pola stopala, ali u šali smo primetili da nije strašno, jer nosi cipele broj pedeset. Nakon toga sam operisao i mladog Milana Davidovića, dvadeset pet godina, iz Kaknja (sada živi na Ilidži), oca dvoje dece. Dobar je. Marjanović Nikola, 1965. godište, sa Ilidže. Teške povrede trbuha i kičme. Operisan, dobar. Vuković Slobodan, 1970. godište, Ilidžanac. Karlica, debelo crevo.

Moja borba i borba Boga za njegov život. Teška krvarenja. Tamponada karlice sa šest metara gaze. Roditelji plaču. Objašnjavam im da sam ga trenutno iščupao iz zagrljaja smrti. Ako preživi narednih dvanaest sati, živeće. Živi, dobar je. Još jedan u mojoj koloni preživelih, spašenih. Rus Jurij Šarapov, heroj, dobrovoljac. Razvaljena jetra. Operisan i spašen. Šaljemo ga na Vojnomedicinsku akademiju. Njih petoricu UNPROFOR vozi preko piste. Sa njima je i Rus, pod lažnim imenom. Kako su saznali da je Rus - ne znam? Neće da ga voze. "Ukoliko njega nećete, nećete nikoga! Prekidamo svaku saradnju." Rasprava. Na kraju pristaju. Dobar je, sve će biti u redu. Sa Pala saznajemo da je dobro stigao. Upućen je na VMA.

Ovaj rukopis prelistavam sada, novembra, 1995. godine. Dopisujem: Što se tiče majora Jurija Šarapova, pre deset-petnaest dana rekoše mi da me već četiri sata čeka neki Rus. Bio sam izašao iz bolnice. "Zdravstvuj, doktor!" Prepoznao sam majora, teškog ranjenika. Prošla je skoro već godina dana. Malo je mršaviji, ali dobrodržeći. Došao je da nam zahvali za život, za sve što smo učinili za njega. Zna da ga Francuzi nisu hteli voziti preko piste. Zna za našu borbu da ih na to nateramo. Ja zahvaljujem njemu zato što je kao Rus, kao pravoslavac, kao rodoljub, došao da pomogne bratskom srpskom narodu u vrtlogu ovoga najtežeg rata Srpstva i Pravoslavlja.

Zahvaljujem mu što je ovde sa nama već pune tri godine, što svoju krv i svoje zdravlje

daje za nas. Kaže da žuri. Ide dalje. Na Pale, u nove borbe. Častim ga flašom rakije. Ponesi ovo,počasti svoje drugove, Ruse, našu braću.

Dnevnik se nastavlja: Bjelica Borislav, Nišići - grudni koš, kratka intervencija, u redu. Mirić Srđan, 1965. godište, Ilijaš - iskidana i uništena butna arterija u dužini od više od deset santimetara. Baj-pas, spašena noga, Danas normalno hoda. Vrhunska operacija u ratnoj bolnici, na operacionom stolu, gde su ovih dana, u istom danu, operisana i tanka i debela creva, gde je bilo i fekalija i svega. Takva operacija na velikom krvnom sudu, prespajanje u tako prljavim uslovima, to je za svakog hirurga i lekara neverovatno i nemoguće. Takva operacija se radi u onim operacionim salama gde nikad ništa drugo nije rađeno, već samo čiste vaskularne stvari. A na našim stolovima, uvek, i pored svog pranja, ima ostataka fekalija, jer ulazi pacijent za pacijentom. Nema reda, ne mogu se raditi prvo čiste, pa posle prljave stvari. Prespajamo arteriju graftom, koji sam dobio od svoje klinike kad sam zadnji put bio u Nišu. Dobio sam sto santimetara. Metar - deset nogu da spasim. Da nisam poneo taj graft, morao bih ovom mladiću odseći nogu ispod kuka. Od UNPROFOR-a tražimo proteze, tj. graft, već godinu dana, ali ništa od toga. Za to vreme izgradili su dve bolnice u Sarajevu u opremi i materijalu. Zgrade su muslimani već imali. Osim ranjenika, operišem i lečim sva hirurška obolenja, od deteta od godinu dana pa do starca od devedeset godina. Operišem prsnute čireve, krvareće čireve, žučne kese, splet creva, ukleštene kile, slepa creva. Bukvalno, jedva spavam. Da smo mašine, rađene u Americi ili Nemačkoj, već bi "riknuli". Naša srpska mašina je neuništiva i najbolja. Bošković Božidar, 1943. godište - teške povrede krvnih sudova butine, razvaljen trbuh. Operišem ga. Granata je pala izuzetno blizu, možda na nekoliko metara. Jak blast. Umire šest sati posle operacije. Ne mogu pomoći, smrt je jača. Završavam operaciju. Gledam ga, znam da nema šansi. Kod povrede od tog potresa i blasta hirurg ne može da pomogne. Razmišljam o njegovoj porodici, koja se još uvek nada da će pobediti smrt. Plač žene i dvoje male dece još uvek odzvanjaju u mojim ušima. Plač koji ječi hodnikom i para dušu svih nas koji ovde radimo. Suze otvrdlih duša, sestara, lekara ove bolnice.

Štaka Boško i Grabovac Zoran, dva civila, radnika "Elektroprenosa" u Blažuju, kod Vrela Bosne.
Ranjeni samo dve stotine metara od bolnice. Sedamnaestog novembra u sedam časova bude me jake detonacije. Granate padaju oko bolnice. Gađaju nas. Desetine teških eksplozija. Ni jedna nije direktno pogodila bolnicu. Pogođen je "Elektroprenos". Dva teška i nekoliko lakših ranjenika. Nema straha i panike. Osoblje u rano jutro prihvata ranjenike i radi svoj posao. Borimo se za život. Štaka preživeo, Grabovac umire. Gađaju nas sa Igmana, onog istog Igmana koji smo predali UNPROFOR-u, koji se smatra zaštićenom zonom. A iste večeri, u svom "Dnevniku", muslimani javljaju da smo mi gađali Sarajevo. Samo tri-četiri sata kasnije, oko 12 časova, dolazi ranjeni Ilijašanin, Popić Pero, pogođen snajperom pored srca. Hitno ga operišemo. Intervencija na grudnom košu, i sve je u redu. Za sada, život vodi protiv smrti. U operacionu salu sam ušao u 16, a izašao u 19 časova. Operisao sam Mirjanu Kravljača, 1948. godište. Dok je radila u polju pored Ilijaša, pogodio ju je neprijateljski snajper u karlicu. U trbuhu sva krv, pet litara, borba za život. U pitanju su sekunde, uspeli smo da je spasimo. U jednom trenu bila je mrtva. Otrgli smo je od smrti. Te pobede nas drže. Daju nam snagu da izdržimo. Deset dana posle te teške operacije, posle teške borbe sa smrću, umrla je. Došlo je do komplikacija, takozvane tromboze. Ugrušak, koji je negde plutao u krvnim sudovima, koji su bili otvoreni u

karlici i u koje je ušao, zapušio je glavnu plućnu arteriju, i došlo je do smrti. Žao nam je! Mnogo je operisanih u ovom periodu. Sa svima sam preživljavao dramu. Živim sa njima i njihovim najbližim. A oko nas, žestoka muslimanska ofanziva. Napadaju Nišićku visoravan, napadaju sa Igmana, Treskavicu, Bjelašnicu, napadaju iz Sarajeva na nas. Kidišu na Majevicu, Doboj i Vozuću, na Unu i Brčko. Hvale se na televiziji svojim uspesima. A onda, krene naša strahovita kontraofanziva. Lomimo ih na Uni, proterujemo nazad u Bihać. Stotinu njihovih mrtvih. Sad Amerika i Zapad prete Srbima bombardovanjem ako ne stanu. A pre deset dana su se pravili ludi što muslimanski napadi iz zaštićene zone idu na Srbe. Ovih dana, muslimanski napad na Nevesinje završio se katastrofalno. Sto šezdeset leševa poređano je pored puta za Mostar. Zaustavismo ofanzivu na Trnovu i Nišićkoj visoravni. Kuka Haris Silajdžić i traži pomoć, a pre mesec dana najavio je da Armija Bosne i Hercegovine prelazi iz odbrane u napad i da mu ne treba nikakva pomoć Zapada. 22. novembar 1994. godine

Šesnaest časova. U trenucima retkog odmora ili, bolje rečeno, predaha gledamo televiziju. "Generacija 1999". Tinejdžerski film o učenicima jedne škole koji voze luda auta, nose automate, pištolje, lance, prebijaju profesore. A onda njihovi profesori dovode robote da ih smire. Reklo bi se - naučna fantastika. Nekom čudnom, neverovatnom igrom slučaja, negde na polovini tog filma, čuje se sirena. Auto hitne pomoći zaustavlja se ispred ulaza u bolnicu. Brzo silazim dole. Dečak, trinaest godina, Boris, pogođen metkom u glavu. Pogodila ga učenica petog razreda, Jelena. Ubila je učenika sedmog razreda. Nešto su se sporečkali. Dete uzelo pištolj od oca i ubilo dečaka. Da li je devojčica ubila dečaka, ili su oni, devojčica i dečak, samo po godinama deca. Mislim da oni to više nisu i da je njih oboje ubio ovaj rat, kao i svu decu ovog prostora. To je rat! To je njegovo ogledalo. To je njegova istina. Nema naučne fantastike. Sam život je fantastika. 28. decembar 1994. godine

Bolnica je pozornica, odsjaj rata na prostorima Srpskog Sarajeva. Sagledati njemu dušu , upoznati je između zidova, znači upoznati sav prostor od Igmana, od Nišića do Nedarića. Tu se nalaze teški ranjenici. Više ih je kad su borbe, manje u privremenim primirjima. Tu su borci koji posećuju svoje drugove. Tu su njihove priče. Ovde, u bolnici upoznajete ljudske sudbine, neverovatne priče. Suze najbližih i radost preživljavanja. Bolnica - to su hodnici i sobe života i smrti. Ovaj decembar je na ovom prostoru pošteđen teških borbi. Manje je ranjenika, i bolnica se u trenutku ispuni mirnodopskim obolenjima, bolesnicima. Podseća na mir. Na trenutak, rat se zaboravlja. Osoblje setno primećuje kako smo nekad, u miru, radili. Seti se civilnog života i vremena pre rata.
Za čas se desi čudesna metamorfoza, promeni i izgled i mišljenje, ljudi počnu priču koja odiše mirom i običnim životom. Da li će, tako naglo, kad stane rat, ljudi moći da žive u miru? Plašim se da će to biti teško. Rat je izmenio ljude, misli, način života, odneo mnoge živote, rasturio porodice. Naneo nenadoknadive gubitke i bol. Nema najmilijih.
Puno je beskućnika, ogroman broj njih bez ičega, bukvalno sa zavežljajem. A i u ovom kratkom primirju, poneka granata, snajper ili zalutali metak odnose žene, decu, odrasle. Svakodnevno po jednu-dve osobe. Ogroman je prostor koji pokriva bolnica "Žica". Dugačka je linija dodira sa neprijateljem - više od dve stotine kilometara. Mnogo je stanovnika, mnogo boraca, previše oružja i municije. Uz sve to, sa jedne strane linije okrutni neprijatelj, sejač smrti, koji ne štedi ni decu ni žene. Mnogi su na granici psihičke iscrpljenosti. Dešavaju se incidenti, tragedije - ne znam kako da

nazovem to kad prijatelj puca na prijatelja, komšija na komšiju, Srbin na Srbina, sugrađanin na sugrađanina. Pre neki dan, oko 11 časova uveče, vrisak i galama ispred bolnice. Istrčim u ambulantu - desetak mladih ljudi, znam ih, plaču, uplašeni.

Ranjen im je drug, mali Vuja - kako smo ga zvali. Dragan Vujović, veteran ovog rata, prekaljeni borac Srpske garde sa Ilidže. Teško ranjen na Otesu decembra 1992, u nogu. Leži na stolu ambulante, a iz usta krv. Prostreljen kroz glavu, bez znakova života. A znam ga sve ovo vreme otkad sam na Ilidži. Operisao sam ga, previjao, lečio. I, eto, posle skoro dve godine, baš ovih dana, zalečene su mu rane. Uvek vedar, nasmejan, drag - posle dve godine mrtav, na onom istom mestu, na istom onom stolu u ambulanti broj dva, gde je stotinama puta previjan. Gledam ga, a suši mi se grlo, i u meni bes. Osećaj koji je već davno zamenio tugu i suze kad ti umre neko blizak. Sad samo bes, zbog poraza, zbog gubitka. To je učinio rat. Nema normalnih osećaja, suza, tuge - samo bes. Mali Vuja je otišao. Ispred ambulante plač sestre i majke. Očaj dveju nesrećnih žena. Plaču mu drugovi, plače i legendarni komandant Srpske garde Zoka Kapetina, hrabri komandant slavne jedinice, s kojim je prošao mnoge bitke. Vuju je voleo kao sina. I sam teško ranjen na Otesu, bio je uz njega, pomagao, tešio, hrabrio, davao snagu, terao ga da izdrži. Ove dve godine je brinuo o Viji, kao i o drugim ranjenicima Srpske garde. Brinuo o porodicama poginulih drugova. Bio je dobar komandant i drug, Zoka Kapetina. Plače, lice u grimasi, jedva ga prepoznajem. Tragičan dan. Dan Vujine svadbe. Na svadbi ratni drugovi, najbliža rodbina. Rat, i alkohol, i pucnjava. Opalila je "devedeset devetka" Zoke Kapetine, i mali Vuja, njegov Vuja, pao je mrtav. Mladoženja u naručju svoje mlade supruge. Tužne. Nesrećno i fatalno. Ali nije pucao Zoka Kapetina - pucao je rat, rat koji vodi ove mlade ljude već hiljadu dana. Mali Dragan Vujović, sa svojih dvadeset godina, sahranjen je u srpskoj zemlji, za koju se i borio. Njegov komandant, vođen rukom nesretne sudbine rata, izgubio je i druga i sebe. Majka je izgubila sina, sestra brata. A koliko je ovakvih tragedija bilo u ovom ratu koji nanosi puno zla. To se može osetiti samo ako si u njemu. Ratnici i narod u ratu znaju sve ratne tragedije i mole se za mir.

Meni četvrta u ratu. Četiri Nove godine sam dočekao uz vatromet mitraljeza, granata, bombi. Da li je ovo ona Nova godina koju smo svi čekali? Ljudi od pre dve godine poželeli jedni drugima da nastupi mir. Sada - samo da bude bolja od prethodne. Vrlo su obazrivi i nepoverljivi, ali se nadaju. Tog prvog januara 1995. godine proglašeno je primirje od četiri meseca. Da li se ono može održati i preći u trajni mir? Zavisi od svih, a najviše od svetski' moćnika i njihovih interesa. Ako oni, napokon, shvate da je dosta - rat je na kraju. Ako su ovo samo igre i taktički potezi na proleće će biti još krvaviji i strašniji rat. Daj Bože da ne bude tako! Svi se nadamo, a niko nije ubeđen u to. Često smo do sada bili izigrani lažnim mirom, lažnim primirjima, koji su služili protivniku samo da se spasi poraza, ili da se pregrupiše. Onda bi ponovo napadao. Konačno, videćemo vrlo brzo. I ja se nadam. Potajno verujem, i ne verujem. Prorok nisam, ali bih želeo mir. Za ovaj narod, za ovu napaćenu zemlju. Mir za decu. Poslednji je trenutak! Pred kataklizmom smo! Shvatite svetski moćnici! Morate ugasiti svoje video-igre, jer može biti prekasno! I, ako postoji još malo osećanja, sačuvajmo decu! 26. maj 1995. godine

Počelo je "neprimirje". Na sarajevskom ratištu - snajperi i poneka granata. Svaki dan poneko ranjen ili mrtav. Od kraja marta besne borbe. "Turci" su nas hteli iznenaditi, zauzeti Majevicu. Ali posle početnih uspeha, doživeli su poraz. Od prvog do petoga maja 1995. godine - Zapadna Slavonija. Srpski narod je ponovo doživeo NDH i

Jasenovac. Ovog puta, umesto jama, bager i zajednička grobnica. Jasenovac, Pakrac, Okučani, više hiljada mrtvih civila. Iznasakrirane žene i deca, izgaženi tenkovima na putu od Okučana prema Savi i Republici Srpskoj. I na mnogim drugim mestima. Izdaja! Šesnaesti maj. U 16 časova počinju žestoke borbe oko Sarajeva. Hoće da nam preseku put ka Palama. Požar u celom sarajevskom kotlu. U 16,30 počelo je žestoko granatiranje. Granate padaju u sami centar Ilidže. Dvadeset i četvrti maj 1995. godine, 10,30 časova. Neprijateljska granata velikog kalibra, i direktan pogodak u fiskulturnu salu, gde deca prvog razreda Ekonomske škole imaju čas gimnastike. Na krovu rupa prečnika dva metra. Osam ranjenih devojaka, dve teže. Srećom, ni jedno poginulo dete. Velika sreća, deca su bila na jednoj strani igrališta, kod gola, a granata je pala na drugu stranu. Samo deset minuta ranije, učenici drugog razreda Gimnazije, kojima profesor nije došao na čas, bili su tu. Sreća! Da nisu otišli, niko ne bi preživeo, sigurno. Stiže borac sa Igmana, ranjen u stomak, Radojević Blaško, 1949. godište. Jetra razvaljena. Operišem. Sve u redu. Odmah zatim stiže borac iz Hadžića. Davidbvić Luka, 1945. godište. Tromblon u grudni koš. Teška povreda sa velikim iskrvarenjem, tri i po litra. Operacija je hitna, teška, pacijent spašen. 14. juni - 2. juli 1995. godine

Evo, tri su godine prošle od početka bitke za Sarajevo, borbe za sarajevsku kotlinu. Srpsko Sarajevo - muslimansko Sarajevo, dva dela grada podeljena više nego što bi Berlinski zid mogao da podeli. Počelo je aprila 1992. godine, sada je juni 1995. U oktobru 1992. došao sam u ovu sarajevsku kotlinu, ovu dolinu užasa i rata, gde je izručeno na hiljade - malo je reći hiljade - na desetine hiljada granata, milioni metaka. Pune tri godine borbe nisu prestajale. Ljudi stalno na prvoj liniji. I žene, i deca, i borci. I bolnica i škola. Ovde je sve na prvoj liniji. Hiljade ljudi je poginulo u ovoj dolini. Postao sam njen deo. Do sada sam pisao svakodnevno, najčešće istoga dana kad se nešto desi. Ovoga puta nisam mogao. Ne zato što nisam želeo ili imao šta da kažem, ili što nisu navirala osećanja. Nisam pisao jer, bukvalno, nisam imao vremena.

Od 15. juna do 2. jula dan i noć donose na stotine i stotine ranjenih. Mnogo operacija. Dnevno po deset-petnaest u proseku, sve u dve sale. Nema vremena ni za spavanje. Kako sednem, tako zaspim pet-deset minuta. Desilo se ono što smo svi znali, što smo svi očekivali. Brojne muslimanske snage - šezdeset hiljada džihad-ratnika, okružile su Srpsko Sarajevo spoljašnjim obručem. Spremne su i velike snage unutar Sarajeva. Znali smo da će krenuti u napad na nas sa svih strana, svim raspoloživim oružjem. Već dugo najavljuju takozvanu deblokadu Sarajeva, a u stvari, žele da proteraju Srbe i sarajevske kotline. Da sto hiljada Srba unište, ubiju proteraju, spale, zakolju... Prete! Znamo deset-petnaest dana unapred da će napad početi. Neke informacije govore da će se to odigrati između 9. i 15. juna. Informacije su bile tačne. Dobro znamo da su odlično naoružani, da su navukli desetine hiljada granata na svoje položaje, da su ojačali artiljerijski, da su spremni, da su ih hodže napunile islamskim fanatizmom, da poginu za njega, da idu u šehite. Znamo da su planirali da izgube pet hiljada, ali da osvoje Srpsko Sarajevo.

Ovo je bitka sa pet hiljada plastičnih vreća - koliko je Alija Izetbegović, taj ludi islamski fanatik, spremio za svoje vojnike, koje je spreman da žrtvuje da bi uništio Srbe iz Srpskog Sarajeva. Oko nas su snage pet muslimanskih korpusa, njihove elitne jedinice. Napunjeni su otrovom protiv Srba. Mi to znamo i čekamo ih. Naše snage su mnogo manje. Njihovih šezdeset hiljada na naših petnaest. Ali svi su uvereni da ćemo

se odbraniti, da nećemo popustiti. Ukoliko popusti i jedna linija od Nišića, preko Vele, pa do brda Kokoške, preko Igmana, Vrela Bosne, Neđarića, Rajlovca - biće to krvavi pir muslimanskih fanatika. Jer, iza tih linija je sto hiljada građana, sto hiljada civila, sto hiljada Srba. Ali srpski borci su, kao nikada do sada, spremni, hladni, čvrsti, uvereni u pobedu. Napad je počeo petnaestog juna rano ujutro, u dva sata. Ali pre napada, prethodnog dana, četrnaestog popodne, u bolnicu stižu dva teško ranjena i jedan mrtav borac. Ljudi iz Neđarića. Dva ranjenika, otac i sin Damjanci. Otac bez ruke, sin smrskane noge. Otac 1938. godište, Ilija, ostao je bez desne ruke u ramenu. Njegov sin, 1965. godište, Momčilo, u strašnom šoku, sa ruptura ma tankih i debelih creva, strahovitim krvarenjem u trbuhu i teškom konkvasantnom povredom leve noge. Otac ponavlja: "Molim vas, samo mi sina spasite!" Operišemo ih istovremeno. Ja ocu "radim" ruku. Moram je odseći u ramenu, smrskanu i uništenu. Kolega Popović sinu seče nogu koja je smrskana, od koje nema ništa. Zatim silazim u donju salu i nastavljam da radim dečakov stomak. Uglavnom, za dva sata, otac i sin leže jedan pored drugoga. Otac bez ruke, sin bez noge, obojica teško životno ugroženi. Mnogo je takvih događaja u ovome ratu. Mnogo su puta stradali otac i sin, majka i sin. To uvek teško pada. Pogled oca, koji je i sam u teškom stanju, a okreće glavu prema sinovljevom krevetu. Mladić, lep kao slika, visok, bez noge, životno ugrožen. To je bilo četrnaestog popodne. A onda je nastala noć, pola tri ujutru, kada se otvorila zemlja. Treslo se kao nikada do tada, kanonade su odjekivale preko planina, preko Nišića, Vele i Zenika, preko Igmana, Neđarića, Rajlovca. Svuda oko nas gorela je zemlja. Imao sam osećaj da smo u dnu pakla, gde vri užarena lava. U bolnicu stiže na desetine ranjenih - lakših, težih. Teške odmah operišemo.

Borbe i dalje žestoke. Naši odolevaju. Muslimani stradaju u kontranapadima. Moral naših boraca je sve veći. Već treći dan ne spavam, bukvalno, ni sata. Srećni smo jer naše snage odbijaju muslimanske talase. Osamnaesti juni - isto. Devetnaesti - isto. Više od četiri stotine ranjenika prolazi kroz bolnicu. Naš sanitet svakodnevno, već tri dana, razvozi operisane i zbrinute na Sokolac. Odatle ih dalje, helikopterom, transportuju za Beograd, na Vojnomedicinsku akademiju, Urgentni centar, Ortopedsku kliniku "Banjica". Put je izuzetno rizičan. Na sanitetsko vozilo pucaju broving, snajper, granate. Naši vozači saniteta, s kojima u pratnji idu i sestre, izuzetno su hrabri. Danas prolaze, sigurno, najteži, najkrvaviji put na planeti Zemlji. Svaki novi polazak je i nov rizik da se neće vratiti. Odlaze bez kolebanja, bez straha, jer voze ranjenike. I Bog je s nama. Ne stradaju. Dva-tri puta je pogođen kamion "stodesetka", jedanput kombi, ali ni vozači ni ranjenici nisu stradali. Dvadesetog radimo tešku operaciju. Perišić Milorad, 1963. godište, sa Sokoca. Eksplozivna povreda trbuha sa teškim krvarenjem, kakvu još nisam radio. Krvari sve. Pluća razvaljena, dijafragma razvaljena, ruptura jetre, masivna ruptura želuca, slezine, ruptura velikih arterija, ruptura pankreasa, trbušne maramice. Radim jedan rez desno, pa srednji rez, zatim levo - četiri reza na stomaku u jednom trenutku. Borba sa vremenom, da što pre zaustavim krvarenje. Šijem jetru, ali i dalje krvari. Šijem želudac, smanjuje se, a onda opet počinje. Vidim da je slezina. Vadim je. Nalazim jedan krvni sud, drugi, treći... Šijem pankreas. Nalazim još jedan krvni sud. Šijem plućno krilo. Posle tri sata i dvadeset i osam flaša krvi, krvarenje je zaustavljeno. Mladić je živ.

To su ona čuda koja se dešavaju, i koja nas uvek prate. Dvadeset i prvi. Borbe i dalje traju, ali počinju da slabe. Toliko je mrtvih muslimana, da više nema onih fanatičnih talasa. Naši su čvrsti, nepokolebljivi. Čujemo da leševi zaudaraju po poljanama Vele,

Nišića, iznad Hadžića, na Igmanu. Ne mogu da ih odvuku. Naši ih zovu: "Odnesite ih, samo da ne smrde!" Ne. Ostaju leševi na stotine i stotine muslimanskih fanatika. Čujemo da ih je oko tri hiljade izbačeno iz stroja. Tog dana: Lukić Nenad, 1953. godište - teška povreda trbuha. Mojsilović Tihomir - izuzetno teška povreda trbuha. Kolega Čalić radi. Savić Milorad - povreda grudnog koša i velikih arterija ispod leve ključnjače. Šikuljak Momir - eksplozivna povreda creva. Bojanić Radovan - povreda tankih i debelih creva i mokraćne bešike. Marković Miroslav, mladi specijalac sa Ilidže - odnesena desna polovina grudnoga koša i pazušna arterija. Spašen u zadnjem trenutku. U pitanju su bili samo minuti. Borba za njegov život. Zaustavljamo krvarenje, preštvamo krvne sudove. Ostaje živ. Mladi Surla Mihajlo, takođe specijalac sa Ilidže - teške povrede. Amputacija desne noge, potkolena. Desni kuk smrskan, leva potkolenica smrskana, stomak, grudni koš. U šoku je. Marković Miroslav i Surla Mihajlova pripadnika Specijalne jedinice MUP-a sa Ilidže, pohrlili su da opkole, da unište muslimane tamo gde su uspeli da probiju liniju kod Semizovca, spustivši se na put Semizovac-Srednje. Ali, naši hrabri mladići uspeli su da ih opkole i unište; u tim borbama imali smo i dvojicu poginulih pripadnika MUP-a. Jedan od njih je muž naše sestre Milanke. Prepoznali smo ga. Znali smo kakav će to udarac biti za nju. Samo u našoj bolnici, gde ima oko šezdeset sestara, četrnaest ih je za ove tri godine ostalo bez muževa.

Više njih bez braće. Težak je ovaj rat. Surov! Vrisak sestre, vrisak žene kad vidi ranjenog ili mrtvog brata, muža, prolama se kroz naše hodnike skoro svakodnevno. Neprijateljska ofanziva je slomljena. Na hiljade muslimana leže mrtvi. Prvi talas je slomljen, ali oni i dalje napadaju. Svakog dana na drugom mestu. Svakog dana i kod nas desetak ranjenih, nekoliko operacija. Umor vlada, ali se ne obazиremo na njega. Ako borci izdržavaju pod takvom vatrom, pod takvim uraganima, možemo i mi. Možemo i bez spavanja. Samo na Ilijaš palo je više od deset hiljada granata. Hadžići porušeni. Tutnje granate po Ilidži. Naše sestre iz Hadžića, sa Ilidže, dolaze na posao pod kišom granata. Čudo je kako još niko nije stradao. Naši doktori su svakodnevno pod granatama - na putu ka bolnici, u bolnici, ili u svome stanu. Kolegi Anušiću granata je raznela gornji sprat stana dok je bio u njemu. Nekoliko ih je palo tik uz autobus koji prevozi naše radnike, a juče jedna na mesto gde čekaju autobus. Da se to desilo samo sat ranije, verovatno niko ne bi preživeo! Neprijatelj, ogorčen, besan što vojnički nije mogao da uspe, što je doživeo stravičan poraz, što je slomljena njegova ofanziva, što su njegove elitne jedinice desetkovane, što su se njegova četiri korpusa slomila na Sarajevsko-romanijskom korpusu, počinje besomučno, još žešće i još jače da granatira srpske civilne ciljeve, da ruši srpske gradove, ubija srpsku decu i žene. Ali, to još više uverava naše borce da moraju da budu jači. Neprijatelj misli da će granatiranjem naših civilnih ciljeva, naših gradova, naših naselja, škola i bolnica, uništiti moral srpskog borca, ne shvatajući da time postaje još jači, još veći. Ne shvataju da će još skuplje platiti ono što čine. Ovog puta imamo mnogo povreda glave, gelerima teških granata. Naš neurohirurg doktor Saratlić radi dan i noć.

Za celog ovog rata nije bilo toliko povreda kao u ovih desetak-petnaest dana. Gotovo svaka druga-treća povreda je povreda glave.

Jedan od najtežih dana za mene je bio 29. juni 1995. godine. Oko dvanaest sati donose hitno iz Nedarića ženu, Vasić Anu, 1948. godište. Granata iz Kasindolske ulice. Pala je tik uz njenu kuću. Raznela joj desnu nadlakticu. Bukvalno, ništa nije ostalo, samo parče mišića i kože od lakta do ramena. Radim amputaciju ruke, što je

za mene uvek najteže. Teško je amputirati nogu, ali ruku još teže. Samo što sam to završio, stiže dete iz Vogošće. Radić Darko, 1982. godište, trinaest godina. Bio je u podrumu svoje kuće kadaje zatutnjalo, i kadaje teška granata pala tik uz njegovu kuću. Dete kao dete, istrglo se iz ruku roditelja i istrčalo iz podruma na vrata, da vidi da li je kuća stradala. Istog trenutka pala je i druga, i dete je ostalo teško povređeno. (Neprijatelj je primenio novu taktiku. Ispali na isto mesto zaredom tri-četiri granate, tako izazove još jači efekat, još veća razaranja, još veća uništavanja.) Dete dovoze u bolnicu u teškom stanju, bez svesti. Prolaps mozga na potiljku, disanje obostrano nečujno. Stavljam odmah dren u grudni koš. Na moje oči stomak raste, puni se krvlju. Urinarni kateter pokazuje da su bubrezi stradali. Krv umesto mokraće. Desni kuk smrskan. Hitno ga nosimo u salu. Otvaram ga onako, samo u rukavicama. Iz stomaka gejziri krvi, iz grudnog koša isto. Srce stalo. Masiram ga pet, deset, petnaest minuta, pokušavam da vratim život. Anestezija ga puni krvlju, ali ništa. Dete je mrtvo! Sutradan, 30. juna, Radić Darko trebalo je da dočeka svoj trinaesti rođendan. Na taj dan, kao žrtva muslimanskih fanatika, sahranjen je. Rođen 30. juna 1982 - sahranjen 30. juna 1995 - na svoj trinaesti, nesretni rođendan! Ranjeni i dalje stižu. Ovog puta iz Neđarića. Naši borci prave izuzetan prodor. U rano jutro, Ilidžanci kreću u napad na objekat poznat kao "Elementara" ili "Betonara". Najjače utvrđenje na ovom delu fronta, urbanom delu. Srpski borci, ludo hrabri, utrčavaju u muslimanske rovove, zauzimaju "Betonaru", jedno od najvažnijih mesta na Stupskoj petlji, odakle se može kontrolisati čitav deo grada. Bez žrtava, samo sa nekoliko ranjenih. Dva zarobljena muslimana - komandir čete i borac. Jedanaest muslimanskih leševa ostaje u rovovima. Muslimani beže. Dovoze u stomak ranjenog Dragana Kulinu. Operisan. Dobro je. Donose Josipa Bubaka - grudni koš. Takođe operisan.

Oporavlja se. Zauzimanje "Elementare" trajalo je od dvadeset devetog ujutro pa sve do same večeri. Četiri puta muslimani su u talasima pokušavali da se vrate. Ali naši borci, hrabri, čvrsti, izvršavajući naredbu da se "Elementara" ne sme napustiti, ne odstupaju.

Brane. Odbijaju četiri talasa. Muslimani sve slabije napadaju. Valjda im je jasno da su nepovratno izgubili jedan od najvažnijih položaja. Pokušali su da nas slome, da nas unište, da nas pregaze Nigde nisu pomerili linije, izuzev, neznatno, iznad Semizovca. Slomili smo ih. Više od hiljadu mrtvih. Sada mi polako idemo napred. U Neđarićima smo pomerili liniju, na Nišićkom platou taksfe. Naši borci su puni samopouzdanja. Veruju u konačnu pobedu. Od 29. juna od 12 sati do 30. juna do 12 sati uradio sam sedam teških operacija. Pomenuo sam ženu koja je ostala bez ruke, onda dete, a zatim dva grudna koša, abdomen, pa još jedan, a ujutro treći. Tridesetog juna ujutro radim Momčila Glišića iz Ilijaša, 1967. godište; strašna, teška operacija. Tehnički izuzetno. Stradaloje dvanaestopalačno crevo, koje se nalazi retroperitonealno. Stradao je i bubreg. Krvarenjeje veliko. Zajedno s kolegom Čalićem radim skoro tri sata i uspevamo da spasemo mladića. Verujemo da neće biti posledica. Tridesetog uveče stiže nekoliko ranjenika sa Zenika, gde je neprijatelj pokušao proboj. Za pet minuta radim tri drenaže, na svaku ordinaciju po jednu. Svi su dobro, zbrinuti, ali tužno je. Jedan naš borac je poginuo. Pušara Đole - metak u trbuh, verovatno trbušna aorta. Stigao je mrtav. Čujemo da Hadžići gore. Inače, u ovih petnaest dana tragično su stradali srpski gradovi Ilijaš, Hadžići, Neđarići, Rajlovac, Ilidža; svakodnevno pada na stotine granata. Čudno je kako nema više žrtava. Ali, stanovništvo je obazrivo, disciplinovano, ne izlazi iz kuća, tako da su žrtve mnogo manje. 1. juli 1995. godine

Relativno miran dan. A onda, negde između petnaest - šesnaest časova, dovoze teško ranjenog borca sa Ilidže. Pogođen gelerom. Član naše tenkovske posade. Kremuo je da opere ruke, da se umije. Pogođen. Teška povreda leve potkolenice, ali sve će biti u redu. Zove se Krsmanović Boro, mače iz Kaknja. Čvrst momak, samo pita da li će mu noga ostati. Kažem: "Ostaće ti noga." Sretan je. Kolega Amušić završava operaciju. Noga je dobra, topla, cirkulacija radi, kosti spojene. Biće u redu. A onda, uveče, u devet sati, iznenada počinju stizati ranjeni civili iz Hadžića. Ceo dan tamo je bilo mirno, što je, verovatno, bila muslimanska varka, da bi uveče ljudi pošli u neku prodavnicu koja radi noću. I onda su ih, u devet uveče, zasuli teškim granatama. Stiže četiri-pet civila.

Među njima su najteže povređeni Jovanović Lucija i njen sin Jovanović Zoran, mladić 1976. godište. Ipak je dobar. Povrede nisu penetrantne. Teška borba za život majke. Teške povrede stomaka, jetre, velike povrede tankog, debelog creva, povrede karlice, ruke, grudnog koša, glave. Borimo se za njen život. Evo, danas je drugi juli, ona je nešto bolje, nadamo se da će preživeti. Sin leži u drugoj sobi. Sinoć je pitao: "Molim vas, doktore, šta je sa mojom majkom"? Majku je radio kolega Čalić. U zadnjem trenutku iščupali smo život, savladali smrt. Da li će preživeti, teško je reći. Nadamo se. Jutros, kad sam ušao u sobu gde leži njen sin, dečak ne pita ništa. Iz straha. Ne sme da pita. Tu je mali Malinović Radiša, 1978. godište - teška konkvasantna povreda desne butne kosti, sanirana fiksatorom.

Zatim dečko Šakota Jovo, 1977. godište - teška povreda grudnog koša i stomaka. Saniran, dobar. Tu je i nekoliko lakše ranjenih, koji su, takođe, primljeni, ali bez penetrantnih povreda. Život im nije ugrožen. Dve granate, teške povrede, cela noć rada. Strada civilno stanovništvo. Stradaju naši gradovi, ali naši borci drže linije čvrsto i nepokolebljivo 3. juli 1995. godine Kakav je ovo svet? Da li je ovo jedna planeta, ili ceo univerzum? Sinoć kasno, u ovom haosu smrti, ruševina, granata i tuge, dok napolju odjekuju granate i paljba, moje kolege, ranjenici i ja skačemo od sreće zbog pobede Jugoslavije, Srbije, Divca, Damilovića, Đorđevića. Radujemo se kao što se čovek u pustinji raduje kapi vode. Radujemo se pobedi u Atini, na Finalu Evropskog prvenstva u košarci. Ljubimo se. Pobeda! Najjači smo, najjači! Ujedno, i najveće razočarenje, tuga i neverica zbog izdaje, izdaje grčke publike, braće; zviždali su nam, nisu dali da se čuje naša himna.
Umesto da zviždе ustašama. Grci, koliko smo vas voleli! Kleli se u vaše prijateljstvo. Zašto nas izdadoste sada?! Opet, mislimo, tvrdimo, nije to grčki narod, to su navijači, fanatici. Mnogo je divnih Grka došlo do naše prve linije da nas pozdrave, da nam uliju hrabrost i snagu da izdržimo. Dolazili su grčki popovi, donosili pomoć, pozdrave, uz silnu podršku. Dolazio je i gradonačelnik Atine, visoki finkcioner Grčke. Istovremeno, ni jedan gradonačelnik Srbije nije došao ovde, u Sarajevo, na prvu liniju. Svaka čast Atinjanimi! Ključale su naše linije u Srpskom Sarajevu od veselja. Borci su pucali, pevali, radovali se pobedi Jugoslavije. A onda, treći juli. Jutro, sedam časova. Sirena hitne pomoći. Napolju granate, eksplozije. Teško ranjen mladić, Tešić Milan, četiri metka, rafal, Hadžići. Borimo se za njegov život dva i po sata. Od početka znam da nema šanse. Umire. Da li ima dece? Ko će za njim zaplakati? Nemam vremena za razmišljanje. U donjoj sali kolega Čalić operiše dete od šest godina. Mali Vitor Slobodan. Broving mu razneo stomak. Teška operacija. Pogođen na svojoj terasi. Živ je. Nadamo se životu. Uspeće, preživeće! Operacija je uspela. Ponovo Hadžići. Stiže još jedan dečak, Miljanić, devetnaest godina. Takođe broving.

Karlica, stomak. Teška operacija. Spašen je. Živ je. Ja sam mu pre tri godine operisao rođenog brata. Pisao sam o njemu, dečaku sa povredom grudnog koša koji je dva puta bio klinički mrtav. Večeras, u dvadeset jedan sat, doček naših košarkaša u Beogradu. Veličanstven! Srećni smo! Naša srca, srca srpskih boraca, puna su. Još jednom se sećamo veličanstvene pobede u Atini, sami protiv svih. Ipak, pobeda. Kao i ovde. I ovde smo sami protiv celog sveta. A najjači smo! Napolju tutnji. Borba. Kakav kontrast - kontrast života i smrti, radosti i tuge. Ceo univerzum na jednom mestu. Šta nas čeka noćas, sutra, i narednih dana? Pobedićemo! Ostaćemo! A koliko je još do kraja? Jedan čas po ponoći. Mali Slobodan Vitor, šest godina. Život se gasi, zenice široke, puls i pritisak nemerljivi. Hitno krv, kiseonik, tečnost. Reanimacija! Vraća se. Zenice se sužavaju. Neverovatno, ali izgleda da će se izvući. Pritisak, gornji šezdeset. "Mogu li malo vode? Jebem vam, niste mi dali da jedem! Dajte makar onu malu bočicu vode!" Od dve infuzije, jedna manja, jedna veća. Sasvim poplavelo lice i grudni koš, i bele usne, ponovo dobijaju normalnu boju. Hoće li se izvući? Da li će dočekati jutro? Da li će savladati smrt? Metak brovinga je kao polovina njegovog stopala.

Ovo diktiram novembra 1995. godine. Pre nekoliko dana je mali klinja bio na kontroli. Trči, krije se. Majka ga ne može uhvatiti da ga hirurg pogleda. "Neću hirurga! Ne volim hirurge. Može neki drugi doktor, ali neću da vidim više ni jednog hirurga na svijetu!" Još dva puta je operisan u Beogradu, ali, eto, sada trči kao da nikada ništa nije bilo. Da je to jedina pobeda ove bolnice i njenoga osoblja. bili bismo najsrećniji na svetu. A u ovoj bolnici, najvećoj na svetu, koliko je bilo takvih pobeda?!

4. juli 1995. godine

Sedamnaest časova. Stižu ranjeni srpski borci iz Nedarića. Čvrsto se drže dostignuti položaji prema Stupskoj petlji. Neprijatelj zna šta je izgubio, i danas žestoko granatira. Jedna granata je teško povredila pet boraca. Prvi je donesen borac sa nadimkom Struja. Teške povrede ekstremiteta. Na sreću, imao je pancir. Nije životno ugrožen. Kaže mi: "Lazo, Pićmuti (to je nadimak Siniše Andrića, 23 godine) je ranjen. Imamo još tri raljena." Sinišu nisu doneli. Odlazim u salu da operišem momka iz Bratunca. Već dva dana imam jake bolove u kičmi. Jedva završavam operaciju. Iz sale iznose i mene i pacijenta. Njega na krevet broj pet, mene na jedinicu. Leđa jedva malo popuštaju. Ispred sale me čeka drug, Srđan Milanović: "Lazo, Siniša je poginuo!" Šok. Iako mlad, dobar mi je prijatelj, divan dečko, uvek pun duha i šale. Svi ga vole. Hrabar je borac. Žao mi je. Ne mogu da verujem da više neće provrtiti svoju lepu, simpatičnu glavu, izvaliti neki fazon, nasmejati nas. Petnaestog juna pomagao je ocu, na frontu kod Rakovice, zaustavljajući najžešći muslimanski napad na tom delu sarajevskog ratišta. Bio je ranjen. Lakše, ali ipak ranjen. Danas je poginuo na svojoj liniji, u Nedarićima. Dragi Siniša, zbogom! Mnogo će suza biti prolivenо za tobom.
5 juli 1995. godine

Ležim ukočen. Šesnaest je sati. Sahrana, Vlakovo, srpsko groblje. Jedva ustajem iz kreveta, sedam u auto i idem na sahranu. Toliko mogu da učinim. To je moj dug Siniši Andriću. Dolazim do kapele jedva hodajući. Zabijaju eksere u poklopac sanduka. Sanduk, poluobrađen, nelakiran. Žao mi je što nisam video Sinišu. A možda je i bolje. Pamtiću njegov osmeh. Polaze put njegove večne kuće. Ja, savijen zbog kičme, put bolnice. Večni rastanak. Kapi kiše promiču, nebo plače. Sahranjen je, istovremeno, i

njegov drug sa iste linije, hrabri dečak s nadimkom Jasko. Poginuo sa Sinišom. Nije morao na liniju u Neđariće, najteže ratište. Sam je tražio. Plač njegove žene i oca. Odlaze dva divna mladića, Siniša i Jasmin, na nebo. 12. juli 1995. godine, Petrovdan

Noćas su srpski orlovi, borci Vojske Republike Srpske, oslobodili Srebrenicu. Tri godine iz te takozvane "zaštićene zone" izlaze teroristi i ubijaju okolno srpsko stanovništvo. Sve pod zaštitom UNPROFOR-a. Nisu se nadali da će srpskom stradanju doći kraj, da ih niko više neće moći da zaštiti. Noćas je celu noć grmilo sarajevskom kotlinom, od Vogošće do Neđarića. Jalovi pokušaj gubitnika.. Gađaju srpska naselja, civilne ciljeve. Protiv srpskih boraca nemaju nikakve šanse. Desetog jula 1995. u 17 časova dovezena je šestogodišnja devojčica Jelena, sa Ilidže, stradala od gelera granate u svom stanu. Želudac. Sve je u redu. A dete, mala pametnica. Sve zna. Ćuti, ne plače. Postavlja pitanja kao odrasla. Na Zapadu ništa novo, Erih Marija Remark. Ili: U Srpskom Sarajevu svakodnevno stradaju deca, doktor Lazić.

Evo i avgusta 1995. godine. Vreo od tona čelika ustaških haubica, VBR-ova, NATO-avijacije koja je uništila kompletne radarske sisteme, navigacione sisteme Republike Srpske Krajine, raketne sisteme. A tone i tone čelika, vrelog čelika, srušiše se ovog vrelog početka avgusta na Knin, na Liku, Kordun, Baniju. Moju Baniju, gde provedoh dvanaest meseci boreći se sa napaćenim srpskim narodom, za slobodu, za šume, za njive, ambare, svinjce. Za život. Prost život. Gori Petrinja, Glina, Kostajnica, Dvor. Ustaška armada uništava Srpsku Krajinu, a ona je sama. Neko kaže izdaja, neko kaže pobegli su. Nisu oni ni izdali ni pobegli. Njih je napala ustaška armada, naoružavana pune četiri godine najmodernijim oružjem Zapada. Uvežbana, napala je na slabo naoružan i malobrojan srpski narod. Veliki ostatak srpskih civila nemo je to gledao. Srpska Krajina je pala za nekoliko dana pod ustašku nogu. Nestalo je onog za što sam se borio pre četiri godine, za što se borio srpski narod u Krajini, za što mnogi hrabri mladići, devojke, deca izginiše. Sve je nestalo u trenutku. Nije to moglo tek tako da nestane. Svet je tako hteo. A ustaška produžena ruka tog ekspanzionističkog sveta samo je završila prljavi posao. Šta reći? Tugujem za Krajinom. Tugujem za srpskim narodom. Preživljavam sa svakim paćenikom na drumovima Republike Srpske i Srbije. Stotinama hiljada napaćene dece, žena, staraca - i onih u traktorima, i onih u automobilima, i onih što idu peške, i onih na konju, i onih što prutom teraju po dva-tri grla stoke, asfaltom, ka Srbiji. Patim sa narodom koji izgubi svoj dom, svoju otadžbinu, i krenu u izgnanstvo. Pola miliona Srba za nekoliko dana postadoše izgnanici, bez svoje pradedovske otadžbine i zemlje. Nema više srpskog Knina, srpske Gline, Dvora, Kostajnice, Vrgin- Mosta, Vojnića, nema više junačke Like. Ustaška noga zgazila je sve.

A mi, Srbi, treba da tugujemo! Moramo da se sramimo što ostavismo taj narod sam. A ja, kao lekar, kao čovek i borac Republike Srpske Krajine, patim, tugujem i imam pravo na to. Makar imam to pravo. A taj civilizovani svet, da li on gleda tu kolonu, nepreglednu kolonu dece, staraca, ljudi, zavežljaja, da li gleda pola miliona izgnanika, srpskih izbeglica koji beže pred ustaškim hordama i ustaškim nožem? Da li oseća? Ne oseća on ništa! Gledamo njihove emisije na Si-En-En-u, Bi-Bi-Si-ju, Euronjuzu, i svim ostalim koje možemo ovde da pratimo - nema ni traga sažaljenja, ni traga saosećanja, samo zato što je u pitanju srpski narod. A da se radi o sto muslimana ili sto Hrvata - ceo svet bi se tresao nad srpskim varvarstvom. A šta je to pola miliona Srba? Ništa! Pa zar vas to ne podseća na Hitlera, na Aušvic? Šta su bili Cigani, Jevreji, Srbi za Hitlera?! Ništa! Milion, dva, deset miliona, ništa!!! Konc-

logori, smrt, primudni rad. Za jednog Nemca - sto Srba! Zar i ovo ne podseća na to? Šta je pola miliona Srba u odnosu na sto muslimana, sto Hrvata?! Kad je u pitanju sto muslimana ili Hrvata, ceo svet se trese; televizija, novine, svetski političari, pesnici, pisci protestuju, štrajkuju glađu, sablažnjavaju se nad srpskim varvarstvom. A kad su Srbi žrtve? Pa to je stoka! A stoka je za klanje, za odstrel. E, "civilizovana Evropo varvarska"! Tvoja skora istorija bila su varvarska plemena, germanska, franačka, saksonska i normanska. Nisi ti daleko odmakla. Odmakla si tehnologijom, načinom života, zgradama, mostovima, ali nisi genetski. Ostala si varvarska zemlja. Bezosećajna, gruba. Pitam se šta je sa mnogim mojim prijateljima iz Krajine, jesu li živi? U moju kuću, kod moje porodice u Nišu, smeštena je jedna krajiška porodica, moji prijatelji s kojima sam se družio 1991. godine u Dvoru. Muž, žena i dvoje dece stigli su do moga stana, do jedinog utočišta, sa zavežljajem, sa nekoliko krpica. Tu su već nekoliko meseci. Dvadeset i trećeg avgusta, kad sam posetio Niš, sedeo sam s njima. Sedeli smo, pričali. Koja je njihova perspektiva, ko su oni, šta su? Po njima, više niko i ništa. Stranci, Srbi izbeglice u Srbiji. Očajni su, ne vide izlaz. Godinama nešto gradili njihovi "đedovi", očevi, oni sagradili, stekli, a sada ostali sa nekoliko krpica. Kako početi ispočetka? I koliko je takvih porodica rasturenih širom Jugoslavije? Koliko ljudskih sudbina, koliko izgubljenih života? Koliko očaja, koliko jada? Kako ponovo živeti? To je pitanje koje sve njih okupira. A ustaše, evo im Krajine! Uzeše taj prostor, ali nema ko tamo da im živi. Ostadoše pusti prostori, rezervat, šume, livade i spaljene zgrade i leševi srpskih staraca koji ne mogoše krenuti za kolonom očajnika. Ostadoše pusti gradići, pusta-polja, jer neće hrvatski narod da se vrati, ne želi da živi dole. Oteraše Srbe koji su i pre ovog rata živeli tu i predstavljali devedeset posto ukupnog stanovništva. I sad misle da tamo dovedu svoj narod. Teško je to. Ja, koji sam večni optimista, mislim da smo Krajinu izgubili "za veke vekova".

A morali smo je braniti!

I 1991. sam rekao i sad verujem: "Srbija se brani u Krajini!" i Krajina je uvek branila Srpstvo. Videćemo u narednih godinu-dve da li je to tačno? Nadam se da grešim, a strah me je! Ponosim se mojim Banijcima i Kordunašima, ponosim se banijskim i kordunaškim brigadama, s kojima sam proveo trinaest meseci rata u Krajini. Borili su se junački nekoliko dana. Ustaše su iz Karlovca i Siska, i tog dela Hrvatske, bežali glavom bez obzira, u panici, jer ih slomiše srpske brigade s Kordina i Banije. Ali, pade Knin, ustaše zađoše za leđa Banijcima i Kordunašima. U žestokoj borbi oni, ipak, izvukoše svoj narod iz opkoljenja. Borili su se junački i ginuli, ali nisu dali da im nejač, da im žene ostanu ustaškom nožu, ustaškoj nemani. Ovde bih i završio svoj dnevnik. Počeo sam ga u avgustu 1991, završio bih ga u avgustu 1995. Kakva je to igra sudbine, kakve su to čudne životne slučajnosti.

Vreli avgust 1991. Sunce, sloboda, srpski otpor i srpska pobeda. Vreli avgust 1995. Tone vrelog čelika žare vazduh nad Srpskom Krajinom, sagorevaju srpsku zemlju, srpske šume, ravnaju srpske gradiće. Ovo je kraj Dnevnika, ali bih dodao post skriptum, a to bi bio, na primer, sledeći naslov: Udari NATO-avijacija po srpskoj zemlji! Od 23. avgusta 1995. godine nalazio sam se u Nišu. Mislio sam da se vratim u Sarajevo nakon desetak dana jer sam znao da se nešto sprema. NATO nam je postavljao ultimatume, ucene. Tražili su od nas da povučemo tešku artiljeriju oko Sarajeva. Pa mi živimo oko Sarajeva. Širina našeg prostora je dvadeset kilometara, a oni traže da našu artiljeriju sklonimo na dvadeset kilometara od grada. Ma, gde da je

sklonimo? Na hrvatsku teritoriju? Na muslimansku? Pa, kažu, na Pale. Ali kako s Pala braniti srpski prostor? Ne možemo mi preživeti ovde bez artiljerije. Naša artiljerija - naša sigurnost, jer napadaju nas horde muslimana. Više od sedamdeset-osamdeset hiljada sa spoljnog prstena? Koliko iznutra, iz Sarajeva? A mi se branimo. Malo nas je.

Bez artiljerije, ovih sto hiljada ljudi bilo bi pregaženo. Kažu, povucite artiljeriju, pa iz pozadine. Nemamo mi pozadine. Pozadina bi bila deset kilometara. Dvadeset kilometara je već muslimanska i hrvatska teritorija. Ne možemo povući artiljeriju, jer to znači staviti pod ustaški nož sto hiljada ljudi, žena i dece. Ne možemo to prihvatiti. I NATO to zna. Zato su nam i postavili takav ultimatum. Trideset prvog, rano ujutru, u pet sati, slušao sam vesti u svom stanu u Nišu i bukvalno skočio iz kreveta. Na beogradskom programu emitovali su, otprilike, ovakvu vest: "NATO-snage u naletima u talasima tuku po srpskim položajima, najviše po Srpskom Sarajevu, Ilidži, Vogošći, Hadžićima, Ilijašu. Avioni se smenjuju u talasima i istresaju na tone i tone bombi, raketa. Ljudske žrtve su ogromne." Pokušavam tog trenutka da dobijem Sarajevo, Ilidžu, Vogošću, Pale. Nikoga. Svi telefoni su u prekidu. Uveče reših da rano ujutro krenem tamo. Moja porodica, roditelji, žena, uznemireni: "Nema razloga da sad ideš. Pa ovde si se slučajno zatekao. Poginućeš! Toliko si toga dao. Sačekaj dan-dva!" "Ne, kažem, neću poginuti. A možda i hoću. Ali ovde, ovde ću, slušajući šta se dole dešava, umreti ako ostanem još jedan dan.

Moram da budem dole s tim narodom, jer sam im potreban!" Narednog dana, ujutru, u tri-pola četiri, seo sam u kola i popodne bio na Ilidži. Išao sam, od Drine do Ilidže, u vreme najžešćih naleta NATO-avijacije, svega dva sata nakon što su raketama tukli put kojim prolazim: od Sokoca, preko Kaljine, do Srednjeg. Dolazim na Ilidžu sa strahom da su mi poginuli prijatelji. Šta je sa Ilidžom? Šta je sa narodom? Šta je s bolnicom? Srećan sam, svi su živi, bolnica je čitava. Gledajući sad, iz ove perspektive, možda to i ne zvuči tako veliko, strašno. Ali, verujte, u trenutku kada su u Srbiji svakih pola sata objavljivali kako NATO-avijacija u talasima ravna srpsku zemlju, srpske gradove... Odmah sam odlučio da pođem ovamo. Nije postojao strah. Ništa nije postojalo. Želeo sam samo da budem ovde. Neko će sad pitati: "Pa šta je tu veliko?" A ja ću odgovoriti: "Ovaj narod zaslužio je takvu moju odluku. Ovi ljudi su veliki u svojoj borbi i zahvaljujući njenom sjaju, njenoj čistoti, ja sam mogao da donesem takvu odluku. Hteo sam da podelim svoju sudbinu sa sudbinom srpskog naroda." Nikada sebi ne bih oprostio da nisam bio ovde, u ovoj bolnici na Ilidži, sa ovim ljudima, kada je NATO-neman krenula da uništi srpski narod. Osmog septembra doživeo sam bombardovanje bolnice. Plašili smo se naleta NATO-aviona, ali smo znali da su za nas veća opasnost snage za brze intervencije stacionirane na Ignjatu. Osmi septembar.

Predivan dan. Topao, sunčan. Miholjsko leto. Dvanaest i trideset. čokolade, voće. Mnogo ljudi ispred bolnice. U tom trenutku začuše se strahovite detonacije koje su dolazile iz pravca blažujske crkve i približavale se. Granate sa Ignjata! Viknuo sam: "Svi u zaklon, svi pod stepenice!" Uspeo sam da dođem do pola puta kada je granata tresnula pred sami ulaz bolnice. Sve se zaljuljalo. Prašina, dim. Čujem lomljavu stakla, čujem krike, čujem još dve-tri eksplozije. A onda, granate produžavaju dalje, kao rafal koji se približava i odlazi od tebe. Oko mene uplašena lica pacijenata, sestara. Strah! U toj gomili stojim i ja. Čujem krike sa dvorišta. Pomišljam da izađem, a noge teške. Nije to strah, to je osećaj trenutne oduzetosti. A onda kažem - ti

moraš izaći, ne smeš ostati! Izađi i vidi šta je sa ljudima. I noge same polaze napred. Pogledam ranjenu sestru koja krvari iz slepoočnice. Vidim da je rana lakša. Onda izlazim napolje, na dvorište. Tamo, oblaci prašine. Neko mi govori: "Ne izlazi!" Skrećem levo da vidim šta se dešava ispred bolnice. A tamo - užas... Nekoliko ranjenika puzi, krvari. Nepomični leševi. Za trenutak se vraćam nazad. Ustuknuo sam. Onda dolaze još dve sestre, jedan doktor, jedan telvničar. Kažem im: "Stanite, ne izlazite napolje! Sačekajmo najmanje minut, pa ćemo onda krenuti, da ne ginemo uzalud!" Sačekali smo deset - petnaest sekundi. Granate se nisu ponovile. Onda smo izašli. Nosimo teške ranjenike, leševe. Lakši ranjenici su sami dopuzali do bolnice. Haos! Ambulanta puna. Pružamo prvu pomoć. Za neke - pomoći više nema.

U tom trenutku, u bolnici je bilo i šest-sedam beba. Imali smo neverovatnu sreću... Isti oni Francuzi i Englezi koji su, prolazeći putem pored bolnice, znali zaustaviti svoje automobile i svratiti na sok, na voće, u kantinu ispred bolnice, kod Ljubice, izručše nam svoj smrtonosni teret. A ta Ljubica i njen muž pogmuše od njihovih granata, u svojoj kantini, na svom radnom mestu. Da li su čuli krike njihovog sedamnaestogodišnjeg sina, koji je ostao i bez oca i bez majke. Zašto oboje? Zašto makar jedno ne ostade živo? Francuzi su doneli ovaj inkubator u kojem leže naše bebe. A sada im ti isti Francuzi oduzimaju život, ubijaju naše ljude, sestre, lekare, ruše nam bolnicu. Pitam se da li su zveri, šta su? A da pogodak u bolnicu nije slučajan potvrđuje to što ni jednog drugog objekta, osim crkve, nema u blizini. A vi pogodiste i bolnicu i crkvu. A hvalite se da ne možete promašiti cilj za više od pet metara. Pa ako ste ovog puta promašili, ako niste gađali bolnicu i crkvu, onda promašiste za čitavih osam kilometara, koliko je od ova dva objekta udaljena kasarna Igmanske brigade. Inače, danima i noćima, neprekidno, nadleću nas avioni NATO-avijacije, i visoko i nisko, i ne znaš kad će istovariti svoj okrutni teret. Hadžići. Na desetine raketa pogodiše to malo mesto. Gine i ljudi i žene i deca. Vogošća... Ilidža... Stradaše ljudi od njihovih raketa, bombi i topova. Potmule, strahovite detonacije svakodnevno dolaze iz pravca Lukavice. Gledamo na televiziji: uništen Pravni fakultet. Ravnaju srpska mesta okrutni NATO-bombarderi, a čude se. Čude se kako taj srpski narod dole korača mirno, prkosno, dok nas oni bombarduju. A noć, noć je najjezivija.

Kad dođe dvanaest sati, pa do jutra, neprekidno nadleću i prosipaju svoj smrtonosni tovar.

Gađaju puteve, mostove, fabrike. Kažu da gađaju skladišta municije. Noć često pretvaraju u dan. Cela sarajevska kotlina blešti. Teško je opisati kako izgleda kad te svakodnevno, iz minuta u minut, nadleću teški bombarderi koji urlaju, a zatim se čuju potmule eksplozije. Strah je, ipak, prisutan. Imamo ranjenika, ali i ljudi sa nervnim stresom, najviše dece. Dolaze uplašena, vrište. Roditelji izbezumljeni. Primetio sam jednu interesantnu stvar: za tih desetak dana više od petnaestoro dece primljeno je u bolnicu zbog zatvora - opstipacije. Nemaju stolicu. Obično se dešavalo da u mesec dana dođe jedno dete sa takvim problemom. Ovog puta, petnaestoro za deset dana. Usled straha došlo je do zatvora, do prestanka rada creva i nadutosti trbuha. To, verovatno, do sada još nije opisano. Tema za neki od kongresa psihijatara ili dečijih psihologa - kako "NATO-avijacija plaši decu". Na televiziji gledamo stradanje dobara Republike Srpske - stradanje televizijskih tornjeva, komunikacionih sistema, mostova, puteva, fabrika, farmi stoke. Za te dve nedelje pogodiše više od sedam stotina različitih ciljeva. Preko tri i po hiljade borbenih letova. Kažu da je to najveći

broj od Drugog svetskog rata u tako kratkom vremenu. Rano jutro, pet sati. Stiže hitna pomoć. Unose mladića, nekih dvadeset sedam-dvadeset osam godina. Prezime mu je Galinac. Iz Vogošće je.

Raskomadan, ali još žtv. Gledam ga, a on me prepoznaje: "Doktore Laziću, hoću li preživeti? Molim te, ne daj da umrem!" A ja gledam i kažem: "Preživećeš, drugar, preživećeš. Sad ćemo te operisati, biće sve u redu." A on me pita: "Doktore, doktore, šta je s mojom sestrom?" Kažem: "Tu je sestra, ne brini, samo ti lezi, videću." Izlazim, pitam ljude koji su ga doveli šta se desilo. Kažu, stradao od rakete jednog NATO-bombardera, najednom od mostova između Srednjeg i Semizovca, ujutru u tri-pola četiri. Sestra mu je ostala mrtva, raskomadana. Pre sedam dana poginuo mu je brat bliznac, sahranjen na Palama. On i sestra išli su na "sedmicu" bratu na Pale, da bi se pod zaštitom noći, u dva-tri ujutru, vratili kući, u Vogošću. NATO-bombarder je tog jutra u tri-pola četiri istovario svoj smrtonosni teret na jedan od nekoliko mostova koje su srušili na putu između Semizovca i Srednjeg. Na nesreću, golf brata i sestre Galinac našao se u neposrednoj blizini. "Hoću li ikad više vidjeti svoju djecu? Dva mala, divna dječaka. Doktore, hoće li moja djeca ostati bez oca?" Kažem: "Galinac, ne brini. Sve će biti u redu." Pomoći nije bilo. Umro je nakon pola sata. Malo zatim stiže stariji čovek, uplašen, izbezumljen. Raspituje se za sina i kćerku. Ostario je u trenutku. Za sedam dana je izgubio dva sina bliznaca i kćer. Ostao je sa dva unuka. Šta radite?! Zašto uništavate ljudske živote?! Ko vas je zvao?! Ko se bori protiv vas?! Zašto se mešate?!

Uništiste jednu porodicu! Kažete da ste precizni, da ne ubijate ljude, da uništavate samo materijalne ciljeve. Pa dovoljno je samo ovo što ste uradili sa porodicom Galinac da budete ratni zločinci. Optužujete Karadžića, Mladića, Martića, ne znam koga još, zbog ovog ili onog bombardovanja. A kako se zove vaš general? Kako se zove generalni sekretar NATO-saveza? Kako se zove pilot koji je ispalio tu raketu i ubio tri mlada života, ostavio dva mala stročeta? Ostavio oca bez troje dece! Pa zar vi niste najveći ratni zločinci koje svet zna?! Ali, izgleda, da ste vi sila, a sila Boga ne moli i sila sebe neće da optuži. Ali ja ću jednoga dana biti svedok. Svedočiću o zločinu pilota NATO-aviona i njegovog komandanta, mislim da se preziva Smit. Svedočiću o zločinu Vilija Klasa i NATO-pakta, o zločinu Butrosa Galija. Svi vi ste ratni zločinci, gospodo! Evo, ovih dana, dok pišem ovaj dnevnik, traje Međunarodna mirovna konferencija u Dejtonu, Ohajo. Nemam snage da pričam o zapadnoj Bosni, o padu Drvara, Petrovca, Mrkonjić-Grada, Sanskog Mosta, Šipova. Nemam snage da pričam o tome, jer ne znam šta da kažem. Kako je to palo, zašto je palo, da li je moralo da padne? Da li je to neko unapred predvideo? Ali jedno znam: srpski borci tamo su ostali sami, kao i Srbi u Krajini. Nisu mogli da se odupru ogromnom broju regularnih vojnika hrvatske armije, hrvatskih gardista, Hrvatskog vijeća obrane, muslimanskih snaga i NATO-avijacije. Nisu mogli da se odupru snagama za brze intervencije sa njihovom teškom artiljerijom. Morali su da se povuku prema Banjaluci.

I, začudo, kad sve pogledaš, kad to sve pade, dođosmo do brojke 51:49 odsto. I, onda, odmah se zakazuje Konferencija. Kako sve to ide nekako sinhronizovano? A Konferencija - pravi spektakl!

Ovaj dnevnik, ove reči, diktiram na Svetog Arhanđela, 21. novembra.

Evo, večeras objaviše da je potpisan mir. Na muslimanskoj televiziji videh "neki" hotel "Sarajevo". To je nekad bio hotel "Beograd". Veselje, šampanjac. Raduju se. Naši javljaju da je u Banjaluci slavlje. Prikazuju Pale. Nigde žive duše. Na Ilidži, nikc se ne raduje. U podsvesti se plaše da ti pregovori nisu doneli ništa dobro. I ja se plašim. Plašim se pregovora gde glavnu reč vode Amerikanci i zapadnjaci, koji glume mirotvorce i neutralne, a do juče su nas tukli svojim čeličnim grdosijama i artiljerijom teškog kalibra. Podsećaju me na vuka koji menja dlaku, a ćud nikako.

Nisu uspeli NATO-napadima, a sada pokušavaju na drugi način, kao mirotvorci. I strah me je, jer mi, Srbi, obično u ratu izpržimo, a u miru sve izgubimo. Strah me je da će nas ovi pregovori odvesti tamo gde ne treba. A opet se nadam. Nadam se da će biti dobro. Mi Srbi se nadamo, evo već deset vekova, a nada nikako da nam se ostvari Ali strah, strah se, uglavnom, pokazivao opravdanim. Daj Bože da je ovo mir, da je ovo kraj rata, jer to je, ipak, najvažnije! Pa u miru da se borimo za vekovnu srpsku zemlju, za srpsku otadžbinu. Pomozi Bože i sveti Arhanđele Mihailo, na čiji se dan potpisa mir, da je to pravi mir, da nije prevara! Šta još reći?

Mir Republici Srpskoj, mir srpskom narodu, mir Srbiji, Balkanu i svetu. Ili reći - mir božiji. Nadam se da je "mir" prava reč, i da je istina. Ovaj dnevnik završavam večeras tom rečenicom. A ako bude drugačije, pisaće se još jedan dnevnik, verovatno još krvaviji, još strašniji, ali kraći. Jer žrtve će biti velike, ogromne. I zato, opet, neka je ovo mir, neka je ovo kraj rata, neka je ovo i kraj moga pisanja! Želim mir svoj deci sveta i svojoj deci! Jer ovaj rat je bio i ostao buktinja koja može ponovo da se rasplamsa. Neka na ovaj dan ta buktinja bude zauvek ugašena.

Neka svet krene nekim novim i lepšim životom, a i mi Srbi u njemu. A ja? Ja ću se vratiti u svoj Niš, svojoj deci, prijateljima, živeti tamo, raditi i pričati o najlepšoj epopeji, o neizmernoj hrabrosti i lepoti življenja srpskoga naroda, o njegovoj veličanstvenoj borbi. I svakoga trenutka, na svakom mestu, u srcu će mi biti ovaj narod, ovaj prostor gde provedoh pune tri godine. Najveća nagrada biće mi ako ova zemlja ostane srpska, ako moj narod bude živeo lepo, ako ne doživi sudbinu srpskih krajina. Samo to da se ne desi! To će mi biti nagrada, to će mi biti zadovoljstvo.

Onda ću dolaziti ovde više puta godišnje, da sedim sa svojim prijateljima, da pričamo, da se prisećamo ratnih dana, i kažemo: "Dabogda se ne ponovilo!"

A za kraj, nešto što sam napisao na jednom listu, 5. decembra 1994. godine... Na televiziji, oko 21 čas, čuh reči neke pesme: "Da li ste ikad sanjali svoj rodni kraj?" Sanjam ga svake večeri. Ja to najbolje znam. Sanjam svoju porodicu, svoju decu, svoju ulicu, svoj grad. I kad me pitate kako živim ovde, pod Igmanom, evo već pune dve godine, a porodica tamo... tamo daleko, u Nišu, ja kažem: ja sam ovde, na javi, sa svojim narodom, a noću, kad legnem, u snu, sa svojom decom. Ujutro ne znam šta je san, a šta java.

Bilješka o piscu

Dr Miodrag Lazić rođen je u Zemunu 31.5.1955. godine, gde je i završio osnovnu školu. Otac, oficir, biva premešten u Niš. U tom gradu Lazić završava gimnaziju, a zatim i studije medicine. Kao student, aktivno se bavi sportom (odbojkom i fudbalom). Specijalizaciju iz hirurgije završava na VMA u Beogradu, u svojoj tridesetoj godini, i postaje jedan od najmlađih hirurga. Potom, godinu dana radi u Vojnoj bolnici u Nišu, a onda prelazi na Hiruršku kliniku Kliničkog centra, gde i danas radi. Na poziv naroda Srpske Krajine, u julu 1991, odlazi, kao hirurg dobrovoljac, i godinu dana radi u ratnim bolnicama u Dvoru na Uni, u Glini i Kostajnici. Sa borcima učestvuje u prodoru koridora. U julu 1992. godine vraća se u Niš, porodici, deci - sinu Peđi koji ima šest godina i kćerki Nini od četiri. U bivšoj BiH bukti rat. Kao dobrovoljac, u septembru 1992. godine odlazi na Pale, u bolnicu Koran. Posle mesec dana, kao šef hirurške ekipe, odlazi na Ilidžu i radi u ratnoj bolnici "Žica" u Blažuju. Došao na mesec dana - ostao četrdeset meseci. Kao jedini hirurg za trbuh i grudni koš radi skoro dve godine na prostoru najšireg ratišta Republike Srpske (pet opština sa više od 100.000 stanovnika). Sa nekoliko hirurga, lekara opšte prakse i srednjeg medicinskog osoblja, primer je herojstva "ljudi u belom" (o čemu najbolje svedoči sam Dnevnik ratnog hirurga). Pored iscrpljujućeg rada i pisanja Dnevnika, stiže da napiše i 16 stručnih radova i učestvuje na tri velika međunarodna kongresa, na kojima njegovi radovi izazivaju veliku pažnju stručnjaka. Godine 1994. dobija zvanje primarijusa. Za njegov rad u Republici Srpskoj, njegova svetost patrijarh Pavle ga odlikuje Ordenom svetog Save. Nosilac je i niza drugih priznanja. Februara 1996. godine odlazi iz Srpskog Sarajeva, kući, u Niš. Kako sam kaže: "Odlazim sa tugom i setom. Ponosan sam što sam se borio i delio dobro i zlo sa herojskim narodom Srpskog Sarajeva. Tužan sam i slomljen zbog njihove tragedije..." Sinu dr Lazića, Peđi, sada je deset godina, a kćerki Nini osam. Dr Miodrag Lazić sada radi na Hirurškoj klinici u Nišu. Načelnik je Torakalne hirurgije sa traumatologijom.

KRAJ